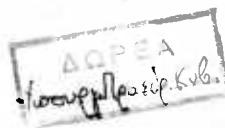

ΜΠΑΜΠΗ ΚΛΑΡΑ

111921

ΑΙ

ΤΟ ΠΙΣΤΕΥΩ
ΕΝΟΣ ΑΠΛΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α Θ Η Ν Α - 1 9 5 4

111.2.1

AI

ΜΠΑΜΠΗ ΚΛΑΡΑ

11121

Αριθ.

Χαροκόπειο

ΤΟ ΠΙΣΤΕΥΩ
ΕΝΟΣ ΑΠΛΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Α Θ Η Ν Α - 1 9 5 4

Κάθε γνήσιο άντίτυπο έχει τὴν ύπογραφὴν τοῦ συγγραφέα

Σ Κ Ε Ψ Ε Ι Σ

Πολὺ θὰ ηθελε δ' ἀπλὸς τῆς κοινωνίας ἀνθρώπος τὴν μικρήν του νὰ ζῇ ζωὴν σὲ μιὰ ηγεμονική οἰκογένειακή θαλπωρή, ξένοιαστα κι' ἀμέριμνα, μὲ μιὰ ἀνώδυνη καλλιτεχνική ἐγασχόληση. Καὶ ν' ἀφήσει τὰ μεγάλα τοῦ κόσμου καὶ τῶν καιρῶν προσβλήματα, δουλειὰ τῶν μεγάλων νὰ είναι στοχαστῶν.

Θὰ τὸ θελε. Ἀλλὰ δὲν τὸ μπορεῖ. Γιατὶ τὸ ἀνθρώπινο πρόσθλημα είναι ἔνιατο. Ἐπιμερίζεται, ἀλλὰ δὲν κομματίζεται. Ὁ, τι κάνει αὐτός, ἐπιδρᾶ καὶ στοῦ ἀλλου τὴν ζωὴν. Ὁ, τι κάνει δ τρίτος, ἀλλάζει καὶ τὴ δική του πορεία. Τὰ ἄπομα φτιάχνουν τὸ σύνολο. Ἀλλὰ καὶ η διάδα διαμορφώνει τις μονάδες. Ἡ τύχη τῶν πολλῶν καὶ τὴ δική του προμήζει ψυχήν. Τὰ μεγάλα τοῦ κόσμου καὶ τῶν καιρῶν προσβλήματα, βασανίζουν καὶ τὸ δικό του λογισμό, γιατὶ ἐπηρεάζουν καὶ τὴ δική του ταπεινή στὴ γῆ διαδρομή. Δὲν ἀφοροῦν μόνο τὸ ὑψηλὸ πνεῦμα. Ἐνδιαφέρουν ἀμεσα η ἐμμεσα καὶ τὸν ἴδιον. Γι' αὐτό, ἀς τοῦ συχωρεθεὶ που ἀναγκάζεται νὰ χώσει κι' αὐτὸς τὴ μύτη του ἐκεῖ, δπου μόνο οἱ μεγάλοι διανοητὲς ἔχουν τὸ λόγο.

Καθολικὴ είναι η ἀγωνία, ποὺ διακατέχει τῶν σημεριῶν ἀνθρώπων τὴ ζωὴν. Είτε ἀρχοντες είναι, είτε ἀρχόμενοι. Τρόμος διαπεργῆ τῶν πρώτων τὴν καρδιά, μήπως πάψει νὰ είναι ἀφέντρα στὴ γῆ. Μάχη κρατερὴ δίνουν γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν ἀφεντιά. Δραματικὴ καταντᾶ η προσπάθειά τους αὐτή. Κι' ἀπάν-

θρωπη γιὰ τοὺς ἄλλους, μὰ καὶ γιὰ τὸν ἵδιο τὸν ἑαυτό τους ἀποθαίνει, καθὼς συνοδεύεται μὲ τῆς ἀπληστίας τὸ πάθος καὶ τῆς δύναμης τὴν ἐπιδίωξην. Τὴν φευδαρίσθηση τῆς κυριαρχίας ἀποκτοῦν. Ἀλλὰ στῆς ψυχῆς τους τὰ δάκρυα, οὕτε στιγμὴ δὲν παύει νὰ δουλεύει τὸ σαράκι τῆς ἀδεβαίατητας καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ. Κι' δοσο γίνονται πιὸ τυραννικοὶ τόσο οὐξάνει κι' ὁ φόβος τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς συντριβῆς. Κι' ἀν πρόσκαιρα τῆς ἔξουσίας κερδίσουν τὴν νίκη, δὲ θὰ χάσουν ἐπίσης ποτέ, τὸ μακάνδριο τῶν δύο μέτρων γῆς λαχεῖο, ποὺ στῆς ζωῆς τους τὸ τέρμα καρτερεῖ.

Ἄπὸ τὴν ἄλλη ὅχθη ἑκατομμύρια τοῦ γέρικου πλανήτη μας κάτοικοι, τὸν ἀσήκωτο σέρνουν στὴν πλάτη σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ἀθλιότητας. Καθένας χωριστὰ κι' ὅλοι μαζί, πονοῦν καὶ στενάζουν, ἀγωνιοῦν γιὰ τὸ ἀδέβαιο αὔριο, γογγύζουν κι' ἀφήγουν ἀπὸ τὸ στήθια τους νὰ διγεῖ ἡ κραυγὴ τῆς ὁδύνης καὶ τοῦ μίσους, τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ δλέθρου. Ἀπὸ τὰ δεσμά τους νὰ λυθοῦν λαχταροῦν. Ἔνα κόσμο χαρούμενο, εὐτυχισμένο, δνειρεύονται. Καὶ τὸν διεκδικοῦν. Ὁπως μποροῦν. Καὶ μὲ τὰ πιὸ βίαια μέσα.

Ομοια πάλι ἑκατομμύρια τοῦ ἵδιου ἀστρου ζωές, μὲ δέος ἀναλογίζονται διὰ τοῦ χαρούμενου κι' ἐλεύθερου βίου τὸ δραμα, δνειρό εἴταν καὶ χίμαιρα ἀπιαστη μένει. Παρὰ τὸ μίσος ποὺ δηλητηρίασε τὶς ψυχές. Παρὰ τὸ αἷμα, ποὺ ἔδαψε τὰ χέρια. Μάταια θωροῦν πώς πῆγαν οἱ σκληροὶ ἀγῶνες, οἱ δμετρες θυσίες. Νὰ φταίει τάχη τὸ δραμα κι' ἀσκοπο νὰ 'ναι τὸ κυνήγι του; Μήν είναι σφαλερὸς δρόμος, ποὺ ἀκολούθησαν ἢ ἀκολούθουν; Ποιᾶς τότε ζωῆς τὴ μορφὴ νὰ πλάσουν; Καὶ ποιὸν νὰ πάρουν δρόμο, ποὺ στὸ πλησίασμα καὶ στ' ἀγγισμά της νὰ φέρει; Στοῦ βίου μόνο τὸν τρόπο ἀρκεῖ νὰ στηριχθοῦν ἢ ἀνάγκη είναι καὶ στοῦ Κόσμου τὴ γενικώτερη θεώρηση νὰ ἔκταθοῦν; Κι' ἀνάγκη ἀκόμα δὲν είναι, μὲ τὴν ἐπίμονη γιὰ τῆς ψυχῆς τὸ μεταβολισμὸ ἀμάχη, καὶ τὰ δυὸ νὰ συγκεριασθοῦν; Ποιὰ λύση πνευματικὴ είναι ἐφικτή, δίχως, ἔστω καὶ πλανημένη, κοσμικὴ ἐρμηνεία; Ποιὰ λύτρωση ψυχικὴ είναι δυνατή, δίχως, ἔστω καὶ ἰδεατή, κοινωνικὴ διέξοδο; Ἀλλὰ καὶ ποιὰ κοινωνικὴ ἀλλαγὴ θὰ σώ-

σεις τὸν ἀνθρωπο, ἃν δὲν σώσεις δὲν τὸν ἔσωτό του; Δένεται εἶται καὶ τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου ἡ σκέψη ἀπὸ τοῦ Κόσμου τὴν θεώρηση ὡς τὴν κοινωνικὴν τοποθέτησην καὶ τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν. Κι' ἔνα μῆτο 'Αριάδνης ἀναζητεῖ, δὲν ἀπλὸς ἀνθρωπος σὲ κάποιο ξέφωτο νὰ θγετή, ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικὸν καὶ ὑποκειμενικὸν λαβδύρινθο, ποὺ τὸν τοιχίζει.

Σημερινὸν τὸ πρόσβλημα δὲν είναι. 'Απὸ χιλιάδες χρόνια ἔχει τεθεῖ. Κι' ἀπὸ ἄλλες τόσες χιλιάδες χρόνια, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἔχει προσπαθήσει γὰρ θρεπτὴ λύση. Δὲν τὸ κατόρθωσε. Γιατὶ λίσως δὲν ὑπάρχει καὶ ἀπόλυτη λύση. Κι' διτοὶ οἱ αἰῶνες δὲν πέτυχαν, δὲν πρόκειται δένδαια δὲν ἀπλὸς τῆς ἐποχῆς μας ἀνθρωπος νὰ πετύχει. 'Εχεις δμως τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα δώσει κάθε φορά τίς ἐπιμέρους λύσεις, ποὺ ταΐριαζαν στὴν κάθε ἐποχή. Μικρὴ ή ἐπίτευξη αὐτὴ δὲν είναι. Χάρις σ' αὐτὴν ἀκριβώς, παρὰ τίς παρωδικὲς πισωδρομήσεις, σταθερά, εὐρύτερα, ὑψηλότερα, σημειώνεται πάντα, ή ἀνοδικὴ τοῦ ἀνθρώπου πορεία.

Μιὰ τέτια, δισχετη ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ ἀνέφικτο, ζητεῖ καὶ η ἐποχή μας λύση. Ποὺ γὰρ συνταιριάζει τὰ μερικώτερα θέματα καὶ γὰρ δύηγει σὲ ἀνώτερη βαθμίδα πολιτισμοῦ. Μπορεῖ γὰρ θρεθεῖ: Καὶ τὶ εἴδους πρέπει νὰ 'ναι; Σύγχυση στὸ σημεῖο αὐτὸ διασιλεύει. Τόση, ώστε ἀμφιβάλλει δὲν ἀνθρωπος δὲν ὑπάρχει καποια λύση. 'Η δὲν μπορεῖ γὰρ θρεθεῖ. Κι' δισο δὲν τὴ διέπει, θιλερές καὶ μελαγχολικὲς ἥχοιν στ' αὐτιά του καμπάνες, ἀπογοήτευση κι' ἀπελπισία, ως τὰ τρίσδαθα τοῦ είναις του φωλιάζουν. Πνευματικό, κοινωνικό καὶ ψυχικό ἀδιέξοδο ἀγτικρύζει.

'Απὸ τὸ ἀδιέξοδο αὐτό, καλεῖται δὲν πνευματικὸς ἀνθρωπος γὰρ διγάλει τὸν συνάνθρωπό του, γιὰ γὰρ διγάλει καὶ τὸν ἔσωτό του. Νὰ προβάλει τὴν πνευματικὴν ἔκείνη σύνθεσην, ποὺ ἀπαιτεῖ η ἐποχή μας. Ποὺ γὰρ καλύπτει δισο τὸ δυνατὸ περισσότερα συνειδησιακὰ κενά. Ποὺ πάνω ἀπὸ τὰ φαινομενικὰ χάσματα, γὰρ στὴν κει τὴ γέφυρα τῆς ἀρμονίας γιὰ ἔνα καλύτερο μέλλον.

Τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου χρέος είγαι αὐτό. Μὰ καὶ τοῦ

ἀπλοῦ ἀνθρώπου, ἀνάγκη πιότερη είναι. Τὸν χαμένο ἑαυτό του φάχνει νὰ δρεῖ. Τὴν πίστη του νὰ ἔσανθεμελιώσει. Σὰν αὐτοεξομολόγηση. Γιὰ νὰ τακτοποιηθεῖ μὲ τὴ συνείδησή του. Σὰν προσοβολή. Γιὰ νὰ μὴν προδώσει τὴν δφειλόμενη πρὸς τὸν συνάθρωπό του εἰλικρίνεια.

Ἄρκετοι θαρρῶ είναι οἱ λόγοι αὐτοί, γιὰ νὰ συχωρεθεῖ, τοῦ Ἱεροῦ τῶν μεγάλων πνευμάτων ἡ δεδήλωση, ἀπὸ ξναν ἀπλὸν ἀνθρωπο. Κι' ἂν οἱ γραμμὲς ποὺ ἀκολουθοῦν, προχωροῦν πολὺ ἀπλουστευμένα ἔκει, δπου τὸ πολύπλοκο κυριαρχεῖ, ἃς πάρουν κι' αὐτὲς ἀφεση ἀμαρτιῶν: Σκέψεις ἐνδές ἀπλοῦ ἀνθρώπου είγαι ...

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

Και γούργιους για τὴν ἀνθρώπινη προσληματική δράσμους ἔκ νοίγουν σήμερα μὲ τὶς ἐπιτεύξεις τους οἱ θετικές ἐπιστῆμες. Σὲ παλαιότερες ἐποχές δὲ ἀνθρωπος ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀρκεσθεῖ στὴ θαυμαστικὴ μόρο ἐντένιση τῆς φυσικῆς δημιουργίας. Σήμερα μὲ δέος ἀντικρύζει καὶ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης τὰ ἔργα, τοῦ ἔδου, στὴ συνολική του ἔννοια, ἐσωτοῦ του τὰ δημιουργήματα, ποὺ δάλθηκαν, θαρρεῖς, λούθει στὴν πλάση διαφεντευτὴ νὰ τὸν κάνουν.

"Ἐνα ἀπὸ ἐπιτεύγματά αὐτά, ή διάσπαση τοῦ ἀτόμου, ἀποκτᾶ ἔχωριστὴ σημασία. "Οχι τόσο γιατὶ τοῦ δίου τὶς συνθῆκες ἀλλάζει. Οὕτε γιατὶ μὲ τὶς πολεμικές ή τὶς εἰρηνικές ἐφαρμογές τῆς μπορεῖ στὴν ἐρείπωση ή στὴν ἀναδημιουργία νὰ δδηγήσει. "Οσο, γιὰ τὴν ἀποκαλυπτικήτητα ποὺ προσφέρει στὴν κοσμικὴ γενικότερα προσληματική.

Μπορεῖ οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου σοφοὶ νὰ λύνουν τὰ προσβλήματά του μὲ τὴ μεταφυσική. Γιὰ τὸ ἀπλὸ δύμας τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα, προτιμότερη εἶναι ή γήινη πορεία, παρὰ τὸ πέταγμα στὰ σύννεφα.

Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πορεία, ἔρχεται νέο νὰ ρίξει φῶς, ή διάσπαση τοῦ ἀτόμου. Στοῦ μικροκόσμου τὰ μυστικὰ εἰσάγει τὸν ἀνθρώπινο λογισμό. Τοῦ μικροκόσμου τὸ μηχανισμό, τοῦ ἀποκαλύπτει. Κι' ἀδύνατο εἶναι γιὰ τὸν ἀνθρώπο ποὺ τὰ γήινα θέλει ν' ἀντιμετωπίσει προσβλήματα, ν' ἀγγοήσει τὰ πορίσματα, ποὺ ἀπὸ αὐτὴν συνάγουν οἱ θετικές ἐπιστῆμες.

Σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα αὐτὰ τὸ πρόσδλημα τῆς ὅλης καὶ τῆς ἐνέργειας, ἔξετάζεται τώρα κάτω ἀπὸ γέο πρίσμα. Πολλοὶ πίστευαν καὶ πιστεύουν ἵσως ἀκόμα, δτι ὅλη καὶ ἐνέργεια, εἶναι δυὸς διαφορετικὰ πράγματα, ποὺ τὸ ἔνα ἀποκλείει τὸ ἄλλο. Ἡ διάσπαση τοῦ ἀτόμου ἀποδεικνύει δτι ἡ ὅλη μπορεῖ νὰ μετατραπεῖ σὲ ἐνέργεια. Αὐτὸς σημαίνει δτι ἡ ὅλη ἐμπερικλεῖει τὴν ἐνέργεια. Καὶ δτι συγεπῶς δταν εἶναι ὅλη, εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἐνέργεια.

Ἡ ἀνακάλυψη αὐτὴ θὰ εἶχε περιορισμένη σημασία, ἵκανὴ τὴν ὅλιστικὴ μόρο τῆς ζωῆς ἀντιληφθῆναι γὰρ στηρίζει, ἀν δὲν συνοδευόταν ἀπὸ μιὰ δεύτερη θεωρητικὴ διαπίστωση: "Οτι ὁ πολ, λαπλασιασμὸς σὲ ἀστρονομικὸς ἀριθμοὺς τῆς ταχύτητάς της ὁδηγεῖ τὴν ἐνέργεια στὴν πύκνωσή της καὶ στὴ μετατροπή της σὲ ὅλη. Τὴ διαπίστωση αὐτή, τείνει σήμερα ἡ ἐπιστήμη καὶ πειραματικὰ νὰ ἀποδεῖξει. Μὲ τὴ δοϊθεια εἰδικῶν γιγαντιαίων μηχανημάτων οἱ θετικοὶ σοφοὶ ἀγωνίζονται νὰ παραγάγουν ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τὸ πρῶτο μόριο ὅλης. Ἀν τὸ ἐπιτύχουν, θ' ἀλλάξει ἵσως τοῦ κόσμου ἡ μορφή. Κι' ὅλα τὰ δεδόμενα πείθουν δτι θὰ τὸ ἐπιτύχουν.

Εἴτε δμως ἐπικυρωθεῖ καὶ πειραματικά, εἴτε όχι, ἡ θεωρητικὴ διαπίστωση παραμένει: Ἡ ὅλη εἶναι ἐνέργεια ἐν ἀδρανείᾳ. Καὶ ἡ ἐνέργεια, ὅλη ἐν ἔχρησει. Διὸ μορφὲς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτού πράγματος. Πυκνωμένη ἡ μίχ, ρευστὴ ἡ ἀλλη. Αὐτὸς σημαίνει δτι ὅλη καὶ ἐνέργεια, χωρὶς νὰ παύουν νὰ εἶναι χωριστὲς ἐκδηλώσεις, δὲν εἶναι ἀντιθετικές, ἀλλὰ ταυτόσημες κατηγορίες. Ἀλληλοανατιρούμενες ἡ μία μὲ τὴν ἀλλη κατὰ τρόπο διαλυτικό. Καὶ ἀλληλομεταλλασσόμενες κατὰ τρόπο ἀνασυγθετικό. Θαυμαστὴ γιὰ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἀπόδειξη δίνει ἡ ἴδια ἡ Φύση μὲ τὴ φωτοσύνθεση, δπου ἡ ρευστὴ ὅλη—ἥλιακὴ ἐνέργεια—μετατρέπεται σὲ στερεὰ ὅλη—χλωροφύλλη. Χωρὶς δὲ κύκλος τῆς ἐναλλαγῆς νὰ χάνει τὴν δργανική του ἑνότητα. Γιατὶ μὲ τὴ σειρά τους καὶ τὰ φυτὰ μετατρέπονται ἀργότερα σὲ ἐνέργεια.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ θέτει ὡμὰ στὸν ἀνθρώπο τὴν ἐπιταγὴ

νὰ ἀναθεωρήσει τοὺς στοχασμούς του. Νὰ ἀναπροσαρμόσει σύμφωνα μὲν αὐτὴν τὶς φιλοσοφικές καὶ κοινωνικές ἀντιλήψεις του. Νὰ ἐγκαταλείψει τὸν μονομερῆ λογισμό. Νὰ προχωρήσει σὲ μιὰ νέα πνευματική σύγθεση.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

‘Αντιθετικός είναι γενικά δ τρόπος μὲ τὸν δποὶο συνείθισε δ ἀνθρωπος νὰ σκέπτεται. ‘Η ἰδεαλιστικὸν ἢ ὑλιστικὸν θὰ είναι οὶ στοχασμοὶ του. ‘Η στατικὴ ἢ κινητικὴ θὰ ἔχουν τὴ μορφὴ. ‘Η ἀπόλυτες κοσμοθεωρίες, στηριγμένες στὴ λογικὴ τῆς ταυτότητας, ἢ ιστορικὲς ἐρμηνείες βασισμένες στὴ διαλεκτικὴ ἀντίληψη. Κατὰ τρόπο διαχωριστικό. Που ἀντιπαραθέτει τὴν ὅλη στὸ πνεῦμα. Τὴ φύση, στὴ συνείδηση. Τὴν ἀντικειμενική, στὴν ὑποκειμενικὴ πραγματικότητα. Τὸν καθολικό, στὸν προσωπικὸν κόσμο. Καὶ ἀντιστροφα. Μὲ ἀντιμαχικὴ ἀπολυτότητα. Κι’ ἔτσν ἀκόμα ἡ ἀνάγκη δῦηγει στὸν ἐκλεκτισμό, προσθετικὴ συνήθως πράξῃ γίνεται κι’ δχι οὐσιαστικὸς συγκερασμός. ‘Αντιθετικὲς πάντα διατηροῦνται οἱ ἔγγοιες: ‘Γλη—Πνεῦμα. ‘Αγτικείμενο—‘Προκειμενο. Φύση—Συνείδηση. ‘Ομαδικό—‘Ατομικό. ‘Η λογικὴ τῆς ταυτότητας θέλει τὸ «Α» νὰ είναι μόνο «Α» καὶ τίποτε ἄλλο. ‘Ἐνῶ στὴν πραγματικότητα, δπως διαπιστώνει ἡ διαλεκτική, τὸ «Α» ἐμπερικλεῖει καὶ τὸ φερόμενο ὡς ἀντίθετό του «Μή Α». ‘Η διαλεκτικὴ πάλι ἀντίληψη θέλει αὐτὸ τὸ «Μή Α» νὰ μὴν είναι καὶ «Α», νὰ είγαι τὸ ἀπόλυτα ἀντίθετό του. ‘Ωσάν τὸ προτατσόμενο «Μή», νὰ μὴν συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὸ «Α».

‘Ο ἀντιθετικός αὐτὸς τρόπος στοχασμοῦ δὲν συμβιδάζεται μὲ τὰ νέα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης πορίσματα. Τὸ ἐνιαίο τῆς ὅλης καὶ ἐνέργειας, ἀπαιτεῖ καὶ ἐνιαία περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντίληψη. Κάθε πρᾶγμα είναι κάτι ἀπὸ αὐτὸ ποὺ φαίνεται. ‘Αλλὰ καὶ κάθε φαινόμενο ἐμπερικλεῖει κι’ ἔνα πρᾶγμα ποὺ δὲν φαίνεται. ‘Η ταυτότητα δὲν ἀποκλείει τὴν ἀρνησή της. ‘Αλλὰ καὶ

ἡ ἄργηση δὲν σημαίνει ἀπουσία τῆς ταυτότητας. Ἡ παραδοχὴ μάλιστα τοῦ «Μή Ὀντος» ἐπικυρώνει καὶ τοῦ «Ὀντος τὴν ὑπαρξην». Αντίθεση πραγματικὴ ἀνάμεσα στὶς παρουσιαζόμενες μέχρι τώρα ὡς ἀντιθετικὲς φιλοσοφικὲς κατηγορίες, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει.

Ἄντικειμενικὴ εἶναι τοῦ κόσμου ἡ ὑπαρξη. Καὶ δὲν μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε δτὶς ἡ παρουσία του, παράσταση εἶναι δημιουργημένη ἀπὸ τὴ συνείδησή μας. Ἡ φύση ὑπάρχει καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Ἄλλα καὶ ἡ συνείδηση, στὴ φύση ἀνήκει, ὡς μέρος στὸ δλο. Τμῆμα τοῦ κόσμου εἶναι καὶ τὸ πνεῦμα. Στὸν ἐγκέφαλο συγκεντρώγονται τῶν αἰσθητηρίων νεύρων οἱ δυνήσεις, σύμφωνα μὲ τὶς ὅποιες ἀναπαριστοῦμε κατόπιν μὲ τὸν Λόγο τὸν ἐξ ἀντικειμένου ὑπάρχοντα Κόσμο.

Τὸ γὰ θέλουμε στὸ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ νὰ διαχωρίσουμε τοπικὰ ἡ χρονικὰ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ὥλη, τὸ γὰ ἀγωνιζόμαστε νὰ καθορίσουμε ἂν τὸ πνεῦμα εἶναι ἀπλῇ ἰδιότητα μιᾶς δρισμένης μορφῆς τῆς ὥλης ἢ ἀν προϋπῆρξε ὡς γενεσιούργδες αἰτία στὴ δημιουργία τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, μοιάζει σὰν γὰ θέτουμε πρὸς λύση τὸ αἰώνια ἀλυτὸ πρόβλημα, ἀν τὸ αὐγὸ ἔκαγε τὴν κόττα ἡ κόττα τὸ αὐγό. Πρόβλημα, γιὰ τὸ δποῖο ὑπάρχει μιὰ ἀπλῇ σὰν τὴν παρόμοια τοῦ Κολόμβου, λύση: Μέσα στὸ αὐγὸ ἔνυπάρχει ἡ κόττα. Μέσα στὴν κόττα ἔνυπάρχει τὸ αὐγό. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι οὐσιαστικὰ ταυτόσημες κατηγορίες, ποὺ δὲν χρειάζεται γὰ τὶς ἀντιθέτουμε στὸ χῶρο ἢ γὰ τὶς διαστέλλουμε χρονικά. Μᾶς ἀρκεῖ γὰ διαπιστώσουμε τὴν ἀέναη ἀλληλομεταλλαγή τους, τὴν διαδοχικὰ δίμορφη δηλ. παρουσία μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δγτος, ποὺ σὲ μιὰ στιγμὴ τῆς παρουσίας του ἔχει τὴν «Α» δψη καὶ σὲ μιὰ δεύτερη στιγμή, τὴν «Β» δψη. Χωρὶς καμμιὰ στιγμὴ τὸ δν αὐτὸ δὲν πάψει δπὸ τὴν «Α» δψη νὰ καλύπτει τὴν οὐσία ἀπὸ τὴ «Β» δψη. Καὶ ἀντίστροφα, δπὸ τὴ «Β», τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν «Α» δψη. Κι' ἐφόσον εἶναι οἱ δυὸ δψεις ἐνὸς καὶ τοῦ ἀντοῦ νομίσματος, δὲν πρέπει γὰ ἀντιθέτονται.

Σ' εὐρύτερη κλίμακα, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ὥλη καὶ τὸ πνεῦμα ὡς κατηγοριῶν πρέπει γὰ τεθοῦ στὴ βάση τῶν ἀναλο-

γιῶν ὅλης καὶ ἐνέργειας, ποὺ διαπιστώνει σήμερα ἡ θετικὴ ἐπιστήμη, δπως ἔχουν ἐκτεθεῖ πιὸ πάνω. Μέσα σὲ κάθε δρυκτὸν ἐνυπάρχει τὸ «πνεῦμα», ὃς συμπυκνωμένη ἐνέργεια. Δέν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει τὸ δρυκτὸν δίχως τὸ «πνεῦμα»—ἐνέργεια. Γιατὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὸν τοῦτο τὸ «πνεῦμα»—ἐνέργεια ἐν πυκνώσει. Τὸ πνεῦμα πυκνούμενο δίνει τὴν ὅλην. Μέσα πάλι στὸ πνεῦμα, ἐνυπάρχει τὸ «δρυκτό», ὃς ρευστὴ ὅλη. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο γὰρ νοηθεῖ πνεῦμα δίχως ἐνέργεια—ὅλη ἐν διαλύσει. Ἡ ρευστὴ ὅλη σὲ μιὰ κλιμακωτὴ διαβάθμιση, ἀπὸ τὴν ἀνόργανη ὡς τὴν δργανικὴν πύκνωσή της καὶ τὴν ἐπέκεινα ροή της προσδάλλει μὲ νέα κάθε φορὰ μορφή, ὡς αἰσθηση, ἔνστικτο, ἀσύνειδη ἐγκεφαλικὴ λειτουργία, συναίσθηση, συνείδηση καὶ γίνεται αὐτὸν ποὺ συγκεκριμένα καλοῦμε πνεῦμα. Κατ' αὐτὴν δὲν παύει νὰ εἶναι ὅλη—στὴ διασπασμένη, τὴν ρευστὴν μορφὴν της—τὸ ίδιο κι ἔκεινο διάχυτη εἶναι ὅλη. Ἀναλισκόμενο δημαρχός, πυκνώνεται δπως ἡ ἐνέργεια καὶ δίνει μὲ τὴν σειρά του τὴν στέρεην μορφὴν της, τὴν ὅλην. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο καὶ τὸ ὅλωκό δημιουργῆμα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὄλοποιημένο πνεῦμα. Μ' ἄλλα λόγια, ὅλη καὶ πνεῦμα δὲν εἶναι ἀντιθετικὲς κατηγορίες, ἀλλὰ δίμορφη ἀλληλοδιαδοχὴ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, τίποτε ἄλλο, παρὰ τὰ δύο ἡμισφαίρια του. Ενὸς καὶ του Αὐτοῦ, ἀένακα περιστρεφόμενου ἡλεκτρομαγνητικοῦ, του Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς, "Ουτος.

"Αντὶ λοιπὸν νὰ ἀντιπαραθέτουμε Φύσην καὶ Συνείδησην, σωστότερο θὰ εἴται νὰ δεχθοῦμε τὸ τοπικὰ συγυπάρχον καὶ τὸ χρονικὰ ἀδιαχώριστο τῶν δύο αὐτῶν κατηγοριῶν στὴ συγοικικὴ τῆς Δημιουργίας πορεία, ποὺ ἡ Πρώτη της Ἀρχὴ παραπένει ἀσύλληπτην. Καὶ οὗτε θὰ χρειάζεται νὰ τὴν συλλάβουμε, διταν θὰ ἔχουμε ἐναρμονίσεις τὶς ἐνδο—Δημιουργιακὲς ἀντιθέσεις.

Μιὰ τέτοια τῆς Δημιουργίας θεώρηση δόηγει στὴ συνύπαρξη Κόσμου καὶ Παράστασής του. Στὴ συμπαρουσίᾳ Πραγματικότητας καὶ Ἐκρρχοτήτης της, μέσα σὲ συνεχῆ ἀλληλομεταλλαγῆς ἀποτελεῖ τὴν δάσην.

"Η συνείδηση αὐτῆς τῆς ἀλληλομεταλλαγῆς ἀποτελεῖ τὴν δάσην

γιὰ μιὰ νέα συνθετικὴ περὶ τοῦ κόσμου ἀντίληψη, ποὺ οἱ συγέπειές της θὰ είναι σημαντικές. Τόσο γιὰ τὴ γόνηση, δσο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ. Γιατὶ δύσκολη πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸν ἀντιθετικὸ στοχχομά, ἢ συνθετικὴ αὐτὴ θεώρηση μειώνει τὴ διάσταση ἀνάμεσα στὴ Γνώση καὶ τὴν Ἀγνοια. Ἀγάμεσα στὴ Βεβαιότητα καὶ τὴν Ἀμφισθολία, τὴν Πίστη καὶ τὸν Ἀγνωστικισμό. Ἀποκαθιστᾶ τὴν ἀρμονία ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο, τὸ ἀτομο καὶ τὸ σύνολο. Ἐπιτρέπει τὴ συνύπαρξη τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ Προσωπικοῦ. Τὸ συνδυασμὸ τῆς Ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς Κοινωνικῆς πειθαρχίας, σὲ μιὰ γραμμὴ οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἴσορροπίας. Καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο ποὺ δημιούργησε ἡ ἀνταγωνιστικὴ τῆς κοινωνίας διάρθρωση καί, μὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ σύνθεση, ἐπιτρέπει τὴ γεφύρωση τοῦ συνειδησιακοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους χάσματος, τὴν ψυχικὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μας τὸ ἄγχος λύτρωση καὶ τὴν πολιτιστικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλιξη. Τὸ πῶς συγάγονται τὰ συμπεράσματα αὐτά, ἐξετάζεται στὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

"Έχει ή κοσμική ἀρχὴ τῆς συνθετικῆς ἐνότητας ἐφαρμογὴ καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνίᾳ; Ἰσχύει καὶ γι' αὐτήν; Μπορεῖ νὰ διέπει τὴν κοινωνία ἡ ἀρχὴ τῆς συνθετικότητας κι' ὅχι τῆς ἀντιθετικότητας;

"Ετοις ἀμεσα δπως μπαίνουν τὰ ἑρωτήματα αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ κάπως ἀπότομη μεταπήδηση ἀπὸ τὴν κοσμικὴ θεώρηση στὸ κοινωνιολογικὸ πεδίο. Ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴ τοῦ πνεύματος πορεία, στὸ χῶρο τῶν πρακτικῶν ἐπιταγῶν. Μπορεῖ γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, πολλὰ καὶ μεγάλα φιλοσοφικὰ μυαλά, ν' ἀργυρίον δπο:αδήποτε ἀπάντηση, γιατὶ θὰ θεωρήσουν τὸν ἔαυτό τους ξένο πρὸς τὸ θέμα. Γιατὶ πιστεύουν πὼς ὅσυλειὰ εἰδικώτερη τοῦ κοινωνιολόγου καὶ μόνον αὐτοῦ, εἶναι νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν κοινωνικὴ ἔξελιξη, μὲ τοὺς νόμους ποὺ τὴν προδιαγράφουν, μὲ τὶς κατευθύνσεις ποὺ πρέπει νὰ τῆς χαραχθοῦν. Κατὰ τὴν ἀποφή τους, ἀρκεῖ ίσως νὰ στοχάζεται τὸ πνεύμα, νὰ διατυπώνει τὰ θεωρήματά του μόνο δ πνευματικὸς δημιουργός. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ἀς θρεθοῦν ἀλλοι νὰ διαδείξουν τὶς λύσεις καὶ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογές τους. Κι' ίσως ἀπὸ στενὴ ἀποψή νὰ ἔχουν δίκηνο. Στὸν αἰῶνα τοῦ πιδ λεπτομερειακοῦ καταμερισμοῦ, ἀσύμφορο είναι ν' ἀνακατεύεται δ καθένας σὲ ἀλλότρια ἔργα.

Θὰ μποροῦσε βέδαια κανεὶς ν' ἀντιτείνει δτὶ δσο κι' ἀν προχώρησε, δσο κι' ἀν προχωρήσει δ καταμερισμὸς στὴν ἐπιστήμη καὶ στὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ἡ καθολικὴ ἐποπτεία θὰ είναι πάντα ἀπαραίτητη στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη, γιὰ μὲρεῖς νὰ δημιουργεῖ τὴν κατευθυντήρια συνισταμένη. Ἀκόμη, δτὶ τὸ

ένιατο τοῦ στοχασμοῦ δρίσκεται μέσα στὴ φύση τῆς ἐγκεφαλικῆς λειτουργίας, παρὰ τὶς ἐπιμέρους χῶρες της. "Τσερα, ή λυδία λίθος γιὰ κάθε φιλοσοφικὴ ἀντίληψη δρίσκεται στὴν κατὰ κάποιο τρόπο, ἄμεσα ή ἔμμεσα, ἐφαρμογή της στὰ συγκεκριμένα ἀνθρώπινα προβλήματα κι' ὅχι στὴν ἀσύνδοτη αἰθεροβασία. Στὴ συγκεκριμένη τέλος περίπτωση, ὁ ἀπλὸς ἀνθρωπός, νοιώθει πώς εἶναι ἀδύνατο νὰ περάσει μακριὰ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα. Γιατὶ εἶναι κι' ὁ Ἰδιος μπερδεμένος στὸ πλέγμα του καὶ εἶναι ἀδύνατο γὰρ προχωρήσει πρὸς ὅποιαδήποτε κατεύθυνση, ἀν δὲν ἔμπλεξει πρῶτα ἀπ' αὐτό. Βρίσκεται σὲ μιὰ πολὺ δύσκολη θέση. Τὸν χτυποῦν κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, πάνω στὸ κίτριγο ἀμόρι μὲ τὸ κοκκινόπυρο σφυρί. Κάπου πρέπει κι' αὐτὸς νὰ τοποθετηθεῖ, κάποια θέση κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο πρέπει κι' αὐτὸς νὰ δρεῖ, πέρα ἀπὸ τὸ ἀμόρι καὶ τὸ σφυρί. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀποβαίνει μάταιη κάθε του προσπάθεια, πρέπει κάποια σημαντικὰ κοινωνικὰ ἐμπόδια νὰ παραμερισθοῦν. Νοιώθει καλὰ ὁ ἀπλὸς ἀνθρωπός ὅτι χωρὶς λύση κοινωνική, ἀδύνατη εἶναι καὶ η διέξοδος, ἀπὸ τὴν διασανιστικὴ τῆς ἐποχῆς μας ἀγωνία. Ὁποιαδήποτε διέξοδος, νογιτικὴ ή συγαισθηματικὴ. Γιατὶ οἱ γενικὲς ή οἱ ἐπιμέρους λύσεις θὰ σκοντάψουν πάντα στὸ κοινωνικὸ ἀδιέξοδο. Ἡ λύση του, εἶναι ζήτημα ζωῆς, διλικῆς καὶ ἡθικῆς, πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς, γιὰ κάθε ἀνθρωπό. Ἄς τοῦ συγχωρέσουν λοιπὸ οἱ πουτίφηκες τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς πολιτικῆς, τὴ δεθήλωση, ἀν διθελά του, ἀγγίζει κι' ὁ ἀπλὸς ἀνθρωπός τὰ οἰκόπεδά τους, καθὼς τὸ δρόμο διδεύει γιὰ τὴ λύτρωσή του ἀπὸ τῶν χαλεπῶν καιρῶν μας τὸ ἀγχος.

Γιατὶ πραγματικὰ ἐφιαλτικὸ εἶναι τὸ δάρος ποὺ τὰ στήθη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου πιέζει. Ζωντανεμένα θαρρεῖς μυθολογικὰ τέρατα, ἔχουν ἀπὸ τῆς Γῆς τὰ ἔγκατα ξεπηδήσει καὶ τὴ διαφευτεύουν σκληρὰ κι' ἀπάγθρωπα, τὰ δυὸ ἀντιμαχόμενα συστήματα: Ὁ ἴμπεριαλισμὸς καὶ η δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Καὶ τῶν δυὸ οἱ ἐκπρόσωποι, γιὰ τὴ δική του ὑπόσταση καὶ εὐημερία, δεδαιώνουν πώς μάχονται. Ἐκατομμύρια τόννους χαρτὶ ξοδεύουν, σπατάλη στὰ ἡχητικὰ κύματα κάνουν, τὸ φῶς καὶ τὸ

σκοτάδι ἀναδεύουν, θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα χρησιμοποιοῦν γιὰ
νὰ τὸν πείσουν. Τὸν ἔπεισαν; Τὸν πείθουν; Τὸ πικρὸ τῆς φαρ-
μακίλας χαμόγελο, ποὺ κι' ἀν δὲν μπορεῖ κάποτε οὕτε τὰ στε-
γνωμένα χείλη του νὰ διαστείλει, διαστείλεις ώστόσο πάντα στὴν
τυραγνισμένη του καρδιά, εἰναις ἡ δουσή, ἀλλὰ πάντα εὔγλωττη
ἀπάντησή του. Τί τοῦ ὑπόσχονται καὶ τὶ τοῦ δίνουν; Τὶ εὐαγγε-
λίζονται καὶ τὶ πραγματοποιοῦν:

Γύρω ἀπὸ δυὸ πόλους στρέφονται οἱ διακηρύξεις καὶ τῶν
δυό: Τὴν ὄλικὴ εὐημερία καὶ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία. Κατὰ
συγκατάβαση, φθάνουν ὡς τὴν προέκταση τῆς ἡθικῆς ἀνάτασης
καὶ τῆς ψυχικῆς λύτρωσης. Ἀλλὰ ἔστω. Τὶ ἀπὸ τὴν εὐημερία
καὶ τὴν ἐλευθερία δίνουν τὰ δυὸ συστήματα στὸν ἀπλὸ ἄνθρωπο;
“Ἄς τοῦ ἔπιτραπεῖ, δσσο κι' ἀν εἰναις αὐτὸ δδυνηρό, νὰ θέσει τὸ
δάκτυλο στὸν τύπο τῶν ἥλων.

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

Δύσκολα θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀρνηθεῖ τὶς μεγάλες τοῦ ιμπεριαλισμοῦ κατακτήσεις. Ποὺ δὲν εἶναι ἀπλὰ τεχνικές. Ἐλλὰ ἔχουν ἀμεσαίαν εἰλικρινή για τὴν ζωὴν μεγάλου μέρους τοῦ κόσμου ἐπίδραση. Πληθαίνουν τὰ μέγαρα μὲ τοὺς περίσσους γιὰ τοὺς ἔνοικους των χώρους. Σιδερόπλευρα τσιμεντένια μεγαθήρια, μὲ δλεῖς τὶς σύγχρονες ἀνέσεις, ξυφιτρώγουν παντοῦ. Οὐρανοξύστες, νεογοτθικοὶ θαρρεῖς, ἀτσαλένιοι καὶ ἀλουμινόφραχτοι ἵππότες, σκίζουν μὲ τὶς αἰχμές των, τὰ οὐράνια πλάτη. Ἀεροδυναμικὰ αὐτοκίνητα, μὲ ρυθμιζόμενη ἀτμόσφαιρα, κατακλύζουν τοὺς δρόμους. Τραίγα σὲ διπλές καὶ μονὲς γραμμὲς διασχίζουν τὴν στεργά. Ὁρθόπλωρα καράδια, ἀληθινὰ μυριάνθρωπες πολιτεῖες, ἀτελείωτα μαργαριταρένια ποτάμια κεντοῦν στὰ δαθυγάλαζα τῶν ώκεανῶν ἀτλάζια. Ὅποδρύχια, ἀγνωρα ἀλλοτε μεταλλόδετα κήτη, κατανικοῦν τὴν δύναμη τοῦ θύμους. Ἀεροπλάνα - θολίδες ἔξαφανίζουν τὴν ἀξία τῆς ταχύτητας τοῦ ἥχου. Νάνος τοῦ μαύρου χρυσοῦ ἡ φλόγα παραστέκει μπρὸς στὴν γιγάντια τοῦ ἀτόμου ἐνέργεια, ποὺ τραντάζει τὰ θέμελα τοῦ πλανήτη καὶ μολεύει τὸν ἀγέρα του. Τανυσμένο τὸ ἀνθρώπινο τόξο, μ' ἀνθρώπινα δέλη σημαδεύει τ' ἀστέρια καὶ τὰ καράδια τοῦ διαστήματος ἀρχίζουν νὰ γίνονται ἀντικείμενο πρακτικῶν ἐφαρμογῶν. Μέσα στὰ ἐργοστάσια, δ' ἀνθρώπινος μόχθος ἀρχίζει νὰ παίρνει καιγούργια μορφή: Ἄντι γιὰ τὸ ἀνθρώπινα χέρια, ἀτσαλένια τώρα μπράτσα δουλεύουν. Μηχανὲς ἐπιτελοῦν καὶ τοῦ μυαλοῦ τοὺς λογισμούς. Χημικὲς συνθέσεις, τὶς φυσικὲς ούσιες ἀγτικαθιστοῦν. Οἱ ἔνας μετὰ τὸν ἄλλον, οἱ θεατοὶ καὶ ἀθέατοι μικροοργανισμοί, ποὺ φέρναν

στὸν ἀνθρωπὸν τὴν ἀρρώστεια καὶ τὸν ἀφανισμόν, ἀφαγίζονται ἀπὸ τὰ πλήγματα τῆς ἐπιστήμης. Μιὰ κολοσσιαία γενικὰ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων παρατηρεῖται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς, μὲ θαυμαστὰ στὸν ἀληθιγάντα επιτεύγματα πολιτισμοῦ.

Μπορεῖ κανεὶς ν' ἀργηθεῖ τὰ θαυμαστὰ αὐτὰ τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἐπιτεύγματα; "Ἄδικος θὰ εἴται ἀν τὸ ἐπιχειροῦσε. "Οπως τὸ ἔδιο ἄδικος θὰ εἴται κι' ἀν δὲν ἀναγνώριζε δτὶ τὰ περισσότερα ἔγιναν, ἐνῷ κυριαρχοῦσε τὸ σύστημα τοῦ ἡμεριαλισμοῦ καὶ μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ αὐτὸν ἔκρυψε μέσα του. "Ηρθε καιρὸς νὰ διμολογηθεῖ εἰλικρινά, δτὶ στὸ σημεῖο αὐτό, ὑπάρχει τραγικὴ διάφευση μιᾶς παληότερης διαπίστωσης, τόσο γιὰ κείνους ποὺ τὴν ἔκαναν, δσο καὶ γιὰ κείνους ποὺ τὴν πίστεψαν: "Απὸ τὸν καιρὸ ποὺ δ ἡμεριαλισμὸς χαρακτηρίσθηκε, ὡς τελευταία φάση τοῦ καπιταλισμοῦ, ὡς ἀγίκανος ν' ἀναπτύξει τὶς παραγωγικὲς δυνάμεις κι' ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀνέλιξή τους, μέχρι σήμερα, δ ἡμεριαλισμὸς αὐτὸς ἔχει γὰ παρουσιάσει τέτοια ἀνάπτυξη παραγωγικῶν δυνάμεων, ποὺ δύσκολα μποροῦσε δ ἀπλὸς ἀνθρωπὸς νὰ φαντασθεῖ καὶ μόνο μερικὲς προφητικὲς, φευγαλέα, σὰν διπτασία, μποροῦσαν γὰ ἔκφρασσουν τὴν δραματική της σύλληψη. Κάτι: ἀχόμα πιὸ σημαντικό: "Η ἀνακάλυψη καὶ ἡ χρησιμοποίηση τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας, πείθουν δτὶ οἱ ὑπάρχουσες παραγωγικὲς σχέσεις δὲν ἔχουν ἔξαντλήσει τὸ δριό ἀντοχῆς τους, δτὶ δὲν ἔχουν φθάσει στὸ σημεῖο δπου θὰ ἐμπόδιζαν κάθε περαιτέρω ἀνάπτυξη. Κι' ἀν δεχθοῦμε δτὶ στέγεψην τὰ περιθώρια, πάντως, ὑπάρχουν. "Η ἀτομικὴ τουλάχιστο ἐνέργεια ξανοίγει τὴν προοπτικὴ γιὰ νέα ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἡμεριαλισμοῦ. Θὰ ἔθελοτυφλούσαμε ἐπιζήμια ἀν θέλαμε γὰ τὸ ἀργηθοῦμε.

Εἶναι ἀληθεῖα δτὶ γιὰ τὴν πρόδοδο αὐτὴν χρειάσθηκε ἔνας δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος καὶ δτὶ κυριοφορεῖται ἔνας τρίτος τρισ-χειρότερος. Χείμαρροι κύλησαν τὸ ἀνθρώπιγα δάκρυα, ποτάμι ἀντα-μώθηκε μαζὶ τους τὸ ἀνθρώπιγα αἷμα. Ζωές ἔσβησαν, ζωές ἔμει-ναν μισές. "Υλικὰ ἀγαθὰ καταστράφηκαν, πνευματικὰ δημιουρ-γήματα ἀφανίστηκαν. "Ασκοπο καὶ σπάταλο ὄλικῶν καὶ ἀγθρώ-

πιγων δυγάμεων ἔδειμα ἔγινε. Γιατὶ τόσες θυσίες; Δὲν θὰ μποροῦσε μὲ μόνο τὸν σωματικὸν καὶ πνευματικὸν μόχθο, νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἴδια πρόοδος; Καὶ δὲν θὰ εἴται μεγαλύτερη ἡ ἀνάπτυξη ἂν δὲν γίνονταν τόση σπατάλη δυνάμεων; "Αν δεις δυνάμεις σπαταλήθηκαν, ξοδεύοντας δρθιολογιστικά γι' αὐτὴ τὴν ἀγάπτυξη;

Θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀπαντήσει δις δισ κι' ἀν εἶναι ὅδυ-
νηρὲς γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, μεγάλες δὲν εἶναι οἱ θυσίες αὐτὲς
μπρὸς στὸ μέγεθος τῶν ἐπιτεύξεων, ἀν δὲν κινδύνευε νὰ θεωρηθεῖ ἀνάλγητος. Πολυαίμακτες θυσίες δὲν ἀπαιτεῖ καὶ ἡ ἐπανάσταση ποὺ διευκολύνει τὴν πρόοδο; Δίχως πόγους, γέννα δὲν γίνεται. Δίχως θυσίες τῶν συγκεκριμένων ἀνθρώπων, ἀνέφικτη εἶγαι τοῦ ἀνθρώπινου συνόλου ἡ πρόοδος. Κι' ἀς μήν ἵσχυρισθεῖ κανεὶς πὼς ἡ πρόοδος αὐτὴ τοῦ συνόλου, ἔξυπηρετεῖ τὴν ἀφηρημένη μόνο ἔγνοια τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῷ θυσιάζει τὴν συγκεκριμένη ὑπόστασή του. "Οταν ἔκατομμύρια σήμερα ἀνθρωποί κάθονται ἀναπτυξικά πάνω στὰ δεινούνοχηντα ἀροτρα, ἀντὶ νὰ σπρώχουν μὲ χέρια καὶ πόδια τὸ ὑπὸ ποὺ δργώνει τὴ γῆ. "Οταν ἀλλα ἔκατομμύρια, ἀντὶ νὰ σπάζουν τὰ δικά τους κόκκαλα, θέτουν στὴ δούλεψή του μηχανικοὺς ἐργάτες. "Οταν ἀντὶ νὰ εἶγαι διποζύγια οἱ ἴδιοι, χρησιμοποιοῦν ὡς διποζύγιο τὴ μηχανὴ κι' ἔκμηδενίζουν μ' αὐτὴν ἀποστάσεις καὶ μόχθους. "Οταν ἔκατομμύρια ἀνθρωποί γεύονται ἀγαθά, ποὺ οὔτε νὰ διειρευθοῦν πρὶγ μποροῦσαν. "Οταν προστατεύονται ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴ γύμνια, τὴν ἀρρώστεια καὶ τὸ θάνατο. Καὶ τὸ χυρώτερο: "Οταν τὰ ἔκατομμύρια αὐτὰ δγαίνουν σιγά - σιγά, ἀπὸ τὸ σκοτάδι τοῦ ἀναλφαδητισμοῦ κι' ἀρχίζουν ν' ἀποκτοῦν συνείδηση γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξή τους καὶ νὰ διεκδικοῦν θαρραλέα καὶ ἀποφασιστικὰ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. "Οταν προσανατολίζονται σήμερα δχι μόνο στὴ δράση γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ὄλικῆς εὐημερίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ στὴ μάχη γιὰ τὴν ἥθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάταση. "Οταν δλα αὐτὰ συμβαίνουν—καὶ μπορεῖ καθένας νὰ τὰ διαπιστώσει στὰ κοινωνικὰ καὶ πνευματικὰ ρεύματα, ποὺ συνταράσσουν τὴν ἐποχή μας—ποιός θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιμένει δις ἡ πολιτιστικὴ πρόοδος μόνο τὴν ἀφηρημένη τοῦ ἀνθρώπου

ζηνοια εξηπηρέτησε, ένω καταδαράθρωσε καὶ καταδαραθρώνει, στὴν ὑλικὴ καὶ ἡθικὴ ἀθλιότητα, τὸν συγκεκριμένο ἀνθρωπὸν; Μήπως αὐτὸς δ συγκεκριμένος ἀνθρωπὸς δὲν πολλαπλασίασε μέσα του καὶ τὸ στοιχεῖο «ἀνθρωπιά»; Ναι, δὲν ἔχει ἀκόμα ἀφανισθεῖ τὸ ἀνθρώπινο κτῆγος ποὺ φωλιάζει μέσα μας. Δὲν ἔχει ἀκόμη τέλεια ἡμερέψει τὸ ἀγρίμι ποὺ λέγεται ἀνθρωπός. "Αν ἔχει ἐκλείψει ή ἀνθρωποφαγία, δὲν ἔχει ἐκλείψει καὶ η ἀνθρωποσφαγή." Αν ἔχει περιορισθεῖ η ἀτομικὴ δύναμι, ἔχει αὐξηθεῖ η δργανωμένη δύναμι. Οἱ συριγμοὶ τῶν ἔχιδνῶν σκεπάζουν ἀκόμη τις φωνὲς τῶν ἄγγέλων. "Αλλὰ καὶ δ περιορισμὸς τοῦ κτῆγος σὲ κάποια κλουβιά—ἔστω κι' ἀν συχνὰ τὰ σπάει καὶ σπαράσσει τὸν ἀνθρωπό—λίγο εἶναι; "Ο περιορισμὸς τῆς δύναμης στὰ κρατικὰ πλαίσια, μικρὸς εἶναι; "Αλλὰ καὶ τὸ διεισδύτητοι σήμερα δ ἀγριαγθρωπισμὸς κάτω ἀπὸ ἀπατηλές ἔστω θεωρίες, δτι προσπαθεῖ πάντα νὰ δικαιολογεῖται, ἀσήμαντο εἶναι; Μήπως η χρησιμοποίηση τῶν προσχημάτων, δὲν εἶναι καὶ ἔμμεση καταδίκη του; Δὲν εἶναι σημαντικὸν νὰ καταδικάζεται η ἀνθρωποφαγία, έστω καὶ στὰ λόγια; Δὲν εἶναι κάποιο δῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός; Δὲν εἶναι η καταδίκαστικὴ ἀπόφαση, δάση για τὴν ἐκτέλεση καὶ τῆς ποινῆς; Λίγη εἶναι ἀπὸ τὴν ἀποψή αὐτὴ η ἀνθρωπιστικὴ πρόοδος ποὺ ἔχει ως τώρα ἐπιτελεσθεῖ;

"Η ἀνθρώπινη ἴστορία δὲν μετριέται μὲ τὸ ὑποδεκάμετρο. Μετριέται μὲ τὶς χιλιετηρίδες. Κι' ὅποιος ἀμφιβάλλει δτι μέσα στὸ λίγο τῆς αἰωνιότητας διάστημα, κατὰ τὸ δποῖο δ ἀνθρωπὸς πορεύεται στὴ φλούδα του ἀσήμαντου πλανήτη μας, ἔχει ἀρκετὰ ἡμερέψει, ἀς δάλει τὸ χέρι στὴν καρδιὰ κι' ἀς πεῖ πώς προτιμάει ἀπὸ τὴ σημερινή, τὴν πρωτόγονη ζωή, ἀπὸ δποιαδήποτε κι' ἀν τὴν ἔξετάσει πλευρά, ὑλική, πνευματική, ἡθική, ψυχική. "Ας ἐπιχειρήσει μὲ τὴ φαντασία του νὰ ζήσει παλιότερες ἐποχές, κι' ἀς κουβεντιάσει μὲ τὸν ἔαυτό του. Θὰ δέεται τότε, σὰν γαυγάδς στὸ ἀπομονωμένο νησί του, κάποιο ἀπὸ τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας νὰ σημειώσει τὴν παρουσία του καὶ γὰ τὸν φέρει πάλι τὸ ταχύτερο, στὸν ἀφορεσμένο τοῦτο κόσμο τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ.

"Ωστε λοιπόν ; Που καταλήγουμε ; Στήν ἀπολογία τοῦ ἡμεριαλισμοῦ ; Στήν ἀπὸ ὑλικὴ καὶ ἡθικὴ ἀποφη αἰτιολόγησή του καὶ κατὰ συνέπεια στήν ὑπεράσπιση καὶ τὴ συντήρησή του ;

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΑΘΛΙΟΤΗΤΑΣ

Παρανόηση φοβερὴ θὰ ἔκανε, δποιος ἔτοι ἔπαιρνε τις παραπάνω σκέψεις. "Οχι. 'Ο ἀπλὸς ἀνθρωπος δὲν δικαιολογεῖ τὸν ἡμεριαλισμό. 'Απλῶς, δὲν ἀργούεται δτι ἡ πρόδοσ τοῦ ἀνθρώπινου γένους, εἶναι θετική καὶ ἀλματική. "Οτι ἐπιτελέσθηκε δχι μόνο στήν αὐγὴ τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ στὸ λυκόφως του, ποὺ ἀνομάσθηκε ἡμεριαλισμός. 'Εξακολουθεῖ μάλιστα καὶ σήμερα, στή γεροντικὴ παραχμὴ του. Πέρα δμως ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ, φοβερὰ ἔναντιον του καταμαρτυρεῖ. Εἶγαι σὲ θέση νὰ ἰδεῖ καὶ βλέπει δτι τὸ παλάτι αὐτὸ μὲ τὸν φαντασμαγορικὸ διάκοσμο καὶ κάτω ἀπ' αὐτόν, κρύβει τὸ δασίλειο τῆς ἀθλιότητας :

"Αν ἔκατομμύρια εἶναι σήμερα τὰ χορτασμένα στομάχια, ἀλλα τόσα καὶ πιὸ πολλὰ εἶγαι τὰ ἀδειαγά, ποὺ μόνο τραγούδι στὴ ζωή τους, ἔχουν τὸ φρικτὸ τους γουργουρητό. "Αν ἔκατομμύρια εἶναι τὰ ποδεμένα καὶ ντυμένα κορμιά, ἀλλα τόσα καὶ πιὸ πολλὰ εἶγαι κι' ἔκεινα ποὺ γυμνὰ τουρτουρίζουν—νπόχρουση ἀνατριχιαστικὴ στῶν μαγιασμένων δοριάδων τὴ μακάρια συμφωνία. Τί κι' ἀν ἔνουν τοὺς οὐραγοὺς οἱ ἵπποτες τῆς σύγχρονης οἰκοδομικῆς, δταν ἀνθρωποι ζοῦνε ἀκόμη σὲ τρῶγλες καὶ φτωχοκάλυβα ;—σὲ κάποια τους ἀκρη ἔκει ἔχει ωρίζει μιὰ μάννα μὲ στυμμένο διζέι κι' ἔγα μωρὸ μὲ σπαραχτικὴ γιὰ τῆς ζωῆς τὸ χυμὸ ἴκεσία. Τί κι' ἀν ἔχει ἡ ὄφθαλμίαση νικηθεῖ, δταν τόσα καὶ τόσα μάτια μένουν ἀκόμα κλειστὰ ἀπ' αὐτήν ; Τί κι' ἀν ἔχουν νικηθεῖ δ τύφος καὶ ἡ δστρακιά, ἡ πνευμονία καὶ ἡ φυματίωση, τὰ μεταδοτικὰ νοσήματα καὶ οἱ μολύνσεις, δταν ἡ ἀρρώστεια σὰν τὰ στάχυα ἀκόμα θερίζει μυριάδες ἀγθρώπινα κορμιά ; Τί κι' ἀν ὑπάρχουν ἡ πενικιλίνη καὶ ἡ στρεπτομυκίνη, τὸ ριμιφόν καὶ ἡ ἀκτιγομυκίνη, ἡ κορτιζόνη καὶ τὸ ACTH, τὰ ραδιοϊσότοπα καὶ τ' ἀλλα θεραπευτικὰ μέσα, δταν ἔκατομμύρια ἀνθρώπινα πλέξματα ἔξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ δογγοῦν ἀπὸ τδν

πόνο καὶ νὰ σέρνονται στὸν τάφο, γιατὶ τοὺς ἔλειψε μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὸ σωτήριο φάρμακο; Τί ὡφελοῦν οἱ γιατροὶ καὶ τὰ νοσοκομεῖα, δταν εἶναι ἀπροσπέλαστα σὲ ἐκατομμύρια ἀνθρώπινες ὑπάρξεις; Ὁφελοῦν πολλούς; Ναί. Ἀλλὰ γιατὶ νὰ μὴν ὡφελοῦν δλους; Δὲν ἐπαρκοῦν; Θὰ ἐπαρκοῦσαν ἂν δ ἀνθρωποις δὲν σπαταλοῦσε τὴ δύναμή του ἀσκοπα καὶ κατὰ τρόπο φθοροποιό. Ἄν τὴ χρησιμοποιοῦσε δλόκληρη σὲ ζωοποιὰ ἔργα. Ἄν ἡ λογικὴ καὶ τὸ δίκηρο κυριαρχοῦσαν στὴν παραγωγὴ καὶ τὴ διάθεση τῶν ἀγαθῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἴται ἀπόλυτο; Ὁχι. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀνέφικτο. Ἀλλὰ ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὴ δυστυχία καὶ τὴ σχετικὴ εὐημερία θὰ μποροῦσε σημαντικὰ νὰ ἐλαττωθεῖ.

Κακὴ Ἰωας, θὰ πεῖτε, φιλολογία, μὲ τριμένες λέξεις, γιὰ χιλιοειπωμένα πράγματα, εἶναι δλα τοῦτα. Ἅς εἶναι. Πρέπει πάντα νὰ λέγονται καὶ ν' ἀκούγονται δσο κοχτάει τὸ βασίλειο τῆς ἀθλιότητας. Στρατιὲς δλόκληρες εἶναι σὲ πολλὲς χῶρες οἱ ἀνεργοὶ. Αὐτὸ σημαίνει δτι οἱ ἀνθρωποι αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα, οὔτε τὴ στοιχειώδη τους τροφὴ νὰ ἔξασφαλίσουν. Γιὰ ἔνα πιάτο ρύζι εἶναι ἔτοιμες νὰ ἐργασθοῦν οἱ μυρμηγκιὲς τῆς Ἀσίας. Κι' οὔτε αὐτὸ δὲν τὸ βρίσκουν. Σ' ἄλλες χῶρες ἔχει κατανήσει νὰ θεωρεῖται εὐτυχισμένος δποιος κάνει δυδ-τρία μεροκάματα τὴν ἐβδομάδα. Βγαίνει, λέει, τὸ ψωμὶ τῆς φαμελιᾶς. Εὐλογεῖ γι' αὐτὸ τὸν Παγάγαθο καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του νὰ μὴ τὸν χτυπήσει ἡ σπάθη τῆς δλικῆς ἀνεργίας, ποὺ Δαμόκλεια κρέμεται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Ἡ ἀδεβαίστητα γιὰ τὸ μέλλον συνθλί-θει τὴ μαύρη του ζωὴ. Κι' ὑστερα τοῦ μιλοῦν γιὰ ἥθικὴ ἀγά-ταση καὶ ψυχικὴ εὐτυχία. Τί νὰ τὴν κάνει τὴν ἥθικὴ ἀνάταση, δταν δὲ μπορεῖ οὔτε στὰ πόδια του νὰ σταθεῖ; Πῶς νὰ τὴ νοιώσει τὴν ψυχικὴ εὐτυχία δταν, τὴν ὥρα ποὺ μυριάδες δλόκληρες βρίσκονται δουτηγμένοι στὴν ἴδια μ' αὐτὸν ἀθλιότητα, λίγοι σχετικὰ συνάγθρωποι τους κολυμποῦν κυριολεκτικὰ στὴν πλη-θώρα τῶν ἀγαθῶν;

Τρομακτικὴ εἶναι ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὸν πλούτο καὶ τὴ φτώχεια, τὴν ἔνδεια καὶ τὴν πολυτέλεια, τὴ στέρηση καὶ τὴ σπατάλη. Κι' εἶναι τοῦτο ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ μαύρα σημάδια τοῦ

συστήματος : Ἐκατομμύρια ἀπὸ τὴν μιάν, οἱ ἀδειαγές φοῦχτες, ὑψηλένες σὲ λαχταριστὴν ἐπίκλησην κάποιου κόκκου σταριοῦ. Καὶ μερικὲς ἀπὸ τὴν ἀλλή χιλιάδες χέρια, ποὺ ἀφειδώλευτα τὰ πάντα σκορποῦν. Θά πεις, δος σπαταλοῦν οἱ λίγοι προνομιοῦχοι δὲ δίνουν δουλειὰ στοὺς στερημένους πολλούς ; Δίνουν. Ἀλλὰ σὲ ἀναλογίᾳ ἐλάχιστη, σχετικὰ μὲ τὴν δουλειὰν καὶ τὴν ζωὴν, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ χαρίσουν μιὰ πιὸ λογικὴ δργάνωση τῆς παραγωγῆς καὶ μιὰ πιὸ δίκαιη διάθεση τῶν ἀγαθῶν. "Η καλύτερα, δίνουν δουλειὰ καὶ ζωὴν κατὰ παραχώρηση σὲ ὥρισμένα μόνο κοινωνικὰ στρώματα ποὺ τοὺς περιβάλλουν καὶ τοὺς συντηροῦν : Στὰ μεσαῖα στρώματα, ποὺ μακαρίζουν τὸν ἔαυτό τους, γιατὶ εἰχαν τὴν τύχην νὰ μήνη ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν ἀποκλήρων τῆς ζωῆς καὶ ζοῦν μὲ τὸ ἀπατηλὸ διὰ τοὺς πιὸ πολλοὺς δνειροῦν μεταπεδήσουν κάποτε κι' αὐτοὶ στὴν τάξη τῶν προνομιούχων.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΜΩΝΑ

Ἡ σπατάλη αὐτὴ τοῦ πλούτου παίρνει τὴν μορφὴν ἀλόγιστης χρησιμοποίησης καὶ καταστροφῆς αὐτῶν τούτων τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, σ' ἐναν ἄλλον τομέα : Στὸν τομέα τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν. Γιγαντιαίες φυσικὲς δυνάμεις καὶ τεράστιες ποσότητες πρᾶτες ὅλες, ὑδατοπτώσεις καὶ γαιάνθρακες, πετρέλαια καὶ οὐράνιο, ξιδεύονται δχι γιὰ νὰ παραχθοῦν ἀγαθὰ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μέσα φονερῆς καταστροφῆς. Ἐργοστασιακὰ μεγαθήρια ἀκατάπαυτα δουλεύουν, δχι γιὰ νὰ ρίξουν στὴν ἀγορὰ τραχτέρ καὶ χημικὰ λιπάσματα, ἀλλὰ τὰνκς καὶ δηλητηριώδη ἀέρια. Ναυπηγεία ξεχύνουν στὴ θάλασσα, δχι καράδια ταξιδιοῦ, ἀλλὰ θωρηκτά καὶ ύποδερύχια. Κι' ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια ἀεροπλάνων ξεπετοῦν δχι τόσο μέσα ἐπικοινωνίας, δοσοβολίδες, ποὺ προορίζονται γιὰ νὰ σκορπίσουν τὸν δλεθρο. Ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια χρησιμοποιεῖται δχι γιὰ τὴν δημιουργία ἀλλὰ γιὰ τὴν καταστροφή. Σκεφθήκατε ποτὲ πόση θὰ εἴται ἡ ἔκταση τῆς δημιουργίας αὐτῆς, ἀν δλες αὐτὲς οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις, ποὺ ἀπονεκρώνονται σὲ μέσα δλέθρου, ἀναλίσκονται γιὰ τὴν ὄλιχη

καὶ πνευματικὴ θελτίωση τῆς ζωῆς; Μά, θὰ πεῖτε, καὶ οἱ πολεμικὲς παρασκευές, δουλειὰ δίγονου στὸν κοσμάκη καὶ κίνηση ταχύτερη στὴν κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν. Μήπως δὲν θὰ συνέβαινε τὸ ἕδιο, ἀν δ ἀγθρωπὸς χρησιμοποιοῦσε δλες αὐτὲς τὶς παραγωγικὲς δυνάμεις σὲ εἰρηγνικὲς ἐφαρμογές; Κι' ἀν ἔτσι δημιουργοῦσε περίσσευμα ἐργασίας καὶ ἀγαθῶν, μήπως δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ καλυφθοῦν καὶ τὰ δυό; Δὲν θὰ εἴταν δυνατὸ νὰ ἐλαττωθοῦν γιὰ δλο τὸν κόσμο οἱ ὥρες ἐργασίας, ἐφόσο μὲ τὸ περίσσευμα τῶν ἀγαθῶν θὰ μποροῦσε γὰ πληρωθεῖ εὑκολώτερα ἡ ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης, μιὰ ποὺ θὰ στοίχιζε δλιγότερα, ἐνῷ ταυτόχρονα, θ' ἀπόδιδε πολὺ μεγαλύτερη ὑπεραξία; Καὶ δὲν θὰ γινόταν ίσως τότε τὸ θαῦμα, ἀπασχολημένος λιγώτερο δ ἀγθρωπὸς σωματικά, γ' ἀφιέρωνε πιότερες δυνάμεις στὴ διανοητικὴ καὶ φυχική του συγκρότηση; Ἀπαλλαγμένος σὲ μεγάλο θαθμὸν ἀπὸ τὴ διατική μέριμνα, δὲν θὰ εἴταν σὲ θέση νὰ ἐνδοσκοπήσει πιότερο τὸν ἔαυτό του, γὰ ἐνοραματισθεὶ καλύτερα τὸ μεγαλεῖο τῆς Δημιουργίας καὶ γ' ἀγασθεὶ τὴν φυχή του ἀπὸ τοῦ ἀσύνειδου τὸ δάθος, στὸ ὄψος τῆς ὁμοίωσης πρὸς τὸ Θεῖο; Ποιός τὸ λέει πὼς δὲν θὰ ἡμέρευαν τότε τὰ κτήνη ποὺ φωλαίζουν μέσα μας καὶ δὲν θ' ἀνέβαινε δ ἀγθρωπὸς στῆς ἀγθρωπιᾶς τὸ δάθρο; Ὅταν τὰ ἔξωτερικὰ αἰτιὰ ποὺ προκαλοῦν τὸν ἀγριανθρωπισμὸν λιγότευναν, ἐνῷ παράλληλα θ' αᾶξαινε ἡ δυνατότητα καὶ ἡ ἀποδοτικότητα τῆς διαπαιδαγωγικῆς προσπάθειας; Ἄς μὴ γειούμαστε: Τέτοια καὶ τόση ἀλόγιστη σπατάλη τοῦ δυναμικοῦ του, ποτὲ ἀλλοτε στὴν ίστορική του ἀνέλιξη δὲν ἔχει γὰ ἐπιδείξει δ ἀγθρωπὸς. Καὶ γὰ σκεφθεὶ κανεὶς δτι ἡ ἀλόγιστη αὐτὴ σπατάλη γίνεται γιὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ τοῦ ἔδιου τοῦ ἔαυτοῦ του. Μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ δηλητήμα δὲ θὰ μποροῦσε γὰ γίνει. Ἔτσι μάλιστα σοφὰ μελετημένο καὶ δργανωμένο. Ἔνα ἔγκλημα, ποὺ δ φόδος τοῦ ἔρχομοῦ του δὲν ἀφήνει ἀγθρωπὸ ησυχο νὰ κοιμηθεῖ. Ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ποὺ ἔχουν κάνει ἐπάγγελμά τους τὸν θάνατο καὶ κάποιους ἀλλούς ποὺ τοὺς πληρώνουν γι' αὐτὸ καὶ ποὺ πιστεύουν δτι αὐτοὶ τουλάχιστο, μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτουν, θ' ἀποφύγουν τὸν δικό τους χαμό, ἐνῷ σκορπώντας στοὺς ἀλλούς τὸν

ὅλεθρο, θὰ στεριώσουν τὸ κράτος τοῦ Μαμωνᾶ. "Ολοὶ οἱ ἄλλοι, οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Γῆς ἀνθρώποι, ζοῦνε μὲ τὸν ἐφιάλτη τοῦ πολέμου καὶ ἀγωνισῶν μπρὸς στὸ φάσμα μιᾶς ἐπερχόμενης πανανθρώπινης καταστροφῆς. "Εστω κι' ἂν δὲν ὑπῆρχαν δλα τὰ ἄλλα, θ' ἀρκοῦσε δ ἐφιάλτης αὐτὸς γιὰ νὰ κάνει μαρτυρικὴ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ δημιουργήσει τὸ ἄγχος τῆς ἐποχῆς μας, νὰ δρθῶσει στὸν ἀνθρώπῳ τὸ ἀδιέξοδο. Τί χειρότερο ἀπ' αὐτὸ δ ἀλλα μποροῦσε κανεὶς νὰ καταμαρτυρήσει στὸν ιμπεριαλισμό :

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ

Γιατὶ ἀς μὴ κρυβόμαστε, αὐτὸς κυοφορεῖ τὴν καταστροφή. "Ας μὴν πεῖ κανεὶς πῶς εἶναι τάχα μέσα στὴν φύση τοῦ ἀνθρώπου δ πόλεμος. Κι' ἂν ἀκόμα δεχθοῦμε πῶς τὸ ἔνστικτο τὸν δῆγει στὴν ἀμάχη, πάλι πρέπει νὰ δεχθοῦμε πῶς τὸ λογικὸ μπορεῖ νὰ κατευθύνει ἀλλοῦ τὴν ἀμάχην αὐτήν, πρὸς τῆς φύσης τὴν κατάκτηση. Οὔτε νὰ ἴσχυρισθεῖ, πῶς εἶναι ἀναγκαῖος δ πόλεμος γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. "Υπάρχει ἀκόμα γῆς, ποὺ μπορεῖ πολλαπλάσιο νὰ θρέψει πληθυσμό. "Ας μὴν θελήσει ἀκόμα νὰ δρεῖ τὴν αἰτία στὴν παρουσία τοῦ ἐπεκτατικοῦ κομμουνισμοῦ καὶ στὴν ἀγάγκη τῆς ἀμυνας. Σήμερα, ἔστω, ὑπάρχουν δυὸς ἀντίπαλοι κόσμοι ποὺ συγκρούονται γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ πλανήτη. Χθές, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν; Γιατὶ τάχα ἔγινε δ πρώτος παγκόσμιος πόλεμος ποὺ γέννησε καὶ τὸν κομμουνισμό :

Κάποιο ἄλλο πρέπει νὰ εἴναι τὸ σαράκι ποὺ τρώει τῆς κοινωνίας τὰ σωθικά. Καὶ τὸ σαράκι αὐτὸ δρίσκεται μέσα στὴ συγκρότησή της. Είγαι: ή ἀγοραγωνιστὰ καὶ ή ἀναρχία στὴν παραγωγὴ καὶ τὴν κατανάλωση, δ νόμος τοῦ ἀπληστοῦ κι' ἀλεγιστοῦ ἀνταγωνισμοῦ. "Αλλοτε τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀφοροῦσαν πιότερο τὰ ἀτομά καὶ τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἔθνων. Στὶς μέρες μας, κυριάρχησαν σὲ πολιτείες μεγάλες, σ' ὅλοκληρα συγκροτήματα κρατῶν κι' ἔχασαν σὲ μεγάλο μέρος τὸν ἀτομικὸ τους χαρακτῆρα. "Ολο τὸ σύστημα αὐτὸ στηρίζεται στὴν ἀρχὴ τῆς λεγόμενης ἀτομικῆς ἐλευθερίας. "Άλλα, τί εἴταν καὶ τί εἶναι αὐτὴ η περίφημη ἀτομικὴ ἐλευθερία;

Ἐλεύθερος είταν καὶ εἶναι δὲ ἐργάτης νὰ ἐργασθεῖ ἢ γὰ μὴν ἐργασθεῖ. Ἀν δμως δὲν ἐργασθεῖ, δὲν μπορεῖ καὶ νὰ ζῆσει. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἐργασθεῖ, ἀν δὲν του δώσει τὸ ἐργοστάσιο δουλειά; Ἐφόσον τὰ μέσα παραγωγῆς, τοῦ εἶναι ἀπρόσιτα, ἐλευθερία ἐκλογῆς δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἐργάτη: Θὰ δουλέψει μόνο ἀν τοῦ δώσουν δουλειά. Καὶ μ' δποιους δρους θρετ. Γι' αὐτὸν δὲν ισχύει ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας. Ο νόμος τῆς ἔνδειας κυβερνάει τὴν ζωή του.

Ἐλεύθερος είναι δὲ ιστορικὸς καὶ δὲ παγγελματίας, ν' ἀνοίξουν ἢ γὰ κλείσουν τὸ μαγαζί τους, νὰ δργανώσουν δπως αὐτοὶ θέλουν τὴ δουλειὰ καὶ τὴ ζωή τους. Πῶς δμως θὰ κάνουν δ, τι θέλουν αὐτοὶ, δταν ἀπέναντι τους ὑπάρχει δ ἀνταγωνιστής, ποὺ ξνα ἀπλὸ στραβωπάτημά τους περιμένει, γιὰ νὰ τοὺς ἀρπάξει μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τὴ δουλειά; Καὶ πῶς ν' ἀντιμετωπίσουν τὸ συναγωνισμὸ τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ποὺ παράγει καὶ πουλάει φθηνότερα ἀπ' αὐτούς; Ζοῦνε μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ δνειρο κάποτε νὰ «ξελασπώσουν» ἢ γὰ «πιάσουν τὴν καλή» καὶ γὰ μεταπηδήσουν ἀπὸ τὴν κατηγορία τῶν μικροεπιχειρηματιῶν στὴν τάξη τῶν κεφαλαιούχων. Μερικοὶ τὸ κατορθώνουν. Αὐτὸ δάκριθῶς αὐξάνει τὴ φρεναπάτη τῆς δῆθεν ἐλευθερίας τους. Κι' ἔτσι δ νόμος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τυραννάει ὡς τὸ γέρμα τὴ ζωή τους, πρὶν συγήθως ροδίσει τοῦ κεφαλαιούχισμοῦ τους ἢ δνειρεμένη αδγή.

Ἐλεύθερος πραγματικὰ εἶγαι δ κεφαλαιούχος, νὰ θέσει ἢ νὰ μὴν θέσει σὲ λειτουργία τὸ ἐργοστάσιο ἢ τὴν τράπεζά του, νὰ κινήσει ἢ γὰ δέσει τὸ καράδι καὶ τὸ ἀεροπλάνο του, νὰ προσπαθήσει ν' αὔξησει τὰ πλούτη του, ἢ ν' ἀρκεσθεῖ στὰ δσα κάποτε ἔφτιαξε. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ δμως ποὺ θὰ σταματήσει τὴν προσπάθειά του, θὰ κινδυνέψει νὰ ίδει τὸν ἔαυτό του καταβροχθιζόμενο ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του, τὰ πλούτη του νὰ ἔξανεμίζονται, τὸν ίδιο τὸν ἔαυτό του νὰ ξεπέφτει στὴν ἀνέχεια. Ἀντίθετα, δσο προσπαθεῖ, τόσο αὔξανει δχι μόνο δ πλούτος του, ἀλλὰ κι' ἢ δύναμη του. Δὲν ζει μόνο δ ίδιος δπως θέλει, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ τῶν ἀλλων τὴ ζωὴ δπως αὐτὸς θέλει νὰ διαφεντεύει.

Κι' ἀν δὲ οὗτος δὲν θέλει νὰ φορτωθεῖ τὴν τυπική ἔξουσία, ἀπειροὶ θὰ εἶγαι οἱ πρόθυμοι, ποὺ θὰ τὸ κάγουν, δχι ἀπλῶς σύμφωνα μὲ τὶς δρμῆγειες του, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔχουν ταυτίσει τὴν σκέψη τους μὲ τὴ δική του σκέψη, θὰ τὸν προλαβαίνουν στὴ φροντίδα γιὰ τὸ συμφέρο καὶ τὴ δύναμή του. Πῶς μπορεῖ νὰ ἐγκαταλείψει κανεὶς ἔναν τόσο δελεαστικὸν ἀγῶνα; Ἡ δίψα τοῦ κέρδους καὶ τῆς δύναμης διαφεντεύουν τὴν ζωή του.

"Ετσι, ἀπὸ οἰκονομικὴν ἀποψή, ή ἔννοια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, εἶναι πολὺ σχετική. Μὲ πολλὲς καὶ μεγάλες δέδαια διαβαθμίσεις στὴν ἔκταση καὶ στὴν ποιότητα, ἀλλὰ στὸ δάθιος δχι καὶ τόσο οὖσιαστική. Χάρη στοὺς ἀλόγιστους νόμους ποὺ τὴ διέπουν, ἀπὸ ἀτομικὴν ἐλευθερία, ἀτομικὴ ἔχει καταντήσει δουλεία.

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΟ

Μήπως δμως εἶναι οὖσιαστικώτερη ἀπὸ πολιτικὴν ἀποψή; Τὰ διάφορα Συντάγματα κι' οἱ διάφοροι νόμοι στὶς διάφορες κοινωνίουσιες χώρες, ρυθμίζουν τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν τους. Πῶς δμως δὲν δέχεται θὰ ἀσκήσει τὸ δικαίωμα λ. χ. τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας, δταν δὲν ἔχει κατοικία; Δένε πώς ή παιδεία ἀνήκει σὲ δλους καὶ πώς ή δικαιοσύνη ἀπονέμεται ἀκριβοδίκαια. Πῶς δμως νὰ τὶς πλησιάσουν οἱ ἔνδεες, δταν δὲν ἔχουν οὕτε τῆς ζωῆς τὰ μέσα ἔξασφαλισμένα; Υπάρχουν κάποιες χώρες, δπου καθὼς λένε, μπορεῖ δὲνθρωπος νὰ ξεχαστεῖ στὴ φυλακή, ἀν δὲν ἔχει κάποιον ἄλλον νὰ τὸν νοιαστεῖ καὶ νὰ ξοδέψει γι' αὐτόν.

Ναί, ἀλλὰ ἔχουν θὰ πείτε κι' αὐτοὶ τὸ δικαίωμα, δταν ἔρθει η ὥρα, μὲ τὴν ψῆφο τους νὰ διαλέξουν γιὰ κυβερνῆτες, ἀνθρώπους ποὺ θὰ νοιαστοῦν γι' αὐτούς, ποὺ θὰ φροντίσουν νὰ ἐπουλώσουν τὶς πληγές, νὰ διορθώσουν τὰ κοινωνικὰ τρωτά, νὰ δελτιώσουν τὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς.

Αύτὸ δγίνεται ως ἔνα σημεῖο. Σὲ πολὺ μικρὴ δμως κλίμακα. Γιατὶ δὲνδέχεται οὔτε τὴν ἀνάγκη καὶ στὴν πίεση. Στὴν ἀγνοια καὶ τὴν ἀπάτη. Στὴν ἔξαγορὰ καὶ τὴν ἀπειλή. Ο ἀφέν-

της έχει πάντα τὴν ἔγνοια καὶ τὴν δύναμη νὰ ἐπιβάλει τὴν θέλησὴ του, μὲ δικοὺς του ἀνθρώπους ποὺ τὴ δικὴ του θὰ νοιαστοῦν τάξη καὶ μόνο δεσς εἰναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ συντήρησή της, παραχωρήσεις θὰ κάνουν. Γιατὶ κατὰ τ' ἄλλα, πρέπει ἀδύναμο νάναι τὸ κορμὶ καὶ τὸ μυχό, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ τὸ χέρι νὰ ἔχει μάνει, τὸ κεφάλι νὰ σηκώνεται. Κάθε ὑπέρβολη στὸ δριό αὐτὸ θεωρεῖται ἀπειλὴ καὶ καταπολεμιέται μὲ τὸν πιὸ ἀμείλικτο τρόπο. Στὶς μέρες μας μάλιστα, ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ, σκόπιμα ἀπὸ μερικούς, ἀλόγιστα ἀπὸ ἄλλους, ἔχει ὑπερεξαγωθεῖ. Κι' ὁ φόδος της, ἔχει δόηγήσει σὲ μιὰ ὑστερία, ποὺ χαρακτηρίζει ἔχθρὸ τοῦ καθεστῶτος κι' ἐπικίνδυνο γι' αὐτὸ, δχι μόνος κάθε ἀνθρωπὸ ποὺ ζητάει μεταρρυθμίσεις ούσιαστικὲς μέν, ἀλλὰ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ δποιονδήποτε θὰ ηθελε νὰ ὑπάρχει κάποια ἐλευθερία πνεύματος, ὡς ἀσφαλιστικὴ δικλείδα γιὰ τὴ συντήρηση αὐτοῦ τούτου τοῦ καθεστῶτος.

‘Η ὑστερία αὐτῆ, ποὺ στὴν Ἀμερικὴ ἔχει ἀποκληθεὶ «μακαροθισμός», τείνει νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ σ' ἄλλες χῶρες, ὑπὸ ἀνάλογες ἡ διαφορετικὲς μορφές, ποὺ καταργοῦν στὴν ούσια τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου καὶ ἔξαφανίζουν τὴν ἔγνοια τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Στὴ χώρα μας παρουσιάζεται μὲ δύο δίδυμες μορφές: Τὸν ἔξαλλοισμὸν καὶ τὸ «κόκκινο διαβατήριο»: Μὲ κίτρινο διαβατήριο είχεν ἐφοδιασθεῖ δι Γιάννης Ἀγιάννης τῶν «Ἀθλίων» τοῦ Οὐγκῶ, γιὰ νὰ εἰναι παντοῦ καὶ πάντοτε γνωστὸ τὸ παρελθὸν του καὶ νὰ μὴ μπορεῖ ποτὲ καὶ πουθενὰ νὰ σταθεῖ στὴ ζωή, ἔστω κι' ἀν ἔκρυψε μέσα του ἀγνῆ καὶ καθάρια ψυχή, ποὺ εὐεργέτησε τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Στὶς μέρες μας τὸ κίτρινο διαβατήριο ἔχει ἀντικατασταθεῖ, ὡς ἔνα σημεῖο, ἀπὸ ἔνα κόκκινο διαβατήριο. Ἐφοδιάζονται μ' αὐτὸ, δσοὶ πέρασαν ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸ. Ἐστω καὶ ἀπὸ μακρυά. Καὶ θεωροῦνται ἔχθροι ἡ ὑποπτοι. Καὶ κηρύσσεται δ ἀμεσος ἡ ἔμμεσος, μικρὸς ἢ μεγάλος διωγμὸς τους. ‘Η τὸ λιγώτερο, ἡ ἀποφυγὴ τους, ὡς λεπρῶν. Ἀνελέητη τὸ διαβατήριο αὐτὸ ἔρινύα, καταδιώκει δχι μονάχα φταίχτες ἀληθινούς, ἀλλὰ καὶ θύματα κοινωνικά, ἢ ἀγνούς ἰδεολόγων, ποὺ είχαν κάποτε τὴ γεανική δρμή, ἀνυστερόθουλα καὶ μὲ αὐτοθυσία, νὰ ὑπερασπίσουν δπως αὐτοὶ

νόμιμαν, πλανώμενοι ἔτω, τὸν συγάνθρωπό τους. Χιλιάδες καὶ χιλιάδες εἶναι αὐτοὶ οἱ «πρώην», ποὺ ἔχουν πραγματικὰ ἀποτραβηγθεῖ ὅχι μονάχα ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, ἀλλὰ ἀπὸ κάθε κοινωνικὴ πάλη καὶ τίποτε ἀλλο δὲν ζητοῦν, παρὰ μιὰ θέση κι' αὐτοὶ κάτω ἀπὸ τὸν γῆλο. Τραγικὴ εἶναι ἡ κατάστασή τους. Γιατὶ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸ ἐρυθρὸ σφυρὶ καὶ πάνω στὸ κίτρινο ἀμύνι κι' ἀλύπητα, ἀδιάκοπα, κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, χτυπιοῦνται. Κανένας δὲν θέλει νὰ τοὺς ἀφήσει νὰ ξύρουν ἀπὸ τὶς συμπληγάδες πέτρες. Κανένας δὲν τοὺς δύνει διέξεδο. Ὁλοι φροντίζουν γὰρ τοὺς παρατείνουν τὴν ἀπόγνωση. Καὶ κανένας δὲν νοιώθει δτὶ δσο τοὺς κρατάει κλειστὲς τὶς πόρτες δὲν κάνει τίποτε ἀλλο, παρὰ γὰρ ρίχνει γερὸ στὸ μύλο τοῦ ἀντιπάλου του. Ἐγὼ θὰ ἀρεπε κάποτε γὰρ ξεχαστεῖ τὸ κόκκινο διαδατήριο, δσο κι' ἔκεινοι ποὺ ἐφοδιάσθηκαν μ' αὐτὸ τὸ ξεχνοῦν. Γιατὶ κέρδος κι' ὅχι ζημιὰ τῆς κοινωνίας θὰ εἰταν.

Θὰ ισχυρισθεῖτε ἵσως δτὶ δ περιορισμὸς αὐτὸς τῆς ἑλευθερίας, εἶναι σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ἀμυνα τοῦ καθεστῶτος. Καὶ στὰ τελευταῖα, ἀφορᾶ μιὰ συγκεκριμένη κατηγορία ἀνθρώπων κι' ὅχι τὸ σύνολο.

Ο ΕΞΑΛΛΙΣΜΟΣ

‘Ο ἔξαλλισμὸς δμως; Δὲν ἀφορᾶ τὸ σύνολο;

Διπλὰ ἔκδηλώνεται: Ἀφορᾶ τὶς ἰδέες, ἀφορᾶ τὰ ἀτομα. ‘Η πρώτη ἔκδήλωση χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀρτηριοσκλήρωση, πού, δταν παρχγίνει, παραλύει τὸ εἰδικὸ ἔκεινο κέντρο τοῦ ἔγκεφάλου, τὸ δποτὸ διατηρεῖ σὲ ἴσοροπία τὴ μνημονικὴ καὶ τὴν κριτικὴ λειτουργία. Κάθε προοδευτικὴ ἰδέα κηρύσσεται ἀπορριπτέα. Ὅχι μόνο δποια «ἄπτεται» τοῦ ἀριστερούσμου. Ἀλλὰ καὶ κεῖνες ἀκόμα ποὺ θὰ ὠφελοῦσσαν ἀντὶ γὰρ διάφουν τὸ καθεστώς. Παράδειγμα; ‘Η χριστιανικὴ ἀγάπη. ‘Η διακήρυξή της, χαρακτηρίζεται ἀπὸ μερικούς, οὗτε λίγο οὗτε πολύ, ὡς κουκουεδισμός. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐμφιλοχωρεῖ ἡ φοβερὴ πλάνη, ποὺ καλλιεργεῖ τὴ σύγχυση καὶ τείνει γὰρ ἀπαλλοτριώσει ὑπὲρ τρίτου, δτὶ θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσει δ ἀπαλλοτριωτὴς γιὰ τὸν ἔαυτό του. Θὰ ἀρεπε γὰρ εἰ-

ναι καταγοητό, διειστη τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ή ταξικὴ πάλη καὶ τὸ ταξικὸ μίσος. Τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ μίσους καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ ἀμβλύνει τὴν ταξικὴ πάλη. Εἶναι ἐπίσης φανερό, διειστη τὸ ἀκόμα προύπηρέαν κομμουνιστὲς ἢ ἀριστεροὶ οἱ κήρυκες της, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ ἀρχισαν γὰ κηρύσσουν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλαληλίαν, ἔπαφην κατὰ βάθος νὰ εἶναι κομμουνιστὲς. Καὶ ή κοινωνία, ἀντὶ νὰ τοὺς χαρακτηρίζει ὡς φορεῖς τοῦ κουκουεδισμοῦ, θὰ εἶχε συμφέρο νὰ τοὺς ἔγκολπωθεῖ ὡς δικούς τῆς ἀναμορφωτές.

Τὸ ίδιο μῆπως δὲν γίνεται καὶ μὲ τὴ Γλῶσσα; Γιὰ ποιδ λόγο θὰ ἀποξεγωθεῖ ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ κοινωνία, ἀπὸ ἕνα δικό της γέννημα καὶ θρέμμα, δπως εἶναι ἡ δημοτική, ἡ γλῶσσα ποὺ μιλεῖ στὴ μεγάλη του πλειοψηφία, στὶς πολιτεῖες καὶ τὰ χωριά, δ λαός της; Γιατὶ θὰ τὴν παραχωρήσει στοὺς ἀγιτιπάλους της ὡς σημαία προσδευτικότητας καὶ ὡς μέσο εὐκολώτερης ἐπικοινωνίας μὲ πλατύτερα κοινωνικὰ στρώματα; "Αν ἡ δημοτικὴ διευκολύνει τὸν κομμουνισμὸ νὰ προσεταιρίζεται μάζες, γιατὶ δὲν θὰ διευκολύνει καὶ τὸν ἀστισμὸ στὴν εὑρύτερη διάδοση τῆς ίδεολογίας του; "Αν καὶ δ ἀστισμὸς τοῦ μιλήσει στὴ γλῶσσα του, δὲν θὰ τὸν νοιώσει καλύτερα δ λαός, δὲν θὰ τὸν πιστέψει περισσότερο, δὲν θὰ τὸν ἀκολουθήσει πιὸ συνειδητά; Οὕτε στέκει τὸ ἐπιχείρημα διειστη τὴν δημοτικὴ φταίει γιὰ τὴν ἀγραμματωσύνη καὶ τὴν ἀμορφωσία. "Αναμφισβήτητα, μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες τῆς ἀγραμματωσύνης, στὸ γλωσσικὸ πρόδηλημα ἔχει τὴ ρίζα της."Οχι δμως στὴ δημοτική. Ἀλλὰ στὴ διατήρηση τῆς διγλωσσίας. Στὴν ἐμμονὴ τοῦ ἐπίσημου κράτους καὶ τῆς ἐπιστήμης στὸ περιχαρακωμένο στρατόπεδο τῆς καθαρέυουσας. Τὸ πιὸ τίμιο γιὰ κάθε ήττημένο εἶναι γὰ δμολογεῖ τὴν ήττα του. Κι' αὐτὸ, καιρὸς εἶναι γὰ ἰσχύσει καὶ γιὰ τὴν καθαρεύουσα, μὲ τὴν ἀναγνώριση τῆς δημοτικῆς καὶ στὴν ἐπιστήμη. Εὔκολο αὐτὸ δὲν εἶναι. Δυνατὸ δμως εἶναι. Καὶ δπωσδήποτε, εἶναι ἀκατανόητο, δποιος μάχεται γιὰ τὴ δημοτικὴ καὶ τὴν πλήρη καθιέρωσή της, γὰ χαρακτηρίζεται, οὕτε λίγο οὕτε πολύ, ὡς ἔχθρὸς τοῦ καθεστῶτος. Κι' ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ φθάγουμε στὸν δεύτερο τοῦ ἔξαλλισμοῦ τομέα, ποὺ ἀφορᾶ τὰ ἀτομα καὶ τὴν

έλευθερία τους. Κατά ποιά λογική, είγαι δυγατδ νὰ χαρακτηρίζονται ώς πράκτορες τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ ἔαμοσλάδοι, κάποιοι ἀπλοὶ καὶ ἄγοι κόρυκες τοῦ δημοτικισμοῦ; "Η κάποιοι αἰσθητικοί, ποὺ παρὰ τὴν ἐκλεκτικότητά τους, σ' δλα τους τὰ ἔργα, πάνω ἀπὸ τὴν ὅλη θέτουν τὸ πνεῦμα καὶ τονίζουν τὸν φυχικὸ παράγοντα; "Η κάποιοι τρίτοι, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ ἑλληγικώτατα θέματα καὶ διατυπώουν μετακομμουνιστικὰ «πιστεύω»; Καὶ ποιά ἔννοια πνευματικῆς ἐλευθερίας μπορεῖ νὰ ὑπάρχει δταν φθάνει ώς αὐτὸ τὸ σημεῖο δ ἔξαλλισμδς τῆς ἐποχῆς μας;

ΕΘΝΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ

"Ο περιορισμὸς δμως καὶ ἡ καταπάτηση τῆς ἐλευθερίας δὲν ἀφοροῦν μόνον τὰ ἀτομα. Ἐκτείνονται σήμερα, πολὺ πιὸ πέρα ἀπ' αὐτά, στὴ σφαῖρα δλόκληρων λαῶν καὶ ἔθνων.

"Ἄπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ μεγάλα οἰκονομικὰ συγκροτήματα κυριάρχησαν στὴν κοινωνία, δ ἀνταγωνισμὸς ποὺ ρύθμιζε καὶ ρυθμίζει τὴν οἰκονομικὴ λειτουργία, ἔπαψε γὰ εἰναι ἀνταγωνισμὸς ἀτόμων καὶ ἔγινε ἀνταγωνισμὸς συγκροτημάτων καὶ κρατῶν, στὰ δποῖα, αὐτὰ ὑπαγορεύουν τὶς θελήσεις καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τους. "Η προσπάθεια τους γὰ ἔξεύρουν καὶ γὰ ἔκμεταλλευθοῦν δσο τὸ δυνατὸ περισσότερες πηγὲς πλούτου, μὲ σκοπὸ νὰ αὐξήσουν ἀπὸ τὴ μιὰ τὴν παραγωγικὴ τους δυναμικότητα καὶ νὰ στερήσουν ἀπὸ τὴν ἀλλη τὸν ἀντίταλο ἀπὸ τὶς ideoς αὐτὲς πηγὲς δυναμικότητας, μαζὶ μὲ τὴν προσπάθεια νὰ δρεθοῦν καὶ ἀγορὲς δπου γὰ διοχετευθεῖ ἡ πλεονάζουσα παραγωγὴ, ἀποτελοῦν τὸ κύριο κίνητρο γιὰ τὴν ἀμεσα ἡ ἔμμεσα ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τῶν μεγάλων κρατῶν. Κι ἐπειδὴ κανένας δὲν παραχωρεῖ θεληματικὰ ἐκεῖνο ποὺ κατέχει, προδιαγράφεται ἡ ἀπόφαση νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ δία κι ἀρχίζει δ τρελλὸς μαραθώνιος τῶν ἔξοπλισμῶν, ποὺ κατασπαταλοῦν τὴν ὄλικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, ώς ποὺ γὰ ᾧθει ἡ μοιραία στιγμὴ μὲ τὴν πολεμικὴ σύγκρουση, ποὺ κι αὐτὴν ἀκόμα τὴν ζῶὴ θὰ στερήσει.

"Ἐτοι, δ γόμος τῆς δίας ἀγτὶ γὰ ἀσκεῖται μόνο πάνω στὰ ἀτομα ἀσκεῖται ἐπίσης πάνω σὲ λαοὺς καὶ ἔθνη δλόκληρα. Κάποτε,

δναίματα. Μὲ τὴν οἰκονομικὴν διείσδυσην καὶ τὴν ἐγκατάστασην στρατιωτικῶν δάσεων. Μὲ τὴν φεγάκη μιᾶς διοήθειας ποὺ πληρώνεται διπλᾶ, ἐνῷ ταυτόχρονα ἐμποδίζει κάθε ούσιαστικὴν ἀνάπτυξην τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ δὲν ἐπιτρέπει στὴ δῆθεν διοήθουμενη χώρα νὰ ἀναπτύξει καὶ νὰ ἔχμεταλλευθεῖ ἢ ἵδια τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους τῆς, ν' ἀποκτήσει τὴν οἰκονομικὴν τῆς αὐτοτέλειαν. Μερικὰ κράτη χάνουν τότε ἕνα μέρος τῆς ἐθνικῆς τους ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας καὶ ζοῦν κάτω ἀπὸ ἕνα μισοαποκλικὸν καθεστώς. "Αλλοτε, γίνεται δίαιη ἀπόσπαση καὶ προσάρτηση ἔνων περιοχῶν. "Η ἐθνικὴ δουλεία ἐπιβάλλεται σ' αὐτὲς μόνο, ἐγῷ δ ἐθνικὸς κορυδὸς διατηρεῖ τὴν αὐτοτέλειά του καὶ καραδοκεῖ τὴν εὐκαιρία νὰ πάρει πίσω τὰ ἀρπαγμένα. "Εκεῖ, ὅμως, δπου δ νόμος τῆς δίας χρειάσθηκε νὰ ἔφαρμοσθεῖ μ' ὅλη του τὴ σκληρότητα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φλάμπουρο, τὸ φανταχτερὸ καὶ τὸ ὑποκριτικὸ, τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν καθυστερηγμένων λαῶν, εἰταν οἱ ἀποικίες. Τεράστιες σὲ ἔκταση χώρες τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, μὲ μυριάδες ἀγθύρωπους, ὑποδυσλώθηκαν οἰκονομικά, πολιτικά, ἐθνικὰ καὶ πνευματικά, στὰ μεγάλα ἡμεραλιστικὰ κράτη. Κι' δποτε ζήτησαν τὴν ἐλευθερία τους, χτυπήθηκαν ἀμείλικτα μὲ τὴ δικαιολογία δτι κινδύνευε δ πολιτισμός. Ποιὸς τάχα πολιτισμός; "Ο Δυτικός; Γιατὶ καὶ κατὰ ποιὰ λογικὴ θὰ κινδύνευε, λ.χ. δ δλανδέζικος πολιτισμός, ἀν ἀποκτοῦσαν οἱ Ἰνδονήσιοι τὴν ἐλευθερία τους; "Η μήπως δ πολιτισμὸς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ποὺ καταβλήθηκε κάθε φιλότιμη προσπάθεια γιὰ νὰ παραμείνει στὰ παληά ξεθωριασμένα καὶ σαρακοφαγωμένα ἀρχέτυπά του; Νὰ ἐπρόκειτο ἀραγε γενικῶτερα γιὰ τὸ θεάρεστο ἔργο τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν καθυστερηγμένων αὐτῶν λαῶν; Πῶς τάχα θὰ γινόταν τὸ θεάρεστο αὐτὸ δέργο; Μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ δπίου καὶ τὴ συστηματικὴ προσπάθεια νὰ αὐξηθεῖ ἢ κατανάλωσή του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποκάμψουν σωματικὰ καὶ νὰ ἀποκοιμοῦται πνευματικὰ ἔκατομμύρια κι' ἔκατομμύρια ἀγθύρωποι; "Η ποιὸ δέστω μεγάλο τεχνικὸ ἔργο ἔγινε στὶς ως προχθὲς ἀκόμα ἀποικιακὲς Ἰνδίες, ποὺ θὰ τὶς ἔσωζε ἀπὸ τὶς καταστρεπτικὲς πλημμύρες, ποὺ ἔξακολουθοῦν νὰ μαστίζουν τὴ ζωὴ καὶ τὴν παραγωγὴ τοῦ τόπου;

Καὶ τέσσα πολὺ τοὺς ἔπιασε δόρυνος γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν Μάχου Μάχου; Θαρροῦν πώς πείθουν πιὰ κανένα μὲ τὴν ἀσύστολη ὑποκρισία; Καιρὸς δὲν εἶναι ν' ἀφήσουν τοὺς λαοὺς ἐλεύθερους γὰρ αὐτοδιατεθοῦν καὶ νὰ αὐτοκυβερνηθοῦν δπως αὗτοὶ θέλουν; Κι' ὅσο δὲν τὸ κάνουν αὐτό, ποιὰ ἔννοια μπορεῖ νὰ ἔχει σὲ παγκόσμια κλίμακα, ή τόσο διατυπωνιζόμενη ἔθνική ἐλεύθερία;

"Ηρθε ἡ στιγμὴ νὰ συνοψίσει δὲ πλάδος ἀνθρωπος τὴν ἐποπτικὴν του πορεία στὸν παλῆο κόσμο: δῃ κι' ἀν ἔχει νὰ παρουσιάσει τεχνικὴ ἀνάπτυξη καὶ ὄλικὴ παραγωγή, ἐπιστημονικὴ πρόοδο καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, ἀξενος καὶ σκοτεινὸς ἔχει καταγήσει δὲ κόσμος αὐτός, δπου συνυπάρχουν δ ὑπέρμετρος πλοῦτος καὶ η φρικτὴ ἀθλιότητα, ή περίσσεια τῶν ἀγαθῶν καὶ η τρομακτικὴ στροφηση. "Ο κόσμος αὐτός, στὸν δποῦ ή ἴσστητα ἀπέναντι στοὺς νόμους χάνει τὴν ἀξία της μπρὸς στὴν οἰκονομικὴ ἀνισότητα. "Οπου η ἀτομικὴ ἐλευθερία ἔχει παραχωρήσει τὴ θέση της στὴν κρατικὴν δία. "Οπου οι λέξεις ἔθνική ἀνεξαρτησία, παύουν στὸ πιὸ μεγάλο τους μέρος γὰρ ἔχουν ἔννοια. "Οπου η ζωὴ καὶ η ψυχὴ του ἀνθρώπου δὲν λογαριάζονται καὶ τ' ἀνθρώπινα πλάσματα δχι μόνο ἀγκυρωματοῦν ἀπὸ τὴν ὄλικὴ ἀθλιότητα, ἀλλὰ καὶ λιμγάζουν στὸ τέλμα τῆς ἥθικῆς καὶ ψυχικῆς σαπρίας. "Οπου η ἀνοργανωσιὰ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν, μαζὶ μὲ τὸν ἐπακόλουθο, ἀδήριτο ἀνταγωνισμὸν δημιουργοῦν τὶς συγκλονιστικὲς κρίσεις καὶ δδηγοῦν πρὸς τὶς αἰματηρὲς ρήξεις. "Οπου ἀφειδῶλευτα σπαταλοῦνται δὲ πλοῦτος κι' η δύναμη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ γὰρ προετοιμασθοῦν αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ αἰματηρὲς ρήξεις, ποὺ η ἐφιαλτικὴ ἀπειλὴ τους συνθίσει ηθικὰ καὶ ψυχικὰ τὸν ἀνθρωπο, πρὶν ἀκόμα τοῦ δώσει τὴ χαριστικὴ θολή. "Ε, δχ!. "Ἐνας τέτοιος κόσμος, δπου δὲ νόμος τῆς ζούγκλας κυβερνᾷς ἀτομα καὶ ἔθνη, δὲ μπορεῖ νὰ μείνει ἔτοι δπως εἶναι. Κάτι πρέπει ν' ἀλλάξει.. Καὶ θ' ἀλλάξει..

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ

Τὴν ἀλλαγὴν αὐτὴν εὐαγγελίστηκαν καὶ εὐαγγελίζονται οἱ σύγχρονες ἐπαναστάσεις. Τὴν ἐπέτυχαν; Καὶ σὲ ποιὸν βαθμό; Πρὸς ποιὰ κατεύθυνση; Τί κέρδισαν τὰ ἄτομα καὶ οἱ λαοί; Δύσκολη εἶναι ἡ ἀπάντηση.

Πρέπει πρὶν ἀπὸ δόλα γὰρ ἔχωρισθοιν οἱ ἀποικιακὲς ἔξεγέρσεις. Καὶ πρέπει νὰ δμολογηθεῖ δτι εἰχαν ἀκέρηα τὴν ἥθική τους δάση. Δὲ μπορεῖ μὲ καμμιὰ δικαιολογία νὰ διατηροῦνται τὰ ἀποικιακὰ καθεστῶτα. Τὸ δίκαιοι ἐπέδαλλε καὶ ἐπιδάλλεις νὰ καταργηθοῦν, δπου ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν. Κι' δταν ἡ κατάργηση αὐτὴ δὲν ἐπιτελεῖται εἰρηνικά, ἀρχίζει, μετὰ τὴν ἔξαντληση κάποιων δρίων ἀγαμονῆς καὶ ὑπομονῆς, νὰ δικαιώνεται ἡ δίαιη ἀποτίναξη τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ. Ποὺ εἶναι ἀλλωστε ἀναπόφευκτη. Καὶ ποὺ γι' αὐτό, καλὸς εἶναι νὰ προλαμβάνεται μὲ τὴν ἔξελικτικὴν ἔγκαταλειψή του. Τὸ Ἰδικὸ παράδειγμα τῆς Μ. Βρετανίας, χρήσιμο εἶναι γιὰ δόλου τὸν κόσμο.

Πρέπει ἐπίσης γὰρ δμολογηθεῖ δτι οἱ ἐπαναστάσεις πέτυχαν τὸ σκοπό τους. Ἐθνικοπελευθερωτικὰ κινήματα είταν. Καὶ στὴν ἔθνικὴν αὐτοτέλεια τῶν πρώην ἀποικιακῶν χωρῶν δδήγησαν. Ἀλλὰ τὶ κέρδισαν οἱ λαοί τους; Ζοῦνε ἀραγε καλύτερα ἀπὸ πρίν; "Ἐπαυσαν γὰ πειγοῦν γὰ κακομοιριά; "Ἐπαυσαν γὰ τοὺς μαστίζουν ἡ ἀρρώστεια καὶ ἡ κακομοιριά; "Ἐπαυσαν γὰ ἀποχαυγώνται ἀπὸ τὸ δπιο; Παρουσιάζουν ώς σύγολο ἔστω, κάποια ὄλικη πρόδοδο, κάποια πνευματικὴ ἀγύψωση; Δύσκολο εἶναι γὰ ἀπαντῆσει κανεὶς μὲ ἀπόλυτη δεδαιότητα. Εἶναι φανερὸς δόμως, δτι ἔχουν ἀρχίσει κάποια θήματα πρὸς τὸν ὄλικὸ ἐκπο-

λιτισμὸν καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς γενικῆς παιδείας. Μικρὸν εἶναι τὸ διάστημα ποὺ πέρασε ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν λαῶν αὐτῶν, μικρὴ θὰ εἶναι καὶ ἡ διαδρομὴ ποὺ ἔχουν τὰ δημάτα τους καλύψει. Ἀλλὰ καὶ κανένα δῆμος νὰ μὴν ἔχει γίνει, πάλι τεράστιο εἶναι τὸ κέρδος ποὺ ἔχουν ἀποκομίσει μὲ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὴν ἔνηνική τους αὐτοτέλεια. Καὶ ἡ ἔθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ Sine qua non προϋπόθεση γιὰ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐπίτεξη. Δίχως αὐτήν, ἀδύνατη εἶναι κάθε πρόσδοσις, διλικὴ ἢ πνευματική. Ο ἔνος παρεμποδίζει ἀντὶ νὰ ἔνισχνει, τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξην, γιὰ νὰ μὴν ἔφευγονταν καὶ νέοι ἀνταγωνιστές. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ἀπεύχεται καὶ κάθε πνευματικὴν ἀνάτασην. Μόνο οἱ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ἔθνικὰ δεσμὰ λαὶ μπόρεσαν νὰ σταδιοδρομήσουν καὶ ν' ἀνεδοῦν τὰ σκαλοπάτια τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴν ισχύει γιὰ δλες τὶς ἐποχὲς καὶ δλες τὶς χῶρες. Οἱ ἀποικίες ἔχαρεση δὲν ἀποτελοῦν. Καὶ ἐφ' ὅσον ἀπέκτησαν τὴν ἔθνική τους δάσην, κάποια μέρα, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ στεριώσουν πάγω σ' αὐτὴν καὶ τὸ οἰκοδόμημα ἐνδὸς δικοῦ τους πολιτισμοῦ. "Ισως μάλιστα, πιὸ εὐγενικοῦ, βίστερα ἀπὸ τὴν πεῖρα τοῦ Δυτικοῦ. Λίγη μόνο χρειάζεται ὑπομονὴ κι' ἵσως δοῦμε ἐκπληκτικὲς πολιτιστικὲς ἀνατάσεις.

"Ισχύουν δραγες τὰ ἴδια κριτήρια καὶ γιὰ τὶς καθαυτὸς κοινωνικὲς ἐπαναστάσεις; Καὶ ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ ἐπαναστάσεις;

Μιὰ καὶ μόνη εἶναι οὐσιαστικὰ δλες τους: 'Η ἐπανάσταση ποὺ ἀρχισε τὸ 1917 στὴν Ρωσία, γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ, μὲ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στὴν ἀπέραντη Κίνα καὶ σὲ μιὰ σειρὰ εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Γιὰ νὰ τὴν κρίνει κανεὶς μὲ κάποια δεβαΐτητα, θά πρεπε καὶ νὰ τὴν ζει. 'Η τουλάχιστο νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του, πλήρη τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Αὐτὸ δὲν συμβαίνει. Ἀντίθετα, δύο παρατάξεις, ἡ ὑπερθεματίζουσα ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ ἡ ἀφορίζουσα ἀπὸ τὴν ἄλλη, διμιουργοῦν σύγχυση ἀπὸ τὴν δύοις δύσκολα μπαρεῖ κανεὶς νὰ ξεδιαλύνει τὴν ἀλήθεια. 'Ωστέο, διπάρχουν δριμένα γεγονότα, ποὺ αὐτοπροσδόλλονται καὶ παρέ-

χουν μόνα τους τη δυνατότητα για νὰ ἔξαχθοῦν δρισμένα θασικά συμπεράσματα.

Τί εὐαγγελίσθηκε καὶ τί ἔδωσε ἡ ἐπανάσταση αὐτή; Ποιὰ θετικὰ καὶ ποιὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα ἔφερε στὴν ζωὴν; Σὲ δυὸ κατηγορίες πρέπει τὰ στοιχεῖα αὐτὰ νὰ ἀναζητηθοῦν: στὴν οἰκονομικὴν καὶ στὴν πνευματικὴν. Καὶ χωριστὴ ἀπαιτεῖ ἡ κάθε κατηγορία ἔξέταση.

Ἄπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀποψῆ, ὡς θετικὰ στοιχεῖα πρέπει νὰ ἀναγνωρισθοῦν τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ ἀποτέλεσε τὴν δργισμένη κι' ἔξαγριωμένη ἀρνηση τῆς οἰκονομικῆς δουλείας. Τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ δεσμά της διεκδίκησε. Καὶ ὡς ἕνα σημαντικὸ ποσοστὸ τὴν πραγματοποίησε. Ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων ἡ κουρελιασμένη ζωὴν ἔγινε ἀπὸ τῆς διλικῆς ἀθλιότητας τὸ τέλμα. Δὲν ὑψώθηκε δέδαικα ὡς τὰ φωτεινὰ πλάτη κι' ὡς τὰ παραδείσια ὑψη. Μπόρεσε, ὡστόσο, νὰ σταθεῖ στὰ πόδια της. "Ἐνα ἀνεκτὸ γιὰ τὴ διαβίωση δλου τοῦ πληθυσμοῦ δριο ἔχει ἔξασφαλισθεῖ. Ἡ ἀνεργία ἔχει ἔξαλειφθεῖ. Ἀπὸ κανένα δὲν ἔλειψε, καλὴ ἡ κακή, ἡ δουλειά. Οὗτε καὶ τὸ φωμὶ ἀσπρὸ ἡ μαῦρο, ἀδιάφορο. Μπορεῖ γιὰ τὸν χορτάτο, μηδαμινὴ νὰ φαίνεται ἡ ἐπίτευξη αὐτῆς. Μὰ γιὰ τὸν ὡς χθὲς ἀκόμα πειγασμένον, εἶναι σημαντική. Πρωταρχική. Τὸ νὰ ἔξασφαλισθεῖ σὲ κάθε χώρα, ἡ στοιχειώδης διαβίωση δλου τοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι προϋπόθεση γιὰ δποιαδήποτε ἀλληθελτίωση.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ καθυστερημένες χῶρες, ἔφθασε σὲ ζηλευτὸ διομηχανικὸ ἐπίπεδο. Εύνόησαν ἡ μεγάλη ἔκταση, ἡ ἀφθονία τῶν πρώτων διλῶν, δι περίσσειος πληθυσμός; Σίγουρα. Γιατὶ δημως δὲν εύνοοῦσαν τὴ διομηχανικὴ ἀνάπτυξη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση; Μήπως δὲν ὑπῆρχαν καὶ τότε; Θὰ σημειωνόταν ἡ ἀνάπτυξη αὐτῆς καὶ ἀν δὲν γινόταν ἡ ἐπανάσταση; "Ισως. Γιατὶ δημως τότε νὰ μὴν εἴχε σημειωθεῖ καὶ στὴν Κίνα τοῦ Τσιάνγκ-Κάϊ-σέκ, μιὰ χώρα μὲ παρόμοιες ἀγαλογίες στὴν ἔκταση, τὸν πληθυσμὸ καὶ τὶς πρῶτες ὄλες; Εἶναι φανερό, δτι κάποιον ρέλο ούσιαστικὸ ἔπαιξε ἡ ἐπανάσταση. Ἡ τουλάχιστο, δὲν στάθηκε ἔμποδιο στὴν ἀγάπτυξη αὐτῆς.

‘Η διομηχανική άνάπτυξη πήρε τή μορφή γιγαντιαίας τεχνής ανέδου. “Οταν θάλασσες διάβοληρες ένωνται μὲ τεράστιες διώρυγες, οταν μηχανοποιεῖται ή γεωργική παραγωγή, οταν πραγματοποιεῖται η χρησιμοποίηση τῆς άτομικής ένεργείας, έ, δλα αὐτὰ είναι κάτι. Δὲν μπορεῖ νὰ περάσει ἀπαρατήρητο τὸ γεγονός διτὶ μέσα σὲ τριανταπέντε μόδο χρόνια, μιὰ καθυστερημένη πρίν χώρα, ἀμιλλάται σὲ τεχνικὴ πρόσδο τὶς πιὸ προσδευμένες χώρες μὲ τὶς ὑπεραιωνόδιες στὸν τομέα αὐτὸν ἐπίμονες καὶ συστηματικες προσπάθειες. Μπορεῖ η ἀνάπτυξη αὐτὴ νὰ ἔγινε μὲ στερήσεις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ μὲ θυσία τῶν ἀνέσεων. ”Αξιζε δημος τὸν κόπο. Μπορεῖ ἀκόμα νὰ ἀποδοθεῖ στὴν καταναγκαστικὴ ἐργασία, ἀλλὰ η ἐξήγηση δὲν θὰ είναι ἀρκετή. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ τόσο ἀλματώδης τεχνικὴ ἀνάπτυξη, γιὰ τὴν δποία δὲν ἀρκεῖ δ σωματικὸς καταναγκασμός, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ η πνευματικὴ δημιουργικότητα, κάποιες ισχυρὲς φαίνεται κινητήριες δυνάμεις ὑπάρχουν καὶ στὸ σύστημα αὐτό. Στὸ κεφαλαιουχικὸ σύστημα, κίνητρο είναι η ἀτομικὴ ίδιοκτησία. Σὲ τοῦτο, η ζημία ἀπὸ τὴν ἀρνησή της, ισοφαρίζεται ἀπὸ τὸ κέρδος ποὺ δίγουν τὸ σχέδιο καὶ η ὀργάνωση στὴν παραγωγὴ καὶ τὴν κατανάλωση. Τὸ κέρδος αὐτὸ δὲν είναι, δπως φαίνεται, ἀσήμαντο. Είναι η προτίμηση τῆς ἀνάγκης ἀπὸ τὴν πολυτέλεια. Τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴν κατανάλωση. ‘Η ἀποφυγὴ τῆς σπατάλης. ‘Η προσποτικὴ γιὰ τὴν περιτέρω παραγωγὴ ποὺ θὰ ἔχει ως συνέπεια νὰ ξανοποιηθεῖ ὑστερα εύρυτερα καὶ η κατανάλωση. Μόνο ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ η ἀληθινὰ ἐκπληκτικὴ τεχνικὴ ἀνοδος.

‘Απὸ πνευματικὴ ἀποψη, ως θετικὰ στοιχεῖα θὰ ’πρεπε νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ ἀκόλουθα:

‘Ανάσυρε τὴν ἐργατικὴ τάξη στὴν ἔξουσία. “Εστω κι’ ἀν ἀσκεῖται ἀπὸ μιὰ μειοψηφία, εἴτε πρωτοπορία τοῦ προλεταριάτου είναι αὐτή, εἴτε γραφειοκρατικὸς κομματικὸς μηχανισμός, δπωσδήποτε, έστω καὶ θεωρητικά, η ἔξουσία ἀσκεῖται στὸ δγομα καὶ γιὰ λογαριασμὸ τῆς ἐργατικῆς τάξης. Κι’ ἀν στὴν οὐσία δὲν ἀσκεῖ τὴν ἔξουσία η ἐργατικὴ τάξη, δπωσδήποτε, η τάξη αὐτὴ προβάλλεται στὸ πολιτικὸ προσκήνιο. Καὶ η προσδολὴ της, έστω κι’ ἀν

είναι πλατωνική, άποτελει ἔμμεση ἀναγνώριση καὶ παραδοχὴ τοῦ δικαιώματός τῆς συμμετοχῆς της στὴν ἔξουσία

‘Η τάξη αὐτή, δπως καὶ δλόκληρος σχεδὸν δ πληθυσμός, ἔπαυσε φαίνεται νὰ είναι βούτηγμένη στὴν ἀγραμματωσύνη καὶ τὴν ἀμορφωσιά. “Οσο κι’ ἀνὴ μόρφωση είναι μονόπλευρη καὶ ἡ διαπαιδαγώγηση σὲ πολλὰ σημεῖα ἀντιανθρωπιστική, γεγονὸς πάντως είναι ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν ἀμάθεια. Κι’ είναι αὐτὸς τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ νὰ καταστεῖ δυνατὸ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ στὸ μέλλον ἡ μονόπλευρη καὶ ἀντιανθρωπιστικὴ ἀγωγὴ. Εἴτε τὸ θελήσουν οἱ κρατοῦντες, εἴτε καὶ παρὰ τὴ θέλησή τους.

Μιὰ πρώτη ἔνδειξη γι’ αὐτὸς είναι ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν. Είναι φανερό, δτι σημαντικὴ ὑπῆρχε ἡ ὁδηγηὴ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆς. Κι’ ἀν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ἀνάπτυξη, δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος ποὺ σημειώνεται.

‘Ανάπτυξη ἐπίσης τὸ κοινωνικὸ αἰσθημα τοῦ πολίτη. ‘Α- σχετα, ἀν μὲ πειθῷ ἡ μὲ πειθαγκασμός, συγήθισε τὸν πολίτη νὰ ὑποτάσσει τὸ ἀτομὸ στὸ σύνολο, ἔστω κι’ ἀν τὸ σύνολο αὐτὸς είγαται πραγματικὸ ἡ πλασματικό. Τὸ γεγονὸς αὐτὸς παίζει σημαντικὸ ρόλο στὴν κοινωνικὴ πρόοδο, ποὺ δυσ κι’ ἀν παρουσιάζεται ως ἀφηρημένη ἔννοια, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παρέχει καὶ συγκεκρι- μένα στὸν κάθε συγκεκριμένο ἀνθρωπὸ εὐεργετήματα. ‘Αδιάφορο ἀν, τώρα ἡ στὸ μέλλον.

‘Ἐκανε πίστη τοῦ πολίτη, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς πα- τρίδας του. Χάρις στὴν πίστη αὐτῆν, ἐπιτεύχθηκε ἡ πολεμικὴ νίκη. Δίχως αὐτήν, δυσ κι’ ἀν είταν ἡ συμμαχικὴ βοήθεια, δυσ κι’ ἀν τὴν εὐνοοῦσαν τὸ δίκηρο καὶ ἡ ἔκταση τῆς χώρας, ἡ γίκη θὰ είταν ἀνέφικτη.

Τὸ γεγονός, τέλος, δτι ἡ κοινωνικὴ ἐπανάσταση ὅχι μόνο δια- τηρήθηκε καὶ διατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπεκτείνεται ως καθεστώς, διστερα ἀπὸ δυὸ πολέμους, πρέπει νὰ μᾶς κάνει γὰ δοῦμε τὴν πραγ- ματικότητα, τέτοια ποὺ είναι καὶ ὅχι τέτοια ποὺ θὰ θέλαμε νὰ είναι. ‘Ας μὴν ἐθελετυφλοῦμε: ‘Η ἐπανάσταση ἔγινε. Τὸ νὰ τὴν ἀργη- θοῦμε δὲν σημαίνει καὶ δτι θὰ πάψει νὰ ἀποτελεῖ ζέουσα πραγμα- τικότητα. Οὔτε είναι εύκολη ἡ πολεμικὴ συντριβὴ τῆς. ‘Άλλα

καὶ ἀν κατορθωνόταν, ἡ νίκη θὰ εἴται Πύρρεια καὶ προσωρινή.
Πιατί θὰ δδηγοῦσε στὴν κοινωνικὴ δπισθοδρόμηση καὶ σὲ μιὰ νέα
ἐπανάσταση, ποὺ μὲ τὴν πεῖρα τῆς τωριγῆς δὲν θὰ εἴται πιὰ εὔ-
κολὸ νὰ νικηθεῖ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΖΟΦΟΥ

“Ωστε λοιπὸν παραδοχὴ καὶ ἀποδοχὴ τῆς ἐπανάστασης : ”Οχι.
Κατηγορηματικὰ ὅχι, ἀπαντᾶ σήμερα δ ἀπλὸς ἀγθρωπός. Πρέπει
καθαρὰ καὶ ξάστερα νὰ διακηρυχθεῖ ὅτι ἡ ὥσ τώρα ἐμπειρία τῆς,
τοῦ ἔδειξε ὅτι δὲν ἀποτελεῖ διέξοδο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μας τὸ ἀδι-
έξοδο. Οὔτε νίκικό, οὔτε ψυχικό. Τοῦ ἀποκάλυψε τὰ ἀρνητικὰ της
σημεῖα ποὺ δὲν εἶναι λιγώτερα ἀπὸ τὰ θετικά, τόσο στὸν οἰκο-
νομικό, ὅσο καὶ στὸν πνευματικὸ τομέα.

Τὸ αἰτημα τῆς ἀλλαγῆς ἀπὸ τὰ δεσμα τῆς οἰκονομικῆς δου-
λείας δὲν πραγματοποιήθηκε, παρὰ σὲ μικρὸ σχετικὰ βαθμό. Μπο-
ρεῖ δ ἐνδεῆς νὰ ἐπαυσε νὰ πειγα καὶ νὰ γυμνητεύει, νὰ εἶναι δι-
χως στέγη, δπως στὴν παληὴ ἐποχή. ‘Ωστόσο τὸ διοικὸ του ἐπί-
πεδο δὲν ἐπαψε νὰ εἶναι χαμηλό. ‘Η θψωση τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ
εἶναι πολὺ μικρὴ σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίστοιχη πιώση τοῦ διοικου
ἐπιπέδου τῶν μαζῶν ἐκείνων, ποὺ στὰ κεφαλαιουχικὰ κράτῃ ἀπο-
καλοῦνται μικροαστικές. ‘Η ἐξίσωση ἔγινε ὅχι μὲ τὴν ἀνοδὸ ἀπὸ
τὸ ἐργατικὸ στὸ μικροαστικό, ἀλλὰ μὲ τὴν κάθοδο ἀπὸ τὸ μικρο-
αστικὸ στὸ ἐργατικό. Καὶ οἱ μικροαστικὲς μᾶζες δὲν εἴται λίγες.
‘Ετσι, ἀν ἐξαλείφθηκε ἡ ἀθλιότητα, ἔγινε θεσμὸς ἡ ἔνδεια.

‘Ωστόσο, ἡ ἐργασία δὲν ἐπαψε νὰ εἶναι ἐξαντλητική. Μπορεῖ
τυπικὰ νὰ μὴν στέκει δ χαρακτηρισμὸς της ὥσ καταναγκαστικῆς.
Καθιερώθηκε δμως ὡς θεσμὸς δ ἔμμεσος καταναγκασμός. Εἴτε
ἄμιλλα καλεῖται, εἴτε σταχανωδισμός. Μὲ πρόσθετη δαμόκλεια
σπάθη, τὴ γνώμη ποὺ θὰ σχηματίσει γιὰ τὴν ἐργασία δ κομμα-
τικὸς μηχανισμός. Καταναγκασμὸς ποὺ μπορεῖ νὰ δδηγεῖ στὴν
οἰκονομικὴ ἀγάπτυξη, ἀλλὰ καὶ δὲν παύει νὰ ἔξουθενώνει τὸν
ἀγθρωπό.

‘Η ἔξουθένωση αὐτὴ συμβαδίζει σὲ συνέπειες μὲ τὴν ὅποια με-
ταχείριση τῆς ἐργατικῆς δύναμης γίνεται καὶ στὸν κεφαλαιου-

χικό κόσμο. Ὁποιοῦντας τοῦ μέγιστου τῆς δύναμης μὲ τὴ διαφοροποίηση τῆς ἀπολαυσῆς. Ποὺ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴ διαφορετικὴ σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἰδέα τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας ἔξαντλεῖται. Ὁντας ταυτόχρονα, ἡ ἀπόλαυση περιορίζεται, δπως καὶ στὸ κεφαλαιούχικὸ σύστημα, γιὰ τὴν ἀγαγέωση καὶ τὴν ἀνάπτυξην τῶν μέσων παραγωγῆς. Τοῦ σταθεροῦ λεγομένου, στὸ παλὴδ σύστημα, κεφαλαίου. Ὡς ἰδιοκτησία τοῦ κεφαλαιούχου, σ' ἔκεινο. Ὡς κρατικὴ ἐδῶ, ἰδιοκτησία. Πάντως, καὶ στὰ δυό περιορισμὸς στὸ ἐλάχιστο τῆς κατανάλωσης γιὰ χάρη τοῦ ἀποθέματος.

Θὰ ἀπόμενε ὑπὲρ τοῦ νέου συστήματος τὸ ἐπιχείρημα δτὶ στὸ παλῆδ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγαγέωση τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου, ἡ ἀπόδοση τῆς ἐργατικῆς δύναμης ἔξαντλεῖται καὶ στὴ σπάταλη ζωὴ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ τῶν παράσιτων, ποὺ τοὺς συντροφεύουν γιὰ γὰρ διώχνουν τὴν ἀνία ἀπὸ τὴν ἀκαρδηζωὴ τους, ἀν δὲν εἶχε κάποιο ἀγάλογο καὶ στὸ νέο σύστημα φαινομενο παρατηρηθεῖ : Ἡ ἀνκδημιουργία μιᾶς ταξικῆς διαφοροποίησης, ὑπὸ τὴν μορφὴ μιᾶς κρατικῆς γραφειοκρατίας καὶ μιᾶς διοικούσας δμάδας, ἱεραρχικὰ σὰν σὲ πυραμίδα καταμερισμένης, ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὡς τὴν βάσην. Μὲ διαβαθμίσεις στὶς συνθῆκες ζωῆς καὶ στὶς ἀπολαύσεις κατὰ κλίμακα ἀνάλογη μ' ἔκεινη ποὺ ἴσχυει καὶ στὴν κεφαλαιοκρατικὴ πυραμίδα. Ὁπολαύσεις ποὺ διαίνουν δπως καὶ στὸν κεφαλαιούχισμό, κατὰ φθίνουσα γεωμετρικὴ πρόσδο, ἀπὸ τὴν κορυφὴν πρὸς τὴν βάσην τῆς πυραμίδας. Τὶ σημασία ἔχει ἀν ἡ γεράδ ὁργανωμένη μειοψηφία ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἔξουσία δὲν ἀποκαλεῖται «ἄρχουσα τάξη», ἀφοῦ πάντως αὐτὴ κυνηρά;

Τὰ οἰκονομικὰ αὐτὰ ἀρνητικὰ σημεῖα, ἐπόμενο εἶναι νὰ παρουσιάζουν ἀντίστοιχιες ἐκδηλώσεις καὶ στὸν πνευματικὸ τομέα.

Ἡ ἀνάγκη τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καὶ ἡ τοποθέτησή τῆς στὸ πρῶτο ἐπίπεδο τῆς συνείδησης, δδῆγησαν στὴν εἰδωλοποίηση τῆς τεχνικῆς. Μὲ τὴ σειρά τῆς αὗτὴ ἔφερε τὴν εἰδωλολατρία τοῦ μόχθου. Ποὺ κατέληξε σὲ μιὰ τυποποίηση τῆς ζωῆς τῶν μεγάλων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ. Μὲ ἅμεση συνέπεια τὴν

τυποποίηση καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ λογισμῶν.

Τὸν ἔκρομποτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ τάση τοῦ ἔκρομποτισμοῦ ἐκδηλώνεται σφέστερα στὴ λεγόμενη κομματικὴ μονολιθικότητα. Ποὺ στὴν οὐσίᾳ ἀπαιτεῖ μονολιθικότητα στοχασμῶν. Καὶ στὴν πραγματικότητα, σημαίνει παρωπίδες.

Ἐτσι, ἡ λεγόμενη συνειδητὴ πειθαρχία χάγει κάθε συγειδησιακὴ ἔννοια καὶ μεταβάλλεται σὲ ἀτεγκτή ἐπιθολή, ποὺ ρυθμίζει τὴν κομματικὴ λειτουργία, δι’ αὐτῆς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ διὰ τῆς κοινωνικῆς τὴν ἀτομικὴν ζωὴν.

Μ’ αὐτές τις προϋποθέσεις, ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας παύει νὰ ὑπάρχει. Σὲ ἐσωτερικὴ καὶ διεθνῆ αλίμακα. Κάτι περισσότερο : Καὶ σὲ διακομματικὴ αλίμακα.

Μπορεῖ αὐτὸς, λίγα νὰ σημαίνει γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ τοῦ κεφαλαιουχικοῦ κόσμου. Γιὰ τὸν κοινωνικὸ δῆμος ἐπαναστάτη, σημαίνει πολλά. Σίγουρα, δὲν νοιάζεται αὐτὸς γιὰ τὴν χαμένη ἐλευθερία ποὺ δὲν εἶχε. Λίγο τὸν ἐνδιαφέρει ἀνὴρ ἀστικὴ τάξη ἔχασε τὴν ταξικὴ τῆς ἐλευθερία. Ἡ κατάργηση τῆς ταξικῆς αὐτῆς ἐλευθερίας, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς παραγράφους τοῦ κοινωνικοῦ του πιστεύων. Ἰσως, μέσα στὴν ἀγνότητα τῶν ιδανικῶν του, νὰ σκέφτεται τὴν ἐλευθερία τῆς ἐργατικῆς τάξης, στὴν δύοια ἀνήκει ιδεολογικὰ καὶ γιὰ τὴν δύοια διακηρύσσει δτι μάχεται. Ἀλλὰ σὰν συγειδητὸς ἐπαναστάτης, δὲν μπορεῖ νὰ λογαριάζει καὶ τόσο τὴν ἐλευθερία τοῦ ταξικοῦ συνόλου, τῆς ἀσύνειδης μάζας. Μπορεῖ δῆμος νὰ μὴ νοιάστει καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς συγειδητῆς τῆς μειοψηφίας, τῆς πρωτοπορίας τῆς ; Εἶναι δυνατὸ νὰ ἀπαρνηθεῖ καὶ τὴν κομματικὴ ἐλευθερία ; Πῶς μπορεῖ νὰ δεχθεῖ τὴν οὐσιαστικὴ τῆς κατάργηση ; Ἡ μήπως δὲν καταργεῖται ἡ ἐλευθερία αὐτή, δταν ἡ διατύπωση καὶ τῆς μικρότερης ἀκόμα ἀντίρρησης— ἔστω καὶ παρέκκλισης δπως τὴν δέχεται, σὰν πιστὸς ποὺ εἶναι δπαδὸς τοῦ ἀλάθητου τῆς ἡγεσίας τοῦ κόμματος—δδηγεῖ στὴν καρατόμηση ; Καὶ μὲ τὸ δίκηρο του ἀναρωτιέται : Εἶναι δλοι αὐτοί, οἱ παλιοὶ ἢ καινούργιοι, ἐπαναστάτες, ποὺ γεύονται. δσο κα- γένας ἄλλος τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπανάστασης, ποὺ δὲν εἶχαν νὰ χάσουν

καὶ δὲν ἔχασσαν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ δεσμά τους, καὶ χάγοντάς τα, κέρδισαν ἔνα κόσμο διλόκληρο, εἰναι δὲν αὐτοὶ οἱ παρεκκλινοντες, πράκτορες τοῦ ἔχθρου καὶ μάλιστα συνειδητοί, δπως προσάλλονται; Εἴταν ἀπὸ παληὰ ἡ τώρα ἔγιναν; Τι τοὺς ὥθησε νὰ γίνουν; Ἡ ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλούτου, ποὺ δὲν στερήθηκαν; Ἡ ἀπόλαυση τῆς ἐλευθερίας, ποὺ μόνο αὐτοὶ διατήρησαν; Ἡ ἀπληστία τῆς ἔξουσίας, ποὺ οἱ ἰδιοὶ ἀσκοῦσαν; Ἡ ἀπλῶς παρεξέκλιναν; Στὴν περίπτωση δμως αὐτὴ δὲν ὑπάρχει ἔλεος γιὰ τὰ λάθη; Ὅποιος πέφτει ἔξω, εἶναι καὶ ἀξιος ἀγχόνης; Τὸ ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τοῦ προλεταριάτου; Θὰ ἀνατραπεῖ ἡ ἔξουσία του, ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴν μερικῶν ἀνθρώπων ποὺ στραβοπερπατοῦν; Τόσο εὐθραυστή εἶναι; Ἡ μήπως παραπαίει ἡ ἴδια ἡ ἐπανάσταση; Μήπως ἀραγε δρόμος τῆς περνάει δχι μόνο ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, οὗτε ἀκόμα, τῆς κομματικῆς δικτατορίας, ποὺ θὰ εἴταν συνεπὲς μὲ τὸ πρῶτο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνεξέλεγκτη ἀσκηση τῆς ἔξουσίας, ἀπὸ μιὰ ἡγετικὴ δμάδα, μὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ πιὸ δυναμικοῦ καὶ πιὸ καπάτου; Καὶ ἀρκεῖ γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ κατάργηση τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς, δὲν ισχυρισμὸς δτι ἡ ἡγετικὴ δμάδα ἐπιβάλλεται γιατὶ κατευθύνει τάχα σωστὰ τὴν ἐπανάσταση; Ἡ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου δργανωμένη ἐπιβολὴ ἔνδος μηχανισμοῦ, πάνω στὸ σύνολο καὶ στὰ ἀτομα ποὺ τὸ ἀποτελοῦν, δὲν μεταβάλλει τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας σὲ Κράτος τοῦ Ζόφου; Πῶς μπορεῖ νὰ μὴ νοιώσουν ἀπογοήτευση οἱ ἰδιοὶ οἱ δπαδοὶ τῆς ἐπανάστασης, δταν θλέπουν δτι ἡ ἐλευθερία τους ἔξαρταται ἀπὸ τὸ κέφι τοῦ πρώτου τυχόντα γραμματίσκου, ποὺ τοῦ παρέχεται ἡ δυνατότητα νὰ παιξει ρόλο μικροῦ Καίσαρα;

Μπορεῖ ἡ ἀπογοήτευση αὐτὴ γὰ τοιωρηθεῖ ὡς μικροαστικὴ ἀδυναμία. Νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς κοινωνικὴ μυωπία, ποὺ δὲ μπορεῖ ν' ἀτενίσει στὸ μέλλον, ποὺ θλέπει μόνο τὶς τωρινὲς δυσκολίες καὶ τὰ τωρινὰ μέτρα, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ νοήσει δτι οἱ πρῶτες θὰ ὑπεργιηθοῦν καὶ δτι τὰ δεύτερα εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ φθάσουμε στὸ ἴδιανικὸ τέρμα. Ὅσο δμως περγάει δ καὶρδς κι ἀντὶς νὰ λιγοστεύουν πολλαπλασιάζονται, τόσο καὶ αὐξάνει ἡ ὑπόνοια δτι κάτι ἀλλο ὑπάρχει «σάπιο στὸ διασίλειο τῆς Δανίας».

"Αν άνοιγαν οἱ ἀρχηγοὶ τίς συγειδήσεις τῶν ἔξω ἀπὸ τὴν Ρωσία δπαδῶν τους, θὰ ἔβλεπαν νὰ φωληάζει μέσα τους, τὸ σαράκι τῆς ἀμφιβολίας γιὰ τὸν ἴδιο τους τόν ἔαυτό. Κι[?] ἀν δὲν παύουν νὰ τους ἀκολουθοῦν, εἶγαι γιατὶ δὲν τοὺς δίνεται καμμιά ἄλλη διέξοδος. "Αγ μποροῦσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα, ἀν ἔστω καὶ λίγο μετριάζονταν τὰ δεσμά τους, τότε οἱ πιὸ πολλοί, κι[?] ἀν δὲν περνοῦσαν στὸ ἀγτίθετο στρατόπεδο, πάντως δὲν θὰ τους ἀκολουθεῖσσαν. Θὰ προτιμοῦσαν τὴν παθητικότητα. Αὕτη εἶναι ή ἀλήθεια γιὰ μιὰ μεγάλη μᾶζα ἐπαναστατῶν τῶν κεφαλαιουχικῶν χωρῶν.

Πέρα δμως ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν καθενὸς ὑπόθεση, ή ἀρνητικὴν τῆς ἔλευθερίας ἔχει ἐκταθῆ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πρώτης ἐπανάστασης. Μὲ τὴν ἀσκησὴν τῆς ρωσικῆς ἐπιβολῆς στὰ νεοκομμουνιστικὰ κράτη. ⁸Επιβολῆς οἰκογομικῆς καὶ στρατιωτικῆς, πολιτικῆς καὶ μορφωτικῆς. Ποὺ προσλαμβάνει ἔτσι τὸν χαρακτῆρα ἔνδος νεο-ιμπεριαλισμοῦ. ⁹Άδιάφορο ἀν τὸ χρῶμα του εἶγαι κόκκινο κι[?] δχι κίτρινο. ¹⁰Η ἀσκησὴ μάλιστα τῆς ἐπιβολῆς αὐτῆς, φθάνει ὡς μέσα σ' αὐτὰ τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, μὲ τὴν εὐρεῖα ἐφαρμογὴν τοῦ καισαρισμοῦ γιὰ τὸν ἀποιοῦ ἔγινε λόγος πιὸ πάνω. Πικρὴ εἶγαι στὸ σημεῖο αὐτὸν καὶ ή ἀτομικὴν τοῦ κάθε ἀπλοῦ ἀνθρώπου πεῖρα, ποὺ ἀγτίκρυσε τὸν κάθε κομματικὸ γραμματίσκο νὰ μεταβάλλεται σ' ἔνα μικρὸ καίσαρα. Ποὺ Νερώγειο καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἐπανάσταση καταγοῦσε στὸ τέλος τὸ ἔργο του.

"Ας προστεθῇ τέλος σ'¹¹ δλα αὐτά, δτι ή στερέωση τῆς ἐπανάστασης, οὔτε στὴν κατάργηση τῶν ἔξοπλισμῶν δδήγησε, οὔτε τὸν κίνδυνο τοῦ πολέμου ἀποτρέπει. ¹²Αγτίθετα, μὲ τὸν διαχωρισμὸ τῆς ἀνθρωπότητας σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενα ταξικὰ στρατόπεδα δ κίνδυνος αὐτὸς πολλαπλασιάζεται. Μονομερής δέναια κατάργηση τῶν ἔξοπλισμῶν, οὔτε εἴταν, οὔτε εἶγαι δυγατή.¹³Άλλὰ ή ἀλήθεια αὐτὴ δὲν ἀγαιρεῖ τὸ γεγούδι δτι τεράστιεις ποσότητεις ἐργατικῆς δύναμης ἔξακολουθοῦν νὰ ξοδεύονται γιὰ τὴν παραγωγὴ μέσων καταστροφῆς καὶ δχι γιὰ τὴν θελτίωση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Οὔτε τὸ γεγούδι δτι ή ἀπειλὴ ἔνδος νέου πολέμου, δποιού

κι' ἀν δαρύνεις· ἢ εὐθύνη γιὰ τὴν προετοιμασία καὶ τὴν δργάνωσή του, ἔξακολουθεῖ γὰ πιέζει ἐφιαλτικὰ τῶν ἀγθρώπων τὰ στήθη.

Πῶς λοιπόν, εἴτε φταιέι, εἴτε δχι, ἢ ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ώς διέξοδος λυτρωτικής; Μπόρεσε γ' ἀπαλλάξει τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆγν ἐποχῆς του; "Ἄς δάλει κι' δ πιδ γνήσιος ἐπαγαστάτης τὸ χέρι στὴν καρδιὰ κι' δε δώσει στὸν ἑαυτὸν τὴν ἀπάντηση.

ΑΝΑΧΩΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ

Για τὸν ἀπλὸν ἀγθρωπὸν, τὰ πράγματα ἔχουν ἀρχίσει τώρα τελευταῖς, κάπως νὰ ξεκαθαρίζονται. Ἐρχίζει νὰ γίνεται πίστη δτοῦ αὐτού σιο κανένα ἀπὸ τὰ δυὸ συστήματα δὲ μπορεῖ νὰ δώσει λύση στὸ πρόβλημά του. Τὸ παλήρ, τὸν ἔχει μονάχο του πείσει γι' αὐτὸν δημιουργῶντας του τὸ ἀδιέξοδο. Τὸ καινούργιο, δὲ μπόρεσε γ' ἀποτελέσει διέξοδο, οὕτε στὸν δικὶ οὕτε στὸν ψυχικὸ τομέα. Ἡ συνύπαρξή τους, οὕτε ἐφικτὴ εἶναι, δπως ισχυρίζονται μερικοὶ, οὕτε λύνει τὸ πρόβλημά του, ὡς μονάδας καὶ ὡς συγόλου. Ὁποιοσδήποτε εἰρηνικὸς διακανονισμὸς κι' ἀν γίνει, δὲν θ' ἀποτρέψει τελικὰ τὴ σύγκρουση τῶν δυὸ κόσμων, ἀν αὐτοὶ ἐξακολουθήσουν νὰ ὑφίστανται μὲ τὴ σημερινὴ τους μορφή. Εἶναι κόσμοι ἀντίθετοι, ποὺ ἐμπερικλείουν μέσα τους τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναπόφευκα θὰ τοὺς διηγήσουν κάποτε σὲ σύγκρουση. Πλάνη εἶναι νὰ πιστεύει κανεὶς δτοι εἶγαι δυνατὴν ἐιρηνικὴ συμβίωσή τους. Καὶ μιὰ πολεμικὴ μεταξὺ τους ρήξη, δχι μόνο λύση γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα δὲ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀγυπολόγιστη καταστροφὴ τοῦ ἀγθρώπινου γένους θὰ διηγήσει. Ἐρκετὰ ἀλλωστε τοῦ στοιχίζει αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀπειλὴ τῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἀν πιστέψει κανεὶς στὴν πλάνη γιὰ εἰρηνικὴ συνύπαρξη, τὶ ἔχει νὰ κερδίσει δ ἀγθρωπὸς; Θ' ἀποτραπεῖ δέδαια ἡ καταστροφή. Καὶ τὸ κέρδος αὐτὸ, δὲν εἶναι μικρό. Ωστόσο, τὸ πρόβλημά του, εἴτε στὸν ἔνα κόσμο ζεῖ, εἴτε στὸν ἄλλον, θὰ ἐξακολουθήσει νὰ παραμένει ἀλυτὸ ὡς πρόβλημα ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὴν δικὴ ἀθλιότητα καὶ ἀγθρωπιστικῆς του ἀνάτασης. Μόνο ἡ ἵκανοποίηση τῶν δυὸ αὐτῶν αἰτημάτων ἀποτελεῖ λύση. Καὶ τὰ

δυὸς αὐτὰ διασικὰ αἰτήματα καμμιὰ συγύπαρξη δὲν θὰ τὰ ἵκανο ποίησει. Μόνο μιὰ ἀναχώνευση τῶν δυὸς συστημάτων σὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ σύνθεση, ἀπολλαγμένη ἀπὸ τὰ ἀναιρετικά τους στοιχεῖα καὶ συγκροτημένη ἀπὸ τὰ ἀνασυνθετικά τους ὄλικά, μπορεῖ ν' ἀποτρέψει τὴν ἐνδοαγθρώπινη σύρραξη καὶ νὰ δῦηγήσει ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη διέξοδο πρὸς τὴν ψυχικὴ τοῦ ἀνθρώπου λύτρωση.

Ποιὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα αὐτά; "Ἄς τὰ ἀνακεφαλαιώσουμε κάπως πιὸ συγκεκριμένα.

Στὸ παλὴὸ σύστημα, αὐτοαναιρετικά του, στοιχεῖα εἶναι:

1] Τὸ ἀπόλυτο τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ποὺ ὁδηγεῖ καὶ οὓσιαν στὴν κατάργηση τῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς οἰκονομικῆς καὶ ὡς πολιτικῆς ἔγγονιας. 2] Τὸ ἀγοργάνωτο τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταγάλωσης, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν σπατάλη καὶ μὲ τὸν διακρατικὸ ἀνταγωνισμὸ στοὺς πολέμους. 3] Ἡ τρομακτικὴ διάσταση πλούτου καὶ φτώχειας, ποὺ συνεπάγεται τὴν ταξικὴν πάλην καὶ τὶς ἐπαναστάσεις. 4] Ἡ παραγνώριση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ συνθλιβή του, ὡς νοητικῆς, δουλητικῆς καὶ συναισθηματικῆς δινότητας.

Ανασυνθετικά, εἶναι:

1] "Οσο κι' ἀν φαίνεται παράξενο, ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας. Τὸ πρόδηλημα δὲν είγαι νὰ καταργηθεῖ ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία. "Η νὰ ἀγτικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν κοινωνική, ποὺ εἶναι τὸ ίδιο. Καταργημένη, ἀνύπαρκτη, σήμερα ἀκριδῶς εἶναι γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Καὶ τὸ πρόδηλημα εἶναι, πῶς δ' οὐθές ἀνθρωπὸς θὰ τὴν ἀποκτήσει. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐκδηλώνεται ἡ τάση τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ τείνει καὶ ἡ προσπάθεια. 2] Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. "Εστω καὶ ὡς Fictio Juris. Κι' ἐδῶ τὸ πρόδηλημα, δὲν είγαι νὰ ἀγτικατασταθεῖ μὲ τὴν ταξικὴν ἡ τὴν κομματικὴν ἐλευθερία. Δὲν είγαι, πῶς ἀπὸ τὸ ἔγα πλάσμα περάσουμε σ' ἔνα δεύτερο πλάσμα, χειρότερο ἵσως ἀπὸ τὸ πρῶτο. Άλλα πῶς νὰ τὸ μεταβάλουμε σὲ συγκεκριμένη γιὰ τὸν καθένα οὓσια. 3] Ἡ κατ' ἀρχὴν ἀναγνώριση τοῦ αἰτήματος νὰ μειωθεῖ ἡ διάσταση ἀνάμεσα στὸν πλούτο καὶ στὴν ἔγδεια. Μπορεῖ νὰ μὴν λένε πάντοι καὶ πάντοτε πολλὰ πράγματα τὰ λεγόμενα μέτρα

κοινωνικής προστασίας. Αποτελούν δημοσίες έμμεση καταδίκη τής ταξικής άντιθεσης και προσπάθεια για τὴν ἀμβλυνσή της. Σὲ εὐρύτερη κλίμακα ή παραχώρηση δικαιωμάτων στους ἀποικιακούς λαούς, ἀποδεικνύει τὴν ἔμμεση καταδίκη και τῆς διεθνικῆς δουλείας. Τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἔθνης, μέσα στὰ πλαίσια τῆς παγκόσμιας ἐνότητας, ἀνεξαρτησίας. 4) Ἡ τεράστια συγκέντρωση τῆς παραγωγῆς. Μπορεῖ σήμερα μὲ τὸν διακρατικὸν ἀγταγωνισμὸν γὰρ δηγεῖ στους πολέμους. Προδιαγράφει δημοσία και εύκολύνει τὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς και τῆς κατανάλωσης. 5) Τὸ σημειώθεν ζωηρὸν ὅλες τὶς χώρες πνευματικὸν κίνημα διαμαρτυρίας κατὰ τῆς παραγγώρισης τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν ἐπάγοδο σὲ δρισμένες χριστιανικὲς ἀρχὲς φιλαληγλίας, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση ὅχι τῆς ἀφηρημένης ἔνοιαις, ἀλλὰ τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου στὸ θρόνο τῆς ἀνθρωπιᾶς. Τὸ νεοχριστιανικὸν αὐτὸν καὶ νεοανθρωπιστικὸν κίνημα κατακτᾶ συνεχῶς ἔδαφος.

Γιὰ τὸ νέο σύστημα, αὐτοαγαρετικά του στοιχεῖα εἶναι :

1) Ἡ ἀπόλυτη ἀρνηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας και ή ἀντικατάστασή της μὲ τὸ πλασμα τῆς κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας. 2) Ἡ ἀρνηση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας και ή ἀντικατάστασή της μὲ τὸ πλασμα τῆς ταξικῆς ἐλευθερίας. Κατὰ συγέπεια, ή τυποποίηση τῆς προσωπικότητας, ποὺ ἰσοδυγαμεῖ μὲ τὴν κατάργησή της. 3) Ἡ σὲ διεθνή κλίμακα διατήρηση τῆς ταξικῆς πάλης, ὡς μορφῆς κοινωνικῆς ἔξελιξης, πρᾶγμα ποὺ δηγεῖ στὴ διαιώνιση τῶν ἐπαναστάσεων, στὴ διηγεκή πολεμικὴ ἀπειλή, στὸν ἀνθρώπινο ἀλληλοσπαραγμὸν και μειώνει τὴν ἀπόδοση τῆς πάλης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς φύσης. 4) Ἡ ἀντικατάσταση τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀφηρημένη ἔνοια τοῦ κοινωνικοῦ ή καλύτερα τοῦ κομματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ συγεπάγεται τὴν οὐσιαστικὴν αὐτοαγαρεσή του.

Αγασυνθετικὰ εἶναι: 1) Ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς και τῆς κατανάλωσης σύμφωνα μὲ ἔνα εὐρύτερο σχέδιο. Ἀποτρέπεται ἔτσι η σπατάλη, κατευθύνεται δπου πρέπει η παραγωγὴ και γίνεται δικαιούτερα η κατανάλωση. 2) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνείδησης, ποὺ ἐπιτρέπει δχι μόνον τοῦ ἔνός, ἀλλὰ δλων

τῶν ἀτόμων τὴν ἀνέλιξη. 3) Οἱ παραχωρήσεις ποὺ ἀρχισαν νὰ γίνονται καὶ νὰ ἐπεκτείνονται στὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, τόσο τὴν ἀγροτικὴν δσο καὶ τὴν ἀστικὴν. 4) Ἡ διακήρυξη δτι εἶναι δυνατὸν γὰρ συγυπάρξουν καὶ γὰρ συμβιώσουν εἰρηγικὰ οἱ δύο κόσμοι, "Εμμεση, ἀλλὰ σίγουρη καταδίκη τῆς μαρξιστικῆς ἀντίληψης γιὰ τοὺς πολέμους καὶ τις ἐπαγκαστάσεις. 5) Ἡ παντοῦ καὶ πάντοτε προσδολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔστω καὶ ὡς κοινωνικοῦ πλάσματος. Ἀποτελεῖ δμολογία δτι κέντρο καὶ προσορισμὸς κάθε κοινωνικοῦ συστήματος πρέπει γὰρ εἶναι δ ἀνθρωπος. Καὶ δὲ μπορεῖ γὰρ μὴν εἶναι δ ἀνθρωπος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ

Εἶναι δυνατὸν μὲν δάση τὰ στοιχεῖα αὐτά, νὰ γίνει ἡ κοινωνικὴ ἀνασύνθεση; Εἶναι. Θεωρητικὰ καὶ πρακτικά.

Θεωρητικά, γιατί διέπεται, δχι ἀπὸ τὴν ἀντιθετικότητα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνθετικότητα. Ὅσο κι ἂν φαίνονται ἀντίθετοι: οἱ ἡλεκτρισμοὶ καὶ χαρακτηρίζονται ὡς θετικοὶ καὶ ἀργητικοὶ, τὴ σύνθεση καὶ δχι τὸν διαχωρισμὸν ἐπιτελοῦν. Τὰ ἀπειροελάχιστα μόρια, δπως καὶ ἀν ἀποκαλοῦνται, εἴτε ἡλεκτρόνια ἢ πρωτόνια ἢ οὐδετερόνια εἶναι, στὴν δροιαδήππετε περιδίησή τους, ἡλεκτρομαγνητικὴ ἢ ἀλλη, τὴν ἐνότητα δημιουργοῦν καὶ ὑπηρετοῦν. Ἀκόμα καὶ δταν τὴ διάσπαση τοῦ ἀτόμου προκαλοῦν, πάλι καὶ τότε μία νέα ἐνότητα δημιουργοῦν. Οὔτε τῶν ἀστέρων ἢ ἀπειραριθμία, ἔξαλείφει τοῦ μακροκόσμου τὴν ἐνότητα. Καὶ ἡ δροιαδήππετε περιστροφὴ τους, εἴτε σὲ τέσσερες, εἴτε σὲ ἔξ διαστάσεις γίνεται, δχι μόνο δὲν ἀναιρεῖ ἀλλὰ καὶ ἐνισχύει τὴ συνθετικότητα τοῦ σύμπαντος. Ἁγαλλοίωτη διατηρεῖται ἡ κοσμικὴ ἐνότητα μὲ τὴν ἐν συγυπάρξει: ἔναλλαγὴ τῆς Ζλης καὶ τῆς ἐνεργειας, ὡς ἐκδηλώσεων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μορφῆς, τοῦ Κοσμικοῦ Ὑντος. Γιὰ γίνει ἀντιληπτὴ ἡ ἐνότητα αὐτὴ, πρέπει ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιθετικότητας γὰρ παραχωρήσει τὴ θέση τῆς στὴν ἀρχὴ τῆς συνθετικότητας.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ διέπει καὶ πρέπει γὰρ διέπει καὶ τὴν κοινωνικὴ τοῦ ἀνθρώπου παρουσία. Στὴν πραγματικότητα, δπως ὑπάρ-

χει φυσική ένότητα, έτσι ύπάρχει και κοινωνική ένότητα. Μια²
και μόνη κατηγορία του Κοσμικού Είναι, αποτελεί τὴν κοινω-
νία: 'Ο ἀνθρωπος. Υπὸ δποιεσδήποτε συνθῆκες, ἀπὸ καμμιὰ
κοινωνία, δὲν πρόκειται νὰ λείπει δ συνεκτικὸς αὐτὸς ἴστος. Χω-
ρὶς αὐτὸς τὸ στοιχεῖο ένότητας, κοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ.
Τὸ συνεπακόλουθο στοιχεῖο, ποὺ συνθέτει τὴν κοινωνική ένότητα,
εἶναι ἡ ὁμαδικότητα. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸς, δπως και σ' ἄλλα ζῶα,
έτσι - και πιὸ πολὺ μάλιστα - ἐγυπάρχει μέσα στὴ φύση του ἀν-
θρώπου.

Μὲ ἀπλούστερα λόγια, κοινωνία δὲ μπορεῖ νὰ ύπάρχει δί-
χως ἀνθρώπους και δίχως τὴν ὁμαδικὴ διαβίωσή τους. 'Ενότητα
συνεπῶς ἀποτελεῖ ἡ κοινωνία. 'Η συνθετικότητα διέπει τὴ λει-
τουργία της. Ποὺ και δταν διαταράσσεται ἀπὸ δποιεσδήποτε ἀπω-
θήσεις, πρὸς τὴν ἀποκατάστασή της ἐπαγατείνει.. Και στὴν ένό-
τητα ἐπανέρχεται υπὸ νέα μορφή.

Είναι ἀλήθεια δτι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, ἡ κοι-
νωνικὴ ἔξελιξη χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἀδιάκοπη πάλη τῶν τά-
ξεων, ποὺ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἔπαιρνε τὴ μορφὴ πολέμων και
ἐπαναστάσεων. 'Απὸ τὸν αἰματηρὸ αὐτὸν δρόμο περγάει ἀπὸ τότε
ὡς σήμερα, δῃ ἡ ἀνοδικὴ του ἀνθρώπινου γένους πορεία.

Τὸ δρόμο αὐτόν, εἴτε τὸ διακηρύσσουν ἀνοικτὰ εἴτε τὸ ἀπο-
δέχονται σιωπηρά, θεωροῦν ἀπαραίτητον και συγεχίζουν σήμερα
και τὰ δυδ ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Και τὸ γεγονὸς αὐτὸ προ-
βάλλει ὡς ἀγαίρεση τῆς ἀρχῆς τῆς ένότητας και τῆς συνθετικό-
τητας.

'Η ἀγαίρεση αὐτὴ εἶναι φαινομενική. 'Άλλὰ πρὶν προσπα-
θήσει κανεὶς νὰ τὴν ἐρμηγεύσει, θὰ μποροῦσε νὰ ἀγαρωτηθεῖ:
Είναι ἀραγε ἀπαραίτητο νὰ συνεχισθεῖ δ δρόμος αὐτὸς; Δὲν ἀρ-
κοῦν οἱ ὡς τώρχ ποταμοὶ δακρύων και αἰματος; Πέρα ἀπὸ κάθε
συναισθηματισμό, ποὺ ἔξεγείρει κάθε ἀνθρωπο και τὸν κάνει νὰ
ταχθεῖ ἀντιμέτωπος πρὸς τοὺς ἐν ὀνδματὶ του πάντοτε θυσιαστὲς
τῆς ζωῆς του, ἔχει και ἡ Νόηση τὸ λόγο της νὰ ἐπαναλάβει δτι
καιρὸς πιὰ εἶναι γὰ περάσουμε ἀληθινὰ και ὅχι στὰ λόγια μόνο,
ἀπὸ τὴν προϊστορία - πάλη τῶν τάξεων - στὴν ἴστορία - ἐναρμο-

νισμένη διαδίωση - τοῦ ἀνθρώπινου γένους. "Οχι μόνο γιατὶ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀντίληψη τῆς κοσμικῆς ἐνότητας. "Αλλὰ καὶ γιατὶ ἔ- παισε πιὰ νὰ εἰναι ἀναγκαῖος δ δρόμος αὐτός. Παροδικὴ διατα- ραχὴ μέσα στὴν ἀνέλιξη τῶν αἰώνων ἀποτελοῦσε. "Η πρόσκαιρη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐρχόταν σὲ σύγκρουση μὲ τὶς πρόσκαιρες παραγωγικὲς σχέσεις. Νέες δημιουργοῦσε τάξεις, ποὺ μὲ τὶς ἐπαναστάσεις τους, ἀνέτρεπαν τὶς παληὲς κι" ἔδιναν ἔτσι διέξodo σὲ νέα πρόσκαιρη πάλι ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ὥπερ νέες πρόσκαιρες παραγωγικὲς σχέσεις.

Παρὰ τὶς αἱματηρὲς γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ συγέπειες, ἔφεργαν μαζὶ τους καὶ μιὰ πολύπλευρη βελτίωση τῆς ζωῆς του. Ταυτό- χρονα δημως διατηροῦσαν καὶ τὴν ταξικὴ τῆς κοινωνίας διαίρεση σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε γὰ μὴν ἀποτελεῖ ἀπλὴ διάκριση κοινωνι- κῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ γὰ ἐμπερικλεῖει μέσα της τὸ σπέρμα γιὰ νέες συγκρούσεις. "Ετσι φθάσαμε ὡς τὴν ἐποχή μας μὲ τὴ νέα κοινωνικὴ ἐπανάσταση καὶ τὴ συγκρότηση τῶν δύο ἀντιμαχομέ- νων στρατοπέδων, ποὺ ἀπειλοῦν νὰ χωρίσουν τὴν κοινωνία σὲ δύο ἀλληλοσπαρασσόμενες δρδὲς ἀγρίων. Τὰ δυὸ αὐτὰ στρατόπε- δα δὲν ἔχουν λόγο νὰ ὑπάρχουν. "Αποτελοῦν ὑπολείμματα, τῆς πρόσκαιρης κοινωνικῆς διαταραχῆς ποὺ ἤρθε δ καὶ δρᾶς γὰ ἐκλεί- φει μαζὶ μὲ κείνους ποὺ τὴν δημιουργησαν. Γιατὶ καὶ οἱ δυὸ κό- σμοι ἔχουν ἐπιτελέσει τὴν ἀποστολή τους. "Ο παληὸς, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔκτροφὴ τῆς ἐπανάστασης. "Η ἐπανάσταση πάλι, πρέπει νὰ εἰναι καὶ μπο- ρεῖ γὰ εἰναι ἡ τελευταία ἐπανάσταση. Γιατὶ ἔγινε. "Άδιάφορο ἀν σὲ μερικὲς κι" δχι: σ' δλες τὶς χῶρες. Δὲν χρειάζεται καὶ δὲν πρόκειται νὰ γίνει σ' δλες τὶς χῶρες. "Οπως δὲν χρειάστηκε γὰ γίνει σ' δλες τὶς χῶρες ἐπανάσταση ἀστικὴ γιὰ γὰ κυριαρχήσει σ' δλον τὸν κόσμο δ ἀστισμός. Συμβιβασμὸς ἔγινε στὸ τέλος μὲ τὴ φεούδαρχία. Καὶ δ ἀστισμὸς ἀποτέλεσε νέα κοινωνικὴ μορφὴ μὲ διαφορετικὰ ἀπὸ τῶν ἀρχικῶν του διακηρύξεων γνωρίσματα. Στὴν ἀναχώγευση δυὸ συστημάτων καὶ σήμερα δδηγούμαστε. Γιὰ ἔνα πρόσθετο μάλιστα λόγο: Τὴν τεράστια ἀνάπτυξη τῶν παρα- γωγικῶν δυνάμεων καὶ τῆς τεχνικῆς. Ποὺ εἰναι σὲ θέση γὰ συ-

τρίψει μια και ἐπανάσταση, μή συγκούσμενη ἀπό γενικώτερο πόλεμο. Πού καθιστοῦν περιττή τὴν ἐπανάσταση, γιατὶ μποροῦν, διατην χρησιμοποιοῦν δρθελογιστικά, γὰ μειώσουν, μὲ τὴν διλική καὶ πνευματική ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου, στὸ ἐλάχιστο δυνατό δριό τὸν ταξικὸ διαχωρισμό. Πού ἔχουν τόσο ἀναπτυχθεῖ καὶ τόσο ἀ-ἀναπτύσσονται ὅστε δὲν τίθεται ζῆτημα ἀνατροπῆς παραγωγικῶν σχέσεων γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τίθεται δημιαὶ δίλημμα ὑπαρξῆς ἢ αὐτοκαταστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ἔχει κατὰ πολὺ δ ἀγθρωπὸς ὑπερβεῖ τὸν ἔσαυτό του. Κι' ἂν δὲν μπορέσει νὰ χαλιγαργήσει τὶς φυτικὲς δυνάμεις ποὺ δ ἰδιος ἐλευθέρωσε, κινδυνεύει γὰ πέσει δ ἰδιος θῦμα τῶν δημιουργημάτων του. Καιρὸς λοιπὸν εἶναι νὰ σταματήσει τὶς ἐγδοιανθρώπινες συγκρούσεις γιὰ γὰ διαθέσει δλες τὶς δυνάμεις του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κυριαρχία του στὴ φύση.

Χιμαρικὴ καὶ οὐτοπικὴ δὲν εἶναι τούτη ἡ ἐπιδίωξη. Τὸ φαινόμενο τῆς πάλης τῶν τάξεων δὲν πρέπει γὰ μᾶς ἀπατᾶ. "Οχι μόνο γιατὶ εἶναι παροδικό. Ἀλλὰ καὶ γιατὶ δὲν ἀποτελεῖ τὸν διαθύτερο ρυθμιστικὸ τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας νόμο. Τυπικὴ γι' αὐτὸν ἀπόδειξη ἀποτελεῖ τὸ γεγονός διτὶ αὐτοκαταδικάζεται ἀπὸ τοὺς ἰδιους τοὺς ἀπολογητές τῆς, καλούμενη νὰ ἔξαλειφθεῖ σὲ μιὰ ἰδαινικὴ ἀταξικὴ κοινωνία. Οὐσιαστικὴ ἀπόδειξη εἶναι διτὶ κι' αὐτὴ ἡ ἴδια πρὸς τὴν ἐναρμόνιση καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀνασύνθεση ὥπο νέα μορφὴ τείνει. "Οπως ἡ περιδίγνηση ἢ ἡ διάσπαση τῶν μορίων τοῦ ἀτόμου δὲν ἀγαπεῖ τὴν ἔννοια τῆς ἐνότητας, ὡς ἐνεργειακῆς μορφῆς μὲ διάφορες ἐκδηλώσεις, ἔτσι καὶ οἱ ταξικὲς διαταραχές δὲν ἀναιροῦν τὴν ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἐνότητας, ὡς συνθετικῆς μορφῆς μὲ ποικίλες ἐκδηλώσεις. Ἡ τάση πρὸς τὴν ἐνότητα διὰ μέσου τῆς ἀνασυγθετικότητας, παραμένει σὲ τελευταία ἀγάλυση δ ρυθμιστικὸς γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀνέλιξη νόμος.

- Ἀλλὰ καὶ πρακτικὰ ἐφικτὴ εἶναι ἡ κοινωνικὴ ἀνασύνθεση.
- Ἀρκεῖ νὰ γίνει ἀντιληπτὸ διτὶ ποιοτικὸ εἶναι πιὰ καὶ δχι ποσοτικὸ τὸ πρόβλημα. Τόσο γιὰ τὴ Συντήρηση δσο καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση. Καὶ μ' αὐτὴ τὴ δάση ἡ λύση του ἀπαιτεῖ δχι τὴ μονόπλευρη ἐπέκταση καὶ κυριαρχία, ἀλλὰ τὴν ἀπάλειψη τῶν

ἀναιρετικῶν καὶ τῇ σύζευξῃ τῶν ἀνασυνθετικῶν στοιχείων.

‘Απάλειψη καὶ σύζευξη εἶναι δυνατές, γιατὶ καὶ στὰ δυὸς συστήματα, ἔκεινο ποὺ χαρακτηρίζει τόσο τὰ ἀναιρετικὰ δυοὶ καὶ τὰ ἀνασυνθετικὰ στοιχεῖα, εἶναι τὸ ταυτόσημο. Τὰ ἀναιρετικὰ τοῦ παληγοῦ συστήματος παρουσιάζονται ως ἀνασυνθετικὰ στὸ γέο σύστημα. Καὶ τὰ ἀνασυνθετικὰ τοῦ νέου συστήματος στοιχεῖα, ἀγευρίσκονται στὸ παληγό, εἴτε ἐν σπέρματι εἴτε ἐν κυοφορίᾳ, εἴτε στὴ γένεση καὶ τὴν ἀνάπτυξή τους. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ταυτοσημότητα, ἐπιτρέπει, καθιστᾶ δυνατή καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀποκατάσταση τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος. Ποὺ δοσο πιὸ συνειδητὰ ἐπιδιωχθεῖ, τόσο καὶ πιὸ γρήγορα θά ἐπιτελεσθεῖ.

‘Η ἀποκατάσταση αὐτὴ τῆς ἐνότητας, θὰ παρουσιασθεῖ ως μιὰ νέα κοινωνικὴ σύνθεση, ποὺ ως κύρια γνωρίσματά της μπορεῖ νὰ ἔχει: 1) Τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν δργάνωση τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανάλωσης. ‘Η ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ως ἀπόλυτη ἔννοια ἐκτεινόμενη σ' ὅλα τὰ ἀγαθά, παραγωγικὰ καὶ καταναλώσιμα, ἔχει χρεωκοπήσει. ‘Απόδειξη, διτὶ ἔχει περιορισθεῖ σὲ λίγα σχετικῶς ἀτομα, ἐγὼ κατὰ τὸ μεγαλύτερό της μέρος, ἀγνοεῖ τὰ περισσότερα. ‘Αλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἰδιοκτησία, ως ἀπόλυτη ἔννοια, εἶναι ἀπαράδεκτη. ‘Απόδειξη, διτὶ ἡ ἰδια «βάζει νερὸ στὸ κρασί» τῆς καὶ προβαίνει σὲ παραχωρήσεις. ‘Η ἐναρμόνιση, μόνο σὲ μιὰ συνεταιρικὴ ἰδιοκτησία, θὰ μποροῦσε γὰ δρεῖ τὴν ἔκφρασή της. Μὲ ἀμοιβὴ ἀνάλογη πρὸς τὴν ἔργασία καὶ ἀντίστοιχη ἀπόληψη ἀγαθῶν ὑπὸ τὴν χρηματικὴ τοὺς μορφὴ, ποὺ ἀποτρέπει τὴν τυποποίηση τῆς ζωῆς καὶ ἐπιτρέπει τὴν ποικιλία στὴ διαβίωση καὶ τὴν ἀνέλιξη. Αὐτὸ σημαίνει: Συνεταιρικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία στὰ μέσα κατανάλωσης. ‘Η καθιέρωση τῆς συνδυασμένης αὐτῆς ἰδιοκτησίας, ἐνῶ θὰ διατηρεῖ τὴ διασικὴ γιὰ τὸ ἀτομο ὑπηρεσία τῆς καὶ θὰ παραμένει ως κίνητρο παραγωγῆς, θὰ ἀποτρέπει ταυτόχρονα τὴ δημιουργία μεγάλου κεφαλαίου καὶ τὴ μέχρι ταξικοῦ ἀνταγωνισμοῦ οἰκονομικῆ καὶ κοινωνικῆ διάκριση. Διδακτικὰ ἀπὸ τὴν ἀποψή αὐτὴ εἶναι τὰ πειράματα τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τοῦ Ἰσραήλ.

2) Τὴν κατοχύρωση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας προσαρμοσμένης στὶς ἀνάγκας τοῦ κοινωνικοῦ συγδόου, μὲ τὴν ἀγοχὴν καὶ τὴν παραδοχὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ "Ἀλλου." Ἐλευθερία οὐσιαστικὴ καὶ δχι ἀναιρούμενη ἀπὸ τὴν ἔξαλειψή οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὑπόβαθρου. Γιὰ δόους καὶ σ' δλη τῇ δυνατῇ ἔκτασῃ τῆς. Ἀτομικὴ δέδαια, καὶ δχι ἀφηρημένα κοινωνικὴ ἡ κομματικὴ. Ἀλλὰ μόνο μέχρι τοῦ σημείου, ποὺ γὰ μὴν ἀφαιρεῖ τὴν ισόποση καὶ ισάξια τῶν ἀλλων ἐλευθερία. Κι' αὐτὸν ὡς συμβιβαστικὴ προϋπόθεση, ἀπαραίτητη γιὰ τὴν κοινωνικὴ συμβίωση. Κάτι θὰ μποροῦσε νὰ διδάξει στὸ σημεῖο αὐτὸν ἡ μητροπολιτικὴ Ἀγγλία, γιὰ τὶς μεταξὺ τῶν "Ἀγγλῶν, ἐννοεῖται, σχέσεις. Γιατὶ πέραν δέδαια τῆς Μάγχης, τὰ πράγματα εἶναι πολὺ διαφορετικά.

3) Τὴν ἐπέκταση τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοσεβασμοῦ καὶ τοῦ ἀληθοσεβασμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἔξω καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἔθνικὰ πλαίσια. Τόσο σὲ δρμοειδῆ ἀπὸ ἔθνικὴ ἀποφη κλίμακα—παραδείγματα ἡ Ἀμερικὴ, ἡ Σοδιετικὴ Ἐνωση, ἡ Γιουγκοσλαβία, ὡς Ὁμοσπονδίες Πολιτειῶν, ταυτόσημων ἡ συγγενῶν ἔθνικῶν συνλαών. "Οσο καὶ σὲ ἀνομοιογενῆ, εὐρύτερη, παγκόσμια κλίμακα. Μὲ τὴν μερικὴ, μέχρι σημείου ποὺ γὰ μὴν ἀποτελεῖ καὶ κατάργησή τῆς, μείωση τῆς ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας γιὰ χάρη τῆς διεθνοῦς ἐνότητας. Κάτι θὰ μποροῦσε νὰ διδάξει στὸ σημεῖο αὐτὸν ἡ συγκρότηση τῆς Βρεταννικῆς Κοινοπολιτείας. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερα, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίγει κανεὶς μέσα στὶς διεθνεῖς ἀνελίξεις τῆς ἐποχῆς μας, τὰ σπέρματα τῆς παγκόσμιας ἐνότητας.

4) Τὴν μείωση στὸ ἐλάχιστο δυνατὸ δριο τῆς ἀγτίθεσης πλούτου καὶ ἔγδειας, τόσο γιὰ τὰ ἀτομα δσο καὶ γιὰ τὶς τάξεις καὶ τὰ ἔθνη. Ἡ μείωση τῆς διάστασης ἀγάμεσα στὶς τάξεις, θὰ δδηγήσει, μὲ τὴν κατάργηση τῆς ταξικῆς πάλης, στὴ σύνθετικὴ τῆς κοινωνίας ἐνότητα. Καὶ ἡ σχεδιασμένη συνεταιρικὴ δργάνωση, δχι μόνο κάθε κρατικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρύτερα διεθνικῆς, θὰ δδηγήσει στὴν ἔξαλειψή τοῦ διακρατικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Αὐτὸν θὰ διευκολύνει τὴν διεθνικὴ ἐνότητα, θὰ καταστήσει ἐφικτὴ τὴν κατάργηση τῶν ἔξοπλισμῶν καὶ τὴν ἀπο-

τροπή τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπαναστάσεων.

5) Τὸ σεδασμὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὃς ἀτομικῆς παρουσίας καὶ ὡς συγολικῆς κατηγορίας, ποὺ καθίσταται ἐφικτός, μὲ τὶς πιὸ πάνω προϋποθέσεις, στὴ δάση τῆς συνθετικῆς ἑνότητας τῆς κοινωνίας. Μὲ κύρια κατεύθυνση, τὴν δσο τὸ δυνατὸ εὐρύτερη ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Φύσης καὶ τὴν ἥθική του ἀνάταση σὲ δσο τὸ δυνατὸ ὑψηλότερο ἐπίπεδο.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴν κινοῦνται σήμερα, ἔστω καὶ δίχως πλήρη συνείδηση τοῦ γεγονότος, ὅχι μονάχα ἀτομα καὶ κοινωνικὰ στρώματα, ἀλλὰ καὶ κράτη δλόκηρα ποὺ τείνουν νὰ διγοῦν ἀπὸ τὴν περιχαρακώνουσα τὸ σύστημά τους τάφρο. Στὴν παλὴν Εὐρώπη, ή Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία. Στὴν καινούργια, ή Γιουγκοσλαβία. Στὴν Ἄσια, οἱ Ἰνδίες καὶ ἡ Κίνα.

Οἱ Δυνάμεις αὐτές, ἀν θελήσουν, μποροῦν ἵσως νὰ παιξουν πρωτοποριακὸ ρόλο στὴν ούσιαστικὴ ἀναχώνευση τῶν δυὸ συστημάτων σὲ μιὰ νέα κοινωνικὴ μορφή, οἰκονομικά, πολιτικὰ καὶ ἥθικὰ ἰσορροπημένη.

ΠΩΣ ΘΑ ΓΙΝΕΙ Η ΑΛΛΑΓΗ;

Οἱ σκέψεις αὐτὲς θέτουν ἔνα δασικὸ πρόβλημα γιὰ λύση: Πῶς θὰ γίνει ἡ μεταβολὴ τῆς μεγάλης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας σὲ σὲ συνεταιρικὴ ἰδιοκτησία; Πῶς θὰ περάσουν τὰ ἐργοστάσια, τὰ τραίνα, τὰ καράδια, τὰ ἀεροπλάνα, ἀπὸ τὰ χέρια τῶν τωριγῶν ἰδιοκτητῶν στὰ χέρια τῶν συνεταιρισμῶν; Ἐγκαταλείπει κανένας ἐκεῖνο ποὺ κατέχει; Δὲ θὰ χρειασθεῖ δία γιὰ νὰ ἀφαιρεθεῖ; Δὲν εἶναι ἐπομένως ἀναγκαία ἡ ἐπανάσταση;

Θὰ μποροῦσε κάποιος σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ν' ἀπαντήσει, δτὶ δπως ἔγιναν μὲ νόμο οἱ ἀπολλοτριώσεις τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, μὲ νόμο νὰ ἀπαλλοτριωθεῖ καὶ ἡ μεγάλη διομηχανικὴ περιουσία. Τὸ μέτρο δμως, στὴν πρώτη περίπτωση εἰχε τελεσφορήσει, γιατὶ οἱ μεγαλοϊδιοκτῆτες τῆς γῆς, εἰχαν χάσει τὴ δύναμή τους. Ἐνῶ στὴ δεύτερη περίπτωση θὰ εἴγαι ἀδύνατο νὰ ληφθεῖ, γιατὶ οἱ μεγαλοϊδιοκτῆτες τῆς διομηχανίας, τὴ διατηροῦν ἀκέραια. Ποιός καὶ πῶς θὰ τοὺς τὴν ἀφαιρέσει; Δυὸ

δρόμοι οι ίνπάρχουν: "Η έπανάσταση καὶ ἡ βαθμιαία εἰρηνικὴ μετατροπὴ τῆς μορφῆς τῆς ιδιοκτησίας. "Οσο θὰ προχωρεῖ δὲ δεύτερος, τόσο θὰ ἀπομακρύνεται δὲ πρώτος. Εἰπαμε δὲ δὲν εἶναι ἀπαρχίτητο νὰ γίνει ἔπανάσταση σ' δλες τις χῶρες. Αὐτὸ δμως, δὲ σημαίνει καὶ δτι ἀποκλείεται νὰ γίνει σὲ μερικές. "Οπως ἐπίσης, καὶ δτι μπορεῖ νὰ μὴν είναι σὰν τὴν πολυαίμακτη "Οκτωβριανή, ἀλλὰ περισσότερο ἢ λιγώτερο ἔντονη ἀσκηση πολιτικῆς δίας, που θὰ ἀναγκάσει τοὺς κατέχοντες νὰ ὑποχωρήσουν. Δὲν ἀποκλείεται δμως νὰ γίνει καὶ συνεδήση στοὺς κρατοῦντες, δτι παραχωρώντας τὴν ιδιοκτησία τους στοὺς συνεταιρισμούς, λίγα θὰ χάσουν ἐνῷ θὰ κερδίσουν ἐνα κόσμο δλόκληρο. Λίγα θὰ χάσουν, γιατὶ δὲν θὰ πάψουν νὰ είναι καὶ οἱ ίδιοι μέτοχοι—ιδιοκτῆτες—καὶ δργανωτὲς διευθυντὲς ἢ δ, τι ἀλλο μποροῦν, τῶν συνεταιρισμῶν. Θὰ ἔχουν συνεπῶς ταυτόχρονα τὴ συνεταιρική τους μερίδα καὶ τὴν ἀμοιβὴ γιὰ τις ὑπηρεσίες τους. Κι ἐπειδὴ ἢ ἀπόδοση τῆς παραγωγῆς θὰ αὐξάνει, θὰ μεγαλώσουν καὶ οἱ ἀπολαυές τους. "Ἐνα κόσμο θὰ κερδίσουν, γιατὶ θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν ἐφάλτη τῶν ἐπαναστάσεων. Καὶ ἡ οἰκονομία που θὰ προκύψει ἀπὸ τὴν ἐξάλειψη τῆς ἐξοπλιστικῆς καὶ πολεμικῆς σπατάλης θὰ ισοφαρίσει καὶ θὰ ὑπερβεῖ κατὰ πολὺ τὴ δαπάνη γιὰ τὴ γενικὴ ὑψωση τοῦ διοτικοῦ ἐπιπέδου.

ΣΥΝΘΕΤΙΣΜΟΣ

Μὲ μιὰ τέτοια προσπτικὴ ἔξόδου ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ ἀδιέξοδο τῆς ἀθλιότητας καὶ τῆς ἀνελευθερίας, τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπαγαστάσεων, ἀκόμη κι' ἂν ἀργήσει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἢ κι' ἂν δὲν καταστεῖ σ' δῃ τῆς τὴν ἔκταση καὶ σ' δλο τῆς τὸ δάθος ἐφικτὴ ἡ προδαλλόμενη λύση, ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ πίστη σ' αὐτῇ γιὰ γὰ μπορέσει δ ἀνθρωπος μὲ ἀναγεωμένες τὶς ἐλπίδες καὶ τὴν αἰσιοδοξία του, γὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ νοητικὸ καὶ συναισθηματικὸ ἄγχος τῆς ἀμφισβολίας καὶ τῆς ἀβεβαίότητας. Μπορεῖ ἀκόμη μὲ τὴν ἔνταση τῆς πάλης του γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς Φύσης καὶ τῆς προσπάθειας γιὰ τὴν ἡθικὴ του ἡμέρωση, γὰ τείνει πρὸς τὴν ἀγαδημιουργία τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ συνολικοῦ του κόσμου. Μὲ τὴν ψυχή του γεμάτη εὐφορίᾳ, μπορεῖ καὶ τὸ πρόδηλημα τοῦ ψυχικοῦ μεταβολισμοῦ του, μὲ νέο πρᾶσμα νὰ ἀντικρύσει. Ἡ λύση δέναια εὔκολη δὲν εἶναι. Οὕτε ζήτημα κουμπιοῦ ποὺ πρέπει ἀπλῶς νὰ πατηθεῖ. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν ζωῆς εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὸν ψυχικὸ μεταβολισμό. Ἄλλα δὲν πρόκειται ν' ἀλλάξει αὐτόματα καὶ τὸν ἀνθρωπο. Γι' αὐτὴ τὴν δεύτερη ἀλλαγὴ, χρειάζεται ἔντονώτερη, ἀκόμη πιὸ ἐπίμονη, πιὸ συστηματική, πολυπλοκώτερη διαδικασία.

Ἡ διαδικασία αὐτὴ ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὸν πνευματικὸ στὴν στὴν εὐρύτερή του ἔννοια, ἀγθρωπο. Καὶ ἐπιτελεῖται, μὲ τὰ πνευματικὰ του δημιουργήματα, ὅπὸ τὴν εὐρύτερη πάλι ἔννοιά τους—ώς καθαρὸ τοῦ λογικοῦ ἢ ὡς σύμμικτα τοῦ λογικοῦ καὶ τῶν συναισθηματικῶν λειτουργιῶν, ἐπιστημονικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ προϊόντα.

Στὴ δημιουργική του αὐτὴ πορεία, δ ἀνθρωπος ἀντιμετωπίζει μιὰ σειρὰ προβλήματα, ποὺ ἀπαιτοῦν διευκρινήσεις καὶ λύσεις. Καὶ κατευθυντήρια γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους πυξίδα, μπορεῖ γὰ ἀποτελέσει δ Συνθετισμός. "Οχι τόσο ώς κοσμικὴ καὶ κοινωνικὴ θεωρία, δπως ἀναπτύχθηκε πιὸ πάνω. "Οχι μὲ τὴν μηχανιστικὴ ὑπαγωγὴ τους σ' αὐτὸν σὰν σὲ καλούπι, μὲ αὐστηρὰ καθόρισμένα πλαίσια. Ἀλλὰ μὲ τὴν εὑρύτητα μιᾶς ἀρχῆς. Γιατὶ δ Συνθετισμὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς θεωρία. Μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει καὶ ώς μέθοδος.

Μιὰ ἐποπτικὴ ματιὰ στὸ Λόγο καὶ τὴν Τέχνη τῆς ἐποχῆς, πείθει γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ συνθετισμοῦ.

Πολλοὶ συνηθίζουν μὲ ἀπογοήτευση νὰ μιλοῦν γιὰ τὴ σύγχρονη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παραγωγὴ. Μερικοί, μὲ καλὴ πίστη. Ἀλλοι, ἀπὸ ἀγναία. Ἀρκετοὶ ἀπὸ πλέγμα ἀρνητικότητας, ποὺ τοὺς δημιουργεῖ ή στειρότητα. Είναι τέλος κάποιοι, ποὺ μιλοῦν μὲ περιφρόνηση, γιὰ νὰ δείξουν μπλαζεδισμό, νὰ καλύψουν κενότητα, νὰ παραστήσουν τοὺς πολὺ δύσκολους καὶ τοὺς πολὺ ἔξυπνους.

"Αδικο εἶναι τὸ ἀρνητικὸ συμπέρασμα στὸ δποτὸ καταλήγουν δλοι αὐτοί. Τὸ σύγχρονο πνεῦμα κι' ή σύγχρονη εὐαισθησία ἔχουν σ' δλοὺς τοὺς τομεῖς νὰ παρουσιάσουν δημιουργοὺς καὶ δημιουργήματα, ποὺ ἀμιλλῶνται σὲ δάθος κι' δμορφιά, παλιότερες πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς φυσιογνωμίες, ποὺ τὰ ἔργα τους χαρακτηρίζονται σήμερα ώς κλασικά. "Εμμεση ἀλλὰ εὐγλωττη γι' αὐτὸ ἀπόδειξη εἶναι δτι πολλοὶ σύγχρονοι δημιουργοὶ ἀγαγνωρίζονται ἀπὸ τώρα, πρὶν φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ, ώς κλασικοί. Καὶ τὰ ἔργα τους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἔθνικότητες καὶ γλῶσσες, ἀσκοῦν παγκόσμια τὴν ἐπίδρασή τους καὶ παγκόσμια δρίσκουν ἀπήχηση στὴν παγκόσμια ψυχή.

Θὰ εἴταν λάθος γὰ χωρισθεῖ η ἐπιστημονικὴ γνώση ἀπὸ τὴν εἰδικώτερα ἀποκαλούμενη πνευματικὴ παραγωγὴ. Καὶ τυφλότητα, νὰ μὴν ἵδοῦμε δτι η ἐπιστημονικὴ γνώση ἔκτείνεται σήμερα σὲ δυσθεώρητα δάθη καὶ ὄψη, ποὺ ἀδυνατοῦσε ἀλλοτε δ νοῦς γὰ συλλάβει καὶ καθυστεροῦσε η φαντασία στὸν δραματισμό

τους "Εργο συλλογικό τοῦ σύγχρονου πνεύματος είναι ή γνώση αὐτή. Άλλα καὶ δὲν τῆς λείπει ή σφραγίδα τῆς καθεμιᾶς προσωπικότητας. Οἱ ἐπιτεύξεις τῆς ξεπερνοῦν τὰ στενά νοητικὰ δρια, ἀποτελοῦν τὴ συγισταμένη καθολικῶν βιωμάτων καὶ ὑψώνουν τοὺς δημιουργούς των πάνω ἀπὸ τὸ ἀπλὸ ἐπίπεδο τῶν συνηθισμένων πνευματικῶν δημιουργῶν, στὸ δάκτυλο τῶν μεγάλων δραματιστῶν, τῶν μυστῶν καὶ προφητῶν, τῶν κατακτητῶν τοῦ Ἀληθινοῦ. Κάθε προηγούμενη ἐποχή, μένει στὸν τομέα αὐτόν, πολὺ πιὸ πίσω ἀπὸ τὴ σημερινή.

Μήπως δημαρχοὶ στὴ σφαῖρα τοῦ Ἡθικοῦ, παύουν τὰ σύγχρονα τοῦ πνεύματος δημιουργήματα νὰ είναι ἀξέιδος; Μικρὸ δὲν είναι τὸ κατόρθωμα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὴ μαστιγώνει ἀλύπητα ή ὅλη καὶ ή ἵλιγγιάδης ταχύτητά της, ποὺ συντρίβει κορμιὰ καὶ καρδιές, νὰ ὑψώνεται τὸ πνεῦμα πάνω ἀπ' αὐτὴν καὶ μὲ τὴ σειρά του νὰ μαστιγώνει τὸ Ἰδιο κι' αὐτὸ ἀνελέητα τὶς ἀρνητικὲς τοῦ πολιτισμοῦ πλευρές, γὰρ ἐπισημάνεις κινδύνους καὶ νὰ σημαίνει συναγερμὸ γιὰ τοῦ ἀνθρώπου τὴ λύτρωση, μὲ ἔργα φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἴσαξιον παλιότερων ἐποχῶν.

"Ασήμαντα δὲν είναι καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου τὰ ἔργα. "Εργα μαρτυρίας είναι τὰ περισσότερα. Τὴ μηγήμη τῆς πικρῆς ἐποχῆς τους ἀγωγίζονται οἱ δημιουργοὶ τους, ὡς προσωπικοὶ συμμέτοχοι τῆς, νὰ περισώσουν καὶ μὲ τοῦ προσώπου των τὰ πάθη, τὴ ζέουσα τοῦ καιροῦ τους πραγματικότητα νὰ εἰκονίσουν. Περισσεύει τὰ χρόνια μας ή φαντασία.

"Ἐπιτακτικὰ ζητεῖ ή σκληρὴ ζωὴ, τὴ λυτρωτικὴ τῆς νὰ δρεῖ ἔκφραση. Καὶ μόνο ή μεγάλη καὶ κοφτερὴ ταχύτητά της, ἀναγκάζει τὸν ἔκφραστὴ τῆς, ν' ἀνακατεύει ποῦ καὶ ποῦ, κάποιους λυρικοὺς τόνους, ἀνάμεσα στὰ σκοῦρα τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ ψυχισμοῦ χρώματα. Δὲν ἀντικρύζει δ σύγχρονος λογοτέχνης τὴν πραγματικότητα, μὲ τὴν ψυχραιμία τοῦ ἀγτικειμενικοῦ παρατηρητῆ, νατουραλιστὴ ἢ ρεαλιστὴ, ἀλλὰ μὲ τὰ φλογισμένα ἀπὸ τὸν ψυχικὸ πόνο μάτια τοῦ διανοητῆ, ποὺ νοιώθει πώς ή ἔδια μὲ τοῦ συγανθρώπου του κλήρα τὸν δικαίωνται. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα του, δὲν λείπουν οὕτε τὸ ψυχογραφικὸ οὕτε τὸ συναισθηματικὸ

στοιχείο, ένω παντού σχεδὸν καὶ πάντοτε, προβάλλει ἡ συμπόνια καὶ ἡ ἀγάπη τῆς δύναμης αὐτής τους ἀντίληψη τοῦ κοινωνιστικοῦ, ἀνταγωνιστικοῦ, διαχωρισμοῦ. Μπορεῖ, ἀπὸ καθαρὰ τεχνικὴ ἀποφῆ, ἡ σύγχρονη πεζογραφία νὰ μήν παρουσιάζει ριζικές καινοτομίες. Δὲν θάπρεπε ὡς τόσο, νὰ παροραθεῖ τὸ γεγονός διὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀποφῆ αὐτῆς, ἔχει τοῦτο τὸ καινούργιο νὰ παρουσιάσει: Καθώς ἡ πεζογράφος ἐνδιαφέρεται νὰ προβάλλει τὶς ψυχικὲς τῶν ἀνθρώπων καταστάσεις καὶ νὰ δώσει τὴν ἀτμόσφαιρα μέσα στὴν δρποίᾳ ἔξελίσσεται τὸ δρᾶμα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πάνει νὰ μένει πιστὸς σὲ ὥρισμένους παλιοὺς κανόνες, ποὺ θὰ τὸν δέσμευαν καὶ θὰ ἐμπόδιζαν νὰ ἐκφράσει ἐλεύθερα τὶς καταστάσεις αὐτές. "Ἐτσι, τὸ μυθιστόρημα καὶ τὸ διήγημα χάνουν μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ γνωστό, αὐστηρὰ ἀρχιτεκτονικὸ περίγραμμά τους κι' ἐμφανίζονται σὰν πιὸ ἐλεύθερη ἐκφραση στοχαστικῆς καὶ συναισθηματικῆς οὐσίας. Καὶ ἡ ἐπίτευξη αὐτῆς δὲν είναι μικρή.

"Αντίστοιχες είναι καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου οἱ ἐπίτευξεις. Μὲ τρόπο πιότερο ἀργητικό, παρὰ θετικό, ἔγκαταλείποντας σὲ μεγάλο μέρος τὰ «τρυφερά» αἰσθήματα, τοὺς εἰδυλλιακοὺς χρωματισμοὺς καὶ τοὺς μελῳδικοὺς τόνους, τῶν καιρῶν μας τὴν ἀγωνίαν ἀπηχεῖ, μὲ πνοὴ δραματική, ποὺ κάποτε καὶ τῆς τραγικότητας τὰ δριαὶ ἀγγίζει. Στὴν ἀγωνιώδη αὐτῇ προσπάθειά της, χρειάσθηκε γὰ σπάσει τὰ παλιὰ καλούπια. Καὶ τὸ γκρέμισμα ἔφθασε ὡς τὸ ἀπαράδεκτο σημείο δρπού φθάνουν στὴν ἀρχὴ δλα τὰ γκρέμισματα: Στὴν ἴσοπέδωση. Τὴν ἀρνηση, χωρὶς θέση. Τὴν ἀπόδεσμευση, χωρὶς τὴν πλαστουργία. "Ἐφθασε στὶς ἀκρότητες καὶ τοὺς ἔξαλλισμούς, ποὺ ἀμφίδολο είναι ἀν ἀποτελοῦν νέες μορφὲς ἢ ἀν καταργοῦν κάθε ἔνοια τέχνης. "Εναὶ ἀπὸ τὰ γνωρίσματά του, εἴταν δὲ ἀκρατος ἐρμητισμός. "Ως ἀρνητικὴ ἐκφραση τοῦ ἀδιέξοδου τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ποὺ μὴ δρίσκοντας διέξοδο στὸν ἀντικειμενικὸ κόσμο, κλείνεται δοσο μπορεῖ διαθύτερα στὸν ἑαυτό της. Τὸ κλείσιμο αὐτό εἴταν ἀρχικά, τόσο ἐρμητικό, ὡστε δύσκολο εἴταν κάποτε καὶ ἀπὸ καλλιεργημένους ἀκόμη ἀνθρώπους γὰ παραδίασθεῖ. Γυώρισμά του ἐπίσης εἴταν ἡ πλήρης διάσπαση

τῆς ποιητικῆς έγότητας, ώς ἔκφραση τῆς ρευστότητας τῆς ζωῆς. "Η προσπάθεια νὰ ἔκφρασθούν οἱ πιὸ ἀδέναιοι ψυχικοὶ κυματισμοί, οἱ πιὸ λεπτὲς συναισθηματικὲς ἀποχρώσεις, νὰ ὑποδηληθοῦν δραματικὲς τῆς ψυχῆς καταστάσεις καὶ δινειρικὲς τοῦ ὑποσυνειδήτου συλλήψεις, εἰχαν δῦνηγήσει στὴν πλήρη ἀρνηση τοῦ ἔλλογου στοιχείου. "Ἐπλεε ἡ νέα ποίηση στὰ σκοτεινὰ τοῦ ὑποσυνειδήτου τενάγη καὶ εἴταν ἀγίκανη νὰ δεχθεῖ τὴ σωστικὴ τοῦ διαλογισμοῦ δογθεία. "Οχι πῶς αὐτὸς σήμαινε καθαρὴ λυρικὴ ἢ δραματικὴ ἐπίτευξη. "Αντίθετα ἀγωνιώδης είταν συχνὰ ἔγκεφαλικὴ κατασκευή. "Ωστόσο τὸ κέρδος ποὺ ἔφερε στὸν ποιητικὸ χῶρο ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ παλιὰ τριμμένα πρότυπα, τὰ οὐσιαστικὰ καὶ τεχνικά, δὲν εἶναι μικρό. "Απὸ θεματογραφικὸ καὶ μελωδικὸ γνούμρισμα, μὲ δεμένα συχνὰ ἀπὸ τὴν δύμοισκαταληκτικὴ δύμοχια καὶ τὴν συλλαβικὴ ἴσορροθμία τὰ φτερά, τείνει νὰ τὴν μεταβάλει σὲ κοινωνία ψυχῶν μὲ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς ἔξαλλικὲς καὶ ἀντιποιητικὲς ἀκρότητες, ἀλλὰ ἀδέσμευτη πλαστικὴ ἔκφραση.

"Άλλοι ἀρμοδιώτεροι, θὰ μποροῦσαν τέλος νὰ μιλήσουν γιὰ τὶς σύγχρονες ἐπιτεύξεις στὸν μουσικὸ τομέα καὶ στὶς εἰκαστικὲς τέχνες. "Ωστόσο κι' δ ἀπλὸς τῶν τεχνῶν αὐτῶν φίλος, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ διαπιστώσει τὴ συντελούμενη ἀναδημιουργικὴ ζύμωση, μὲ τὸ σπάσιμο καὶ ἐδῶ τῆς φόρμας στὴν παλιά της ἔννοια καὶ τὴν ἀναζήτηση νέων μορφῶν. Μπορεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ πολλὲς φορές, ἡ ζύμωση αὐτὴ νὰ δῆγγει σὲ ἔκτρωματικὰ κατασκευάσματα, ποὺ ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς ἀντιστρατεύονται τὴν δύοιαδήποτε ἔννοια τέχνης. "Άλλὰ καὶ δὲν ενίαι λίγα τὰ δημιουργήματά τους, ποὺ φέργουν μὲ καινούργιους τρόπους τῆς ἐποχῆς τους τὰ μηγύματα.

Τέλος, δὲ θἀπρεπε νὰ παροραθεῖ, δτι οἱ μεγάλες τῶν ἡμέρων μας τεχνικὲς ἐπιτεύξεις, δ κινηματογράφος, τριδιάστατος ἢ δχι, τὸ ραδιόφωνο καὶ ἡ τηλεόραση, ἔχουν νὰ ποῦν τὸ λόγο τους γιὰ τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα. Φέργουν κατὰ αὖξουσα συνεχῶς κλίμακα σὲ ἀμεσώτερη ἐπαφὴ τὸν τεχνίτη μὲ τὸ κοινό. Τὸ συμπλησίασμα αὐτὸς εἶναι σημαντικό. Κι' ἀν σήμερα εἶναι ἀρνητικὸ ἀπὸ ἀποψη ἀγωγῆς, παιδευτικῆς

καὶ καλιτεχνικῆς, δὲ σημαίνει ὅτι αὐριο δὲν θὰ είναι θετικό. Ο πολλαπλασιασμὸς μάλιστα καὶ η ἀνάπτυξη τῶν μέσων ἐπικοινωνίας δημιουργῶν καὶ κοινοῦ, πέρα ἀπὸ τὴν εὐρύτατην προοπτικὴν ποὺ ἀνοίγει γιὰ τὴ διάδοση τοῦ δημιουργήματος, ἵσως προκαλέσει ἀλληλεπίδραση ἀρκετὰ εὐεργετική.

Ἐκτὸς δημως ἀπὸ τὰ θετικὰ αὐτὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης δεδομένα, ὑπάρχουν κάποια βασικὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα, ποὺ δὲν ἀφίνουν ἀναιτιολόγητο τὸν σκεπτικισμὸν μερικῶν καλῆς πίστης θεωρητῶν. Παρὰ τὶς ἐπὶ μέρους ἐπιτεύξεις τους, τὸ Πνεῦμα, δὲν οὐδὲν ἔχουν ἀκόμα φέρει τὸ καθολικό, τὸ Μεγάλο Μήνυμα. Οὕτε φυσικά, τὸ ἔχουν μετουσιώσει σὲ μορφή. Πολλὰ εἰναι τὰ ἐπὶ μέρους αἰσθητικὰ δημιουργήματα. Λείπει δημως ἀκόμα η μεγάλη Αἰσθητικὴ⁹. Αποκάλυψη, ποὺ θὰ ἐκφράζει μαζὶ μὲ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σύγχρονη τέχνη ἀγωνίζεται ἀκόμα νὰ δρεῖ τὸ δρόμο της. Πολλὰ μονοπάτια καὶ πολλοὺς πλάγιους δρόμους ἔχει χαράξει καὶ ἀκολουθεῖ. Δὲ μπόρεσε δημως ἀκόμα νὰ μπεῖ στὴν μεγάλη λεωφόρο. Δὲ μπόρεσε νὰ ἴσοφαρίσει καὶ νὰ περβεῖ, μὲ νέα δημιουργήματα τὰ παλιὰ κλασικὰ πρότυπα, μιλονότις η ἐποχὴ της, μὲ τὶς συντελούμενες δραματικὲς καὶ πρωτοφανέρωτες, κοινωνικὲς καὶ πνευματικές, διλικὲς καὶ ἡθικές, ἀγωνιστικὲς καὶ ψυχικὲς ἀναταραχὲς καὶ ἀνακατατάξεις, πρὸς ἀδύσους καὶ πρὸς ἀνατάσεις, μὲ ἀντιανθρώπιγες ἐκδηλώσεις καὶ ἀνθρωπιστικὲς προοπτικές, προσφέρεται γιὰ μιὰ τέτοια δημιουργικὴ ὑπέρβαση. Ψάχνει, ἀγγίζει ἀλλὰ δὲν ἀδράχνει καὶ δὲν προβάλλει τὸ καθολικό της φανέρωμα. Δὲ μπόρεσε ἀκόμα η καινούργια τέχνη νὰ δρεῖ τὸν καινούργιο της ἔσωτό.

Βασικὸ γι¹⁰ αὐτὸ δὲ μπόδιο στάθηκε καὶ στέκει η πλάνη τῆς ἀντιθετικότητας. Βλέπει η σύγχρονη τέχνη πολλὰ ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ δάσους. Ἀλλὰ δὲν διέπει τὸ δάσος. Κάποτε μάλιστα, τὰ ἀντιπαραθέτει ἀντὶ νὰ προσέχει τὴν συμπαράθεσή τους. Ἐξακολουθεῖ ἔτσι νὰ παραγγωρίζει τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς συνθετικότητας. Δὲν ἔχει κάγει συνείδηση καὶ δίωμά της, δτι η συνθετικὴ ἀρχὴ ποὺ διέπει καὶ ἔρμινενει τὸν κόσμο, ἔχει τὴν

έπιφενταίωσή της και στή δραστηριακή έκδήλωση του άνθρωπου ώς μονάδας ή πλειάδας. "Οτις ή αρχή τῆς παρὰ τις φαινομενικές άντιθέσεις, δργανικής ένστητας, πρέπει νὰ ισχύει και στὸν τομέα του Λόγου καὶ τῆς Τέχνης. Ή άλληθεια αὐτὴ μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ ἀπὸ μιὰ εἰδικώτερη ἔξέταση τῶν ἐπιμέρους προβλημάτων τους.

"Εχει άρκετὰ καλλιεργηθεῖ ή πλάνη δια άντιθεσην φίσταται άναμεσα στήν άντικειμενικότητα και τήν υποκειμενικότητα. Μερικοὶ υποστηρίζουν δια άντικειμενική ἔχει τήν υπόσταση τὸ καλλιτεχνικὸ φαγέρωμα. "Άλλοι τονίζουν δια πρόκειται γιὰ καθαρὰ υποκειμενική έκδήλωση.

Αὐτὴ ώστόσο ή άντιπαράθεση του υποκειμενικοῦ και του άντικειμενικοῦ στοιχείου, τοῦ ἔξωτεροκοῦ και τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, δὲ μπορεῖ νὰ είγαι σωστή. Γιατὶ δια είγαι άντικειμενικὸ δὲν παύει νὰ είγαι ταυτόχρονα και υποκειμενικό. Τόσο γιατὶ είναι συνθεμένο ἀπὸ υποκείμενα—ἀδιάφορο ἀν αὐτὸν δρίσκονται πέρα ἀπὸ τὸ ἐγώ μας—δια και γιατὶ μόνο διὰ μέσου του υποκειμένου μας, μὲ τήν αἰσθηση και τήν νόηση, μποροῦμε νὰ τὸ άντιληφθοῦμε. "Υποκειμενικὴ είγαι πάγτα ή σύλληψη του άντικειμένου. "Ο, τι πάλι είναι υποκειμενικό, δὲν παύει νὰ είγαι και άντικειμενικό. Τόσο γιατὶ ἀποτελεῖ μέρος του συνόλου τῆς "Υπαρξῆς, δια και γιατὶ η παρουσία του γίνεται άντιληπτή και ἀπὸ τις πέραν αὐτοῦ υπάρξεις. "Αρα υπάρχει ἔξω ἀπὸ αὐτές, ἔξω και ἀπὸ τὸν ίδιο τὸν έαυτό του, έχει δηλ., άντικειμενικὴ τήν υπόσταση.

Τὸ ίδιο πρέπει νὰ ισχύει και γιὰ τις ἔννοιες, ἔξωτερικὸς και ἐσωτερικὸς κόσμος. "Ο ίδιος δια άνθρωπος δὲν παύει νὰ είγαι κομμάτι του ἔξωτερικου κόσμου, τοῦ εύρυτερα φυσικοῦ και τοῦ στενώτερα κοινωνικοῦ. Ταυτόχρονα, ώς μονάδα και ώς δύμαδα, δὲν παύει γὰς ἀσκεῖ τήν ἐπίδρασή του, στήν υπαρξή και τήν διαμόρφωση του ἔξωτερικου αὐτοῦ κόσμου. Αὐτὸ δημαίνει δια δὲν είγαι μόνο ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ και συντελεστής του κόσμου αὐτοῦ. Οι ρόλοι του δημιουργήματος και του δημιουργοῦ, συνυπάρχουν κατὰ τρόπο διαδικτικὸ και ἀγαστογνητικό. Θὰ τολμοῦσε ἀκόμα γὰ πεῖ κανεὶς δια και στὸν εύρυτερα φυσικὸ κόσμο του πλανήτη μας,

δὲν εἰναι λίγες οἱ φυσικὲς ἀλλαγές, ποὺ ἔχουν ἐπέλθει ἀκρι-
νῶς ὡς συνέπεια τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου στὴ Γῆ. Κατὰ
ταῦτα, δὲ ἐσωτερικὸς κόσμος εἰναι ἀντανάκλαση καὶ ἔκφραση τοῦ
ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐνῶ ταυτόχρονα, δὲ ἐσωτερικὸς αὐτὸς κόσμος
δέχεται τὴν ἐπίδραση τῶν διαφόρων ἐσωτερικῶν κόσμων, ποὺ γί-
νονται ἔτσι καὶ ἡ συνισταμένη του.

“Οταν μὲντη τὴν δάση θεωρηθεῖ τὸ φαινόμενο τῆς Τέχνης,
εἰναι φανερὸ δτὶς ἡ ἀντιπαράθεση τῆς ἀντικειμενικῆς τῆς ὑπό-
στασης στὴν ὑποκειμενική τῆς παρουσία, δὲν ἔχει θέση. Ἀντι-
κειμενικὴ στὴν ὑπαρξή της ἡ Τέχνη, εἰναι ὑποκειμενικὴ στὴν τέ-
λεσή της. Δὲ μπορεῖ ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς λειτουρ-
γίας τῆς νὰ λείπει τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο. Γιατὶ εἰναι ἀδύ-
νατο νὰ ὑπάρξει Τέχνη ἔξω ἀπὸ τὸ αἰσθημα καὶ τὸ στοχασμό,
ἄρα ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Οὔτε δμως καὶ ἀπὸ τὴν ὑποκειμε-
νικὴ τέλεσή της, λείπει τὸ ἀντικειμενικὸ στοιχεῖο. Γιατὶ αὐτὸ-
τοῦτο τὸ ὑποκείμενο, δὲν παύει οὔτε στιγμὴ γὰ εἰναι μέρος τοῦ
ὅλου ἔξ ἀντικειμένου κόσμου.

Αὐτὴ ἡ ἔναρμόνιση τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ ὑποκειμενι-
κοῦ, δόηγει καὶ στὴν ἔναρμόνιση τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ἀτομι-
κοῦ στοιχείου. Μέρος τοῦ κοινωνικοῦ συγόλου εἰναι: τὸ ἀτομο. Καὶ
ὡς τέτοιο, μὲ δλες τὶς συνέπειες, πρέπει γὰ τὸ δεῖ δ τε-
χνίτης. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολο ἀπὸ ἀτομα ἀποτελεῖται. Κατὰ συ-
νέπεια, ἡ ἀφρημένη του ἔννοια δὲ μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει γὰ
ἔξαλείψει τὴ συγκεκριμένη του μορφή. Τὰ κοινωνικὰ σύνολα ἀ-
ποτελοῦν τὶς πηγὲς γιὰ τὶς προσωπικότητες, δσο κι' ἀν αὐτὲς
παρουσιάζονται ὡς ὑπεράτομα. Ἀλλὰ μὲ τὴ σειρά τους καὶ τὰ
ὑπεράτομα αὐτὰ διαμορφώγουν τὴν πορεία τῶν κοινωνικῶν συ-
νόλων.

“Η ἀρχὴ τῆς ἀρμογικῆς ἐνότητας πρέπει γὰ διέπει καὶ τὶς
εἰδικώτερες κατευθύνσεις τῆς καλλιτεχνικῆς προσπάθειας. Λάθος
θὰ εἴται γὰ σταθεῖ μονόπλευρα δ τεχνίτης στὴν ἀποψή τοῦ ρεα-
λισμοῦ. Δὲν θὰ εἴται τότε ἀληθιγὸς ρεαλιστής. Γιατὶ θὰ ἀγνοο-
σε ἔνα μέρος τῆς πραγματικότητας, τὸν ἐσωτερικὸ τῶν πραγμά-
των κόσμο. Λάθος πάλι θὰ εἴται γὰ ἰδεῖ μόγο τὴν ἐσωτερικότη-

τα καὶ νὰ ἀγνοήσει τὸ ἔξωτερικὸ τῶν πραγμάτων φανέρωμα. Θὰ εἴται τότε μονόπαντος θεωρητῆς. Γιατὶ θὰ ἀγνοοῦσε ἕνα μέρος τῆς ὑπαρξῆς.

Ἐξ ἵσου ἀπαράδεκτη πρέπει νὰ θεωρηθεῖ καὶ κάθε ἄλλη ἀντιθετικὴ προβολὴ τῶν κατευθύνσεων στὴν Τέχνη. Δὲν εἶναι εὔ-
κολο νὰ νοηθεῖ διαχωρισμός της σὲ τέχνη τοῦ συνειδητοῦ καὶ τέ-
χνη τοῦ ὑποσυνειδήτου. Σὲ τέχνη τοῦ λογικοῦ καὶ τέχνη τοῦ ψυ-
χικοῦ κυματίσμοῦ. Συνειδητὸ καὶ ὑποσυγείδητο, ἔλλογο καὶ ψυ-
χικὸ στοιχεῖο, δρίσκονται πάντα σὲ ἀμοιβαία ἀλληλεξάρτηση καὶ
ἀλληλεπίδραση. Αὐτὴ τὴν δργανικὴ ἐνότητα, ἡ τέχνη τὴν προ-
βάλλει σὲ ἀρμονικὰ συστηματοποιημένο φανέρωμα. Ἄν δὲν τὸ
πετύχει αὐτό, ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ἀληθινό τῆς δρόμο. Καὶ δίνει
τότε, θεωρητικὰ δημιουργήματα, εἴτε κακότεχνα « ἀτάκτως ἐρ-
ριψμένα » κατασκευάσματα.

Μὲ τὴν ἀντίληψη αὐτὴ πρέπει νὰ ἀντικρυσθεῖ καὶ τὸ πρό-
βλημα τῆς συγκασθηματικότητας καὶ τοῦ στοχασμοῦ. Ὅταν δὲξω-
τερικὸς ἐρεθισμὸς κινεῖ τὰ αἰσθητήρια νεῦρα καὶ δημιουργεῖ τὸ
συναίσθημα, ἡ ἔξωτερη λειτουργία δὲν σταματᾷ ὡς ἔκει. Τὰ
αἰσθητήρια γεῦρα δὲν δῆμηρον μόνο στὴν Καρδιά. Ἀπολήγουν
καὶ στὸν Ἐγκέφαλο. Ἐκεῖ, τὸ συγαίσθημα δλοκληρώνεται μὲ
τὸ λογισμό. Κι' ἐπειδὴ κάθε καλλιτέχνημα, προβολὴ μορφῆς
είναι, γιὰ νὰ ὑπάρξει ὡς καλλιτέχνημα, προϋποθέτει συστηματο-
ποιημένη τοῦ συναίσθηματος καὶ τοῦ λογισμοῦ ἐναρμόνιση. Μόνο
αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν καλλιτεχνικὴ μορφή. Καὶ μόνο αὐτὴ δῆμηρε
στὴν οὐσιαστικὴ καὶ πλήρη αἰσθητικὴ ἀπόλαυση. Διαφορετικά,
δὲ τεχνίτης θὰ δώσει εἴτε ἐγκεφαλικὸ καθαρὸ προϊὸν εἴτε γλυκαν-
τικὸ μαλακτικό.

Ομοειδῆς ἀντιστοιχία διαπιστώνεται καὶ στὸ πρόβλημα τοῦ
ἄφηρημένου καὶ τοῦ συγκεκριμένου. Ἀφηρημένη καὶ Συγκεκρι-
μένη τέχνη δὲ μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει οὕτε θεωρητικὰ οὕτε ὡς
πραγματοποιήσεις νὰ ἀντιπαρατίθενται. Ἀπαράδεκτο εἶναι νὰ
φθάνει ἡ ἀφαίρεση ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἔξαλείφει τὴν ἔξ ἀντικειμέ-
νου παρουσία, γιατὶ τότε ἀρνεῖται τὴν δργανικὴ τοῦ κόσμου ἐνό-
τητα, τὴ διατπᾶ καὶ παρουσιάζει ἔνα ἀνύπαρκτο μόνο καὶ ψεύ-

τικο εῖδωλο. Οὔτε δύμας τὸ συγχεκριμένο μπορεῖ νὰ κατέρχεται ὡς τὶς λεπτομέρειες ἐκεῖνες, ποὺ χωρὶς νὰ είναι χαρακτηριστικὲς καὶ οἰκοδόμητικὲς, ζημιώνουν μὲ τὴν ἀσήμαντη παρουσία τους, τὴν προσοβολὴ τῆς κυρίαρχης γραμμῆς. 'Ο τεχνίτης στρουθοκαμηλίζει τότε καὶ δὲ συλλαμβάνει τὴν βαθύτερη οὐσία τῆς πραγματικότητας. Τὸ συγχεκριμένο είναι ἀπαραίτητο γιὰ τὸ περιγραμμικό, τὸ σκελετό, τὴν δομήν. 'Η ἀφαίρεση είναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ συλληφθεῖ καὶ νὰ προβληθεῖ τὸ κύριο γγώρισμα, η δασικὴ γραμμὴ τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπαρξῆς. Γι' αὐτὸ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἀντιπαράθεση ἀφηρημένης καὶ συγχεκριμένης τέχνης, έτσι φυσικά, πρόκειται γιὰ τέχνη ἀλγηθινὴ καὶ δχι γιὰ τζαζμπαντικοὺς ἔξαλλισμούς, ποὺ διώκουν τὸν ἐφήμερο θόρυβο καὶ δχι τὴ δοξατικὴ διάρκεια.

Τὸ στοιχεῖο τῆς διάρκειας μπορεῖ νὰ δρίσκεται: τόσο στὴν παραδοσιακὴ δσσ καὶ στὴν καινούργια τέχνη καὶ δὲ θὰ εἴται σωστὸ γὰ καλλιεργεῖται η ἀντιπαράθεση καὶ η σύγκρουση. 'Υπάρχουν ἀπλῶς περίοδοι στὴν παρουσία τῆς τέχνης, ἀνάμεσα στὶς δόποις δὲν πρέπει νὰ μπαίνει δ διαζευτικὸς σύνδεσμος: Παράδοση η Μοντερνισμός. Τέλεια διάζευξη ἀνάμεσα στὶς παλιές καὶ τὶς νέας μορφές, δὲν είναι δυνατή. Στοιχεῖα τῶν παλιῶν μορφῶν δρίσκονται καὶ στὶς νέες. Στοιχεῖα τῶν νέων, προϋπάρχουν ὡς σπέρματα, σὲ κυοφορία η γένεση καὶ στὶς παλιές. Τὸ γκρέμισμα είναι ὡς ἔνα σημεῖο ἀπαραίτητο. 'Αλλὰ αὐτὸ καθ' ἔσωτδ δὲν ἀποτελεῖ οἰκοδόμηση. Καὶ τὸ χτίσιμο, ποὺ θὰ ἀκολουθήσει μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ παλιὰ ὄλικὰ θὰ γίνεται. 'Αγανέωση δίχως τὴν Παράδοση, δὲ μπορεῖ νὰ γοηθεῖ. 'Οπως δὲν νοεῖται παιδὶ δίχως μάννα. Κι' δπως κανεὶς δὲν παύει νὰ σέβεται τὴ φύτρα του, ἔτσι πρέπει καὶ καθένας γὰ μὴν ξεχνάει δτι η Παράδοση ἔχει νὰ παρουσιάσει δημιουργήματα, ποὺ ἀντέχουν στὴ διάρκεια καὶ ποὺ - ισάξια τους δὲ μπόρεσε ἀκόμα νὰ δώσει η Καινούργια τέχνη. Είναι μάλιστα περιπτώσεις ποὺ η παράδοση, στὰ χέρια δξιου τεχνίτη, δίνει καὶ σήμερα ἀκόμη ἔνα παρών, ποὺ καὶ στοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου τὴν καρδιὰ μιλεῖ.

'Ωστόσο, τίποτε στὸν κόσμο δὲ μένει στάσιμο. 'Η φύση η

Ιδια μεταβάλλεται, ή ζωή κυλάει, δ ἀνθρωπος ἀλλάζει. Καὶ μα-
ζί τους, οἱ συγκινήσεις, τὰ συγαισθήματα, οἱ στοχασμοί, τὰ δια-
φέροντα, οἱ δραματισμοί, οἱ καλλιτεχνικὲς προτιμήσεις, τὰ αἰ-
σθητικὰ κριτήρια. Πῶς θὰ μποροῦσε ἡ τέχνη γὰ μείνει ἔξω ἀπὸ^τ
αὐτὸν τὸ νόμο τῆς ἀλλαγῆς; Πῶς μπορεῖ γὰ μὴν ὑπάρξει καὶ
στὴν τέχνη ἀναγέωση; Παράξενο θὰ εἴταν τὸ ἀντίθετο. Κι^τ εὐτυ-
χῶς ποὺ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τέχνη ἀπορρίπτουν τὴν ἀποστέωση. Δια-
φορετικά, θὰ εἴταν ἀδύνατη ἡ ἐκπολιτιστικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέ-
λιξη.

Ἀναγέωση λοιπόν, στὴν οὐσία καὶ στὴ μορφή. "Ισως ἡ ἔκ-
φραση αὐτὴ γὰ μὴν εἴναι ἀπόλυτα ἐπιτυχημένη. Πραγματικά, οὐ-
σία καὶ μορφή, εἴναι συνυφασμένες στὸ καλλιτεχνικὸ φανέρωμα
καὶ δύσκολα μπορεῖ γὰ γοηθεῖ ἡ μιὰ χώρια ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ αἰ-
σθητικὴ ὥστόσ συνύπαρξή τους δὲν σημαίνει καὶ πῶς παύουν γὰ
εἴναι διακρινόμενες ἔννοιες. Δυσ, καὶ ὅχι μίας λέξεις. Καλύτερο
θὰ εἴταν γὰ χρησιμοποιοῦμε τοὺς δρους οὐσία καὶ τεχνοτροπία.
Πέρα δημας ἀπὸ τὴ λεκτικὴ διαφορά, πρέπει γὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ
πλήρης ταύτιση τῶν δρων οὐσία καὶ μορφή, δδηγεῖ σὲ μιὰ παρα-
νόηση, πού συγχέει τὴν οὐσία μὲ τὴν τεχνοτροπία. Κι^τ ίσως ἡ
σύγχυση αὐτὴ γὰ ἔβλαψε πολὺ τὴ γένα τέχνη στὰ πρῶτα τῆς θή-
ματα καὶ στὴν εὑρύτερη ἐκπροσώπησή της, κάγοντας τὸν τεχνί-
τη γὰ πιστεύει ὅτι ἀλλάζοντας μόνο τὸν ἐκφραστικὸ τρόπο, ἀλ-
λάζει καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ οὐσία. Ἔνω στὴν πραγματικότητα,
ἡ ἐπίτευξή του, εἴταν λειψή κι^τ ἔμενε λόγος κενός, μετέωρος στὸ
κενό.

Στὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ δδηγήθηκε ἡ γένα τέχνη, θασικὰ γιατὶ
δὲν δέχθηκε ὅτι τὸ γένο πού παρουσιάζεται κάθε φορὰ στὴ φύση,
στὴ ζωή, στὸν ἀνθρωπο, δὲν εἴναι ποτὲς δλότελα νέο. Ἀλλὰ σύν-
θεση καὶ γούργια, πού προκύπτει ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ παλιοῦ. "Ο-
ταν αὐτὸ γίνει πίστη, τότε δ κάθε τεχνίτης θὰ νοιώσει ὅτι δὲν
μπορεῖ γὰ σταθεῖ στὴν ἀπόλυτη ἀρνηση. Κι^τ ἀν ἀκόμα ἡ ριζο-
σπαστικὴ ἔφεσή του τὸν δδηγήσει ἀρχικὰ στὴν πλήρη ἀρνηση
τοῦ παλιοῦ, ἀργότερα. ἀφοῦ προσβάλει τὴν ἀντίθεσή του στὴν πα-
λιὰ θέση, θᾶρθει ἡ στιγμή, πού κι^τ δ ἴδιος θὰ νοιώσει τὴν ἀγάγ-

κη γιὰ τὴ σύνθεση. Τὸ πρόβλημα λοιπόν, δὲν εἶγαι ἂν θὰ σταθοῦμε στὴν παράδοση ἢ ἂν θὰ δεχθοῦμε τὶς γέες μορφές. Ἀλλὰ πῶς θὰ πάρουμε ἀπὸ τὴν παράδοση δ, τι καλὸ περιεῖχε καὶ χρησιμοποιώντας τὸ πολύτιμο αὐτὸ κληροδότημα ως δάση, καὶ προσθέτοντας - δχ; δέσμαια μηχανιστικά, ἀλλὰ διωματικά - τὰ καινούργια στοιχεῖα ποὺ προσφέρει διαζοσπαστισμός, νὰ δημιουργήσουμε ἀληθινὰ ἀξιόλογες γέες μορφές. Είναι ἀδύνατο ν' ἀγγοήσουμε δ, τι μᾶς κληροδοτεῖ δι παράδοση. Ἐπιβάλλεται νὰ ἀντλήσουμε καὶ ἀπὸ τὴν πηγή της, γιὰ νὰ στήσουμε τὸ νέο οἰκοδόμημα.

Μὲ τὸ ideo πρῆσμα πρέπει ν' ἀντικρύσει δικαλλιτέχνης καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἔθνικότητας. Ἀντίθεση καὶ σιδ σημεῖο αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει. Στὸ ἔδαφός του πρέπει γερά νὰ πατέει δι πνευματικὸς Ἀνταῖος γιὰ νὰ ἀναγενέψει τὴ δυναμή του. Τὰ ἔθνικὰ — λαϊκὰ αἰσθήματα — πόθους καὶ στοχασμούς, πρέπει νὰ ἐκφράζει τὸ καλλιτέχνημα. Ἐναρμονισμένα δμως μὲ τὴν ἐνιαία ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψη σὲ παγκόσμια κλίμακα. Πλουτισμένα μὲ τὴ συγκαίσθηματικὴ καὶ στοχαστικὴ τῶν ἀλλων ἔθνων — λαῶν, ἐμπειρία, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ τους πορεία.

Μιὰ τέτοια γενικώτερη σύνθεση, κληροδοτημένων καὶ γέων, ἔθνικῶν καὶ διεθνικῶν στοιχείων, μπορεῖ νὰ δημιουργήσει μιὰ ἀληθινὰ καινούργια τέχνη, ἵκανη νὰ μορφοποιήσει τὴν ἀγωνία καὶ τὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν μας. Μὲ διπλῆ συνέπεια: Νὰ χαρίσει στὸ κοινό, ἀληθινὴ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση καὶ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ περιορίσει στὸ ἐλάχιστο τὴ διάσταση ποὺ σήμερα ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ κοινό καὶ τὸν τεχνίτη. Καὶ τὸν ἀνθρωπο, ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ νὰ ὑπηρετήσει, μὲ ἀπώτερο ἀποτέλεσμα τὴ διάσωση καὶ τὴν προώθηση τῆς πολιτιστικῆς ἀγόδου.

Μιὰ τέτοια τοῦ ἀνθρώπου ὑπηρέτηση, λύει κατὰ τὸν καλύτερο ίσως τρόπο καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὡφελιμότητας. Ὑπηρετεῖ δέσμαια, ἔτσι ἢ τέχνη μιὰ ὡφελιμότητα. Ὁχι δμως κάποια συγκεκριμένη, ὡφελιμη, χρήσιμη, ἐπιδίωξη, ποὺ θὰ τὴν ἔβγαζε ἀπὸ τὸ δρόμο της καὶ θὰ τὴν ἔρριχε στὸ πεδίο τῆς θήτικῆς ἢ τῆς κοινωνιολογίας. Ἀλλὰ μιὰ εὐρύτερη πνευματικὴ ὡφελιμότητα, ποὺ δρίσκεται ἀκριβῶς μέσα στὰ δρια τῆς ἀποστολῆς της, ἀ-

παραίτητη για τὴν πλήρη αἰσθητικὴν τῆς ἀπόδοσης. Ὅταν προ-
βάλλεται καὶ ὑπηρετεῖται δὲ ἀνθρωπος, τότε ἀκριβῶς καὶ ή αἰ-
σθητικὴ ἀπὸ τὸ καλλιτέχνημα ἀπόδαση καθίσταται πλήρης. Ἐ-
νῶ στὴν ἀντίθετη περίπτωση, εἶναι λειψή, ἀν δὲν καταντάει, ἀ-
πλῆ καὶ στεγνὴ τέρψη, φευγαλέα καὶ πρόσκαιρη, ἀνίκανη γὰρ ἐ-
πιθέωσει.

Αὐτὲς εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς οἱ κατευθύνεις τῆς μεθο-
δολογίας τοῦ Συνθετισμοῦ. Μὲ τούτη δύμως τὴν ἀπαραίτητη, σαφῆ
καὶ κατηγορηματικὴν διευκρίνηση, ποὺ πρέπει νὰ ἔχουμε ἔκαθα-
ρισμένη στὴν ἀντίληψή μας: Σύνθεση, δὲ σημαίνει καὶ κατάρ-
γηση τῶν ἔγγοιῶν.

“Οταν λέμε λ.χ. δτι τὸ ἀγτικειμενικὸν εἶναι καὶ ὑποκειμε-
νικὸν ἡ ἀντίστροφα, δὲ σημαίνει δτι ἀντικειμενικότητα καὶ ὑπο-
κειμενικότητα εἶναι τὸ ἰδιο πρᾶγμα. Ἐκδηλώσεις μᾶς καὶ τῆς
αὐτῆς οὐσίας εἶναι. Ἀλλὰ δυὸ ἔκδηλώσεις. Ποὺ γι' αὐτὸ τὸ λόγο,
ἀποτελοῦν καὶ δυὸ ἔγγοιες, ποὺ ἔκφραζονται μὲ δυὸ διαφορετικὲς
λέξεις. Εἶναι οἱ δυὸ δψεις ἔνδεις καὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος. Καὶ
ὅπως δὲν πρέπει ποτὲ νὰ μᾶς διαφεύγει δτι ἔνα εἶναι τὸ γόμι-
σμα, ξτοι δὲν πρέπει νὰ ἔχειναι καὶ δτι δυὸ εἶναι οἱ δψεις του.
‘Οποιαδήποτε παραγνώριση στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ δδηγοῦνται σὲ
πλήρη σύγχυση. Γι' αὐτὸ ἀλλωστε καὶ μιλοῦμε γιὰ σύνθεση καὶ
δχι γιὰ ταύτιση. Σύνθεση ποὺ σημαίνει ἀρνηση τῆς ἀγτιθετικό-
τητας καὶ ἐναρμόνιση πρὸς τὸ ἔνιατο τῆς οὐσίας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

“Ἡ μεθοδολογία τοῦ συνθετισμοῦ μᾶς παρέχει τὴν δυνατότητα
γὰ συλλάβονται τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ γὰ δδη-
γηθοῦμε σὲ μιὰ εὐρύτερη πνευματικὴν σύνθεση, ποὺ νὰ τὴν ἔκφρα-
ζει καὶ νὰ τὴν κατευθύνει πρὸς νέες λυτρωτικὲς διαμορφώσεις.

Δυὸ κατὰ βάση εἶναι τὰ κύρια τῆς ἐποχῆς μας γνωρίσματα:
‘Ἡ ἀληθινὰ ἐκπληκτικὴ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς. Καὶ σὲ σύγκριση
μὲ αὐτὴν ἡ τρομακτικὴ καθυστέρηση τῆς ἀνθρωπιᾶς.

‘Ἡ ἐκπληκτικὴ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καὶ ἡ δημιουργία τοῦ

ὅλικοῦ τῆς ἐποχῆς μας πολιτισμοῦ δὲν ἔλυσαν τὸ ἀνθρώπινο πρό-
βλημα, ὅπως στοὺς πρώτους ἐνθουσιασμοὺς πίστεψαν πολλοί. Καὶ
μεγάλα τοῦ καιροῦ μας πγεύματα εἶδαν, πέρα ἀπὸ τὰ φαινόμενα
τὴν πικρὴ ἀλήθεια: "Οτι διηχανοτεχνικὸς πολιτισμός, ἀγτὶ νὰ
λυτρώσει τὸν ἀνθρωπο, ψυχρὰ κι' ἀλόγιστα συνυφαίνει τὴν ὄλικὴ
ἀνεση μὲ τὴν ἔνδεια, τὴν σωματικὴν ἀπελευθέρωση μὲ τὴν ἥθικὴ
δέσμευση, τὴν τεχνικὴν ἐλευθερία μὲ τὴν πνευματικὴν δουλεία. Μὲ
δέος διαπίστωσαν ὅτι ἡ τεχνικὴ ἔξελιξη, ἀγτὶ νὰ δδηγεῖ πρὸς
τὴν ὄψιν τοῦ ἀνθρώπου, συνέτριβε αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀνθρώπινο τοῦ
ἀνθρώπου στοιχεῖο, τὴν ἀνθρωπιά του. "Οτι δὲν συνοδεύταν ἀπὸ
τὴν πνευματικὴν του ἀνάταση, δὲν ἔφερνε τὴν ψυχικὴν του λύτρωση.
Κι' ἔξεφρασαν τὸ φόρο τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ, τῆς
καταστροφῆς καὶ τῆς ἐπιστροφῆς στὸν πρωτογονισμό.

Μεγάλη εἶναι ἡ προσφορὰ τῶν στοχαστῶν αὐτῶν. Μπορεῖ
πολλοὶ γὰ μὴ δρῆκαν τὴ λύση γιὰ τὴν ἀντιθετικὴ τοῦ πολιτι-
σμοῦ μας διάρθρωση. Οὕτε γὰ ἔδειξαν διεξόδους ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ
ἄδυσσο, ποὺ εἶδαν νὰ χαίνει μπροστὰ στὸν ἀνθρωπο. Ἐπισήμα-
ναν ὠστόσο τὴν ἀπειλὴ κι' ἔκρουσαν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου.
Πιὸ σημαντικὴ ἀπὸ αὐτὴν ὑπηρεσία, δὲ μποροῦσε νὰ γίνει. Γιατὶ
ὅταν διαπιστώνονται τὰ συμπτώματα, εὐχερέστερα μπορεῖ νὰ δια-
γωσθεῖ ἡ ἀρρώστεια, νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια, νὰ δρεθοῦν τὰ
μέσα τῆς θεραπείας. Καὶ πρὸς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατεύθυνση κι-
νοῦνται σήμερα μιὰ σειρὰ πνευματικοὶ δημιουργοί.

"Ωστόσο, δίκαια καθένας ἀναρωτιέται: Φταίει ἀραγε διηχανοτεχνικὸς πολιτισμός, αὐτὸς καθεαυτόν, γιὰ τὰ δειγὰ τοῦ ἀν-
θρώπινου γένους; "Αντιστρατεύεται ἡ τεχνικὴ τὴν πνευματικό-
τητα; "Οδηγεῖ στὴν ἀποκτήνωση, τὴν παρακμή, τὸν πρωτογο-
νισμό; Καιρὸς είναι ίσως, ἀφοῦ ἐπισημάνθηκαν οἱ κίνδυνοι, ύ-
ποκουτεῖ καὶ ἡ ἀπολογία τῆς τεχνικῆς: Πᾶς μπορεῖ ύποκουτεῖ
στρατεύεται τὴν πνευματικότητα, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια δὲν εἶναι τίποτε
ἄλλο, παρὰ τῆς πνευματικότητας ἀκριβῶς ὑλοποίηση καὶ ἔκφραση
ἀπτή; Τὸ γεγονός ὅτι ἀποτελεῖ ἀφηρημένη ὑλοποίηση ἀφηρημέ-
νης σκέψης, δὲ σημαίνει καὶ ὅτι ἀντιμάχεται τὴ συγκεκριμένη
τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ὑπόσταση. Τὸ ἀνέλευθερώνεται ἡ ὄ-

ποδουλώνεται δ ἀνθρωπος, ἐκφεύγει ἀπὸ τὰ δρια της. Ἐξαρτάται δχι ἀπὸ τὴν τεχνικὴν καθεαυτῆν, ἀλλὰ ἀπὸ τίς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις. Ἀπὸ τοὺς Ἰδιους τοὺς ἀνθρώπους ἐξαρτάται ὅτι θὰ εἰναι δοῦλοι η κύριοι της. "Αν θὰ τὴν θεοποιήσουν καὶ θὰ τὴν λατρεύσουν ώς αὐτοσκοπὸ η ἀν θὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ώς δργανο γιὰ τὴ δική τους ἔξομοιώση πρὸς τὸ θεῖο.

Εἶναι ἀλήθεια δτι στὶς χῶρες μὲ ἀναπτυγμένο πολιτισμό, εἰχε δημιουργηθεῖ μιὰ εἰδωλολατρεία: "Η εἰδωλολατρεία τῆς μηχανῆς. Ποὺ ἀγνοοῦσε τὸ πνεῦμα καὶ λιθάνυζε τὴν δλική του ἐκφραση, μὲ σημαντικές γιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου συνέπειες. Δίκαιη εἴταν ἡ ζωηρὴ ἀντίδραση ποὺ ἐκδηλώθηκε. Γιατὶ τὸ πρόβλημα δὲ λύνεται μὲ τὴν εἰδωλοποίηση τῆς τεχνικῆς. Δὲ μπορεῖ ἡ τεχνικὴ γὰ εἰναι δ Θεὸς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. "Οποιος τὸ πιστεύει αὐτό, στοχάζεται μονόπλευρα καὶ παραγνωρίζει τὸ πολυσύνθετο τῆς ἀνθρώπινης ὁντότητας. Οὕτε δμως μπορεῖ γὰ θεωρηθεῖ καὶ δ Σατανᾶς τῆς ζωῆς. Τέτοια πίστη, θὰ δηγγοῦσε σὲ μιὰ ἀντίστροφη εἰδωλολατρεία, στὴν ἀρνητικὴ δαιμονολατρεία. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη παραδοχὴ η τὴν ἀπόλυτη καταδίκη, τὸ πρόβλημα λύνεται μόνο μὲ τὴν καθυποταγὴ τῆς στὸν ἀνθρωπο. Δὲν εἶναι αὐτὴ η αἰτία γιὰ τὰ δεινά του. Δὲν φταίει αὐτὴ γιὰ τὴ σύνθλιψή του. Φταίει δ Ἰδιος δ ἀνθρωπος. Ποὺ ἀν θελήσει μπορεῖ νὰ ἰδεῖ δτι ἡ τεχνικὴ τοῦ παρέχει τὴ δυνατότητα δχι μόνο ἀπ' αὐτὴν νὰ ἀποδεσμευθεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα του ἐλεύθερα γὰ καλλιεργήσει καὶ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀληθινοῦ, τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ τοῦ Ὁραίου, γὰ ἐγκαθιδρύσει. Μπορεῖ νὰ ἰδεῖ, δτι δὲν τοῦ δίνει ἀρνητικὴ μόνο ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ θετική. Δὲν τὸν ἀποδεσμεύει ἀπλῶς ἀπὸ κάτι, ἀλλὰ καὶ πρὸς κάτι. Γιατὶ, ἐλευθερώνοντάς τον δλικά, τοῦ δημιουργεῖ ταυτόχρονα τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀσχολία καὶ τοῦ ξανοίγει νέους δρίζοντες γιὰ πνευματικὴ λύτρωση. "Η διάσπαση τοῦ ἀτόμου, γιὰ ν' ἀγαφέρουμε ἔνα μόνο σημαντικὸ παράδειγμα, δὲν ἀποδεσμεύει ἀπλῶς τὸν ἀνθρωπο ἀπὸ ἔνα μεγάλο μέρος τῆς ἀγαγκαιότητας τοῦ δλικοῦ μόρχου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νέες κοσμικές ἐρμηνεῖες. Ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἀλλο, παρὰ πορεία στὸ δρόμο δχι

για τὴν ἀρνητικὴν πιᾶ, ἀλλὰ για τὴν θετικὴν ἐλευθερία. Καὶ η πορεία αὐτὴ θὰ εἰταν ἀδύνατη χωρὶς τὴν μηχανοτεχνικὴν ἀνάπτυξην.

Αγτίθεση, λοιπόν, δὲν χωρεῖ ἀνάμεσα στὴν τεχνικὴν καὶ τὴν πνευματικότητα. Καὶ η σύνθεση βρίσκεται στὸ νὰ τεθεῖ ἡ τεχνικὴ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ μπορέσει δῆμος ὁ ἀνθρωπὸς νὰ καθυποτάξει τὴν τεχνικήν; Νὰ τὴν χρησιμόποιήσει; Ζχι μόνο για τὴν ὄλικήν, ἀλλὰ καὶ για τὴν φυσικήν λύτρωσή του; Ή θὰ πέσει θύμικα αὐτῆς τῆς ἀλόγιστης καὶ ἀκαρδής δύναμής ποὺ δὲν εἶδος δημιουργήσε;

Δυὸς πνευματικὰ ρεύματα συγάπτονται στὸ σημεῖο αὐτό. Ως ἀπαισιόδοξος ἀρνητισμὸς θὰ μποροῦσε τὸ πρῶτο νὰ χαρακτηρισθεῖ. Ο πνευματικὸς ἀνθρωπὸς ποὺ τὸ ἀκολουθεῖ, ἀργεῖται νὰ δεχθεῖ ὡς οὐσιαστική τὴν ἐπιτελούμενη σήμερα πρόσδο. Στυγνὴ καὶ μόνο τεχνικὴ τὴν θεωρεῖ. Δὲν δέχεται διτὶ ὑπάρχει: ἀληθινὴ πολιτιστικὴ ἀνοδος. Πιστεύει ἀντίθετα, διτὶ δλες οἱ ἐπιστημονικὲς κατακτήσεις ἐπαυξάνουν τὴν ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πνευματικῆς μονάδας, στὴν τυραννία τῆς μηχανικῆς βληγῆς. Μέσ' ἀπ' αὐτό τὸ πρίσμα, διέπει στὴν ἐποχή μας τὴν ἀπειλὴ τῆς αὐτοκαταστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ μέσα ποὺ δὲν εἶδος δημιουργήσε. Γι: αὐτὸς καὶ κυριαρχεῖται ἀπὸ θλίψη καὶ ἀπογοήτευση, πικρία καὶ ἀπαισιόδοξία. Δὲν διέπει διέξοδο ἀντικειμενικὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ προσπαθεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ αὐτὴν μὲ μιὰ νέου εἰδους φυγή: τὴν ἔρμητικὴν αὐτοβύθιση στὸν ἔσυντο του. Αποτέλεσμα τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶναι η ἀπομάκρυνση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ κοινό, η αὐτοαπομόνωσή του, δὲ αντικοινωνικὸς καὶ αντιιστορικὸς ἐγωκεντρισμός, ποὺ ἀντὶ νὰ δδηγεῖ, δπως πιστεύουν οἱ δπαδοί της, στὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, δδηγεῖ στὴν αὐτοεγκατάλειψη καὶ τὴν ἔρήμωση.

Στὸ ρεῦμα αὐτὸς θὰ εἴταν δυνατὸ νὰ ἀντιπαραταχθεῖ ἔνα κήρυγμα αἰσιόδοξίας, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποκληθεῖ αἰσιόδοξος κοσμογονισμός. Ο πνευματικὸς ἀνθρωπὸς ποὺ θὰ τὸ ἀκολουθοῦσε, θὰ μποροῦσε, ἀντὶ χιμαίμικὰ νὰ κυνηγᾶ τὴν ἀσύλληπτη

νεοβαιότητα τῆς καθόλου ἔρμηνείας τοῦ ὅγτος, τὴν ἀμεσην καθολικήν τοῦ σύμπαντος ἔρμηνεία, νὰ θεᾶται μὲ σχετική ἵκανοποιηση τὰ ἐπιμέρους πνευματικὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτεύγματα. Ἀρκεῖται νὰ διαπιστώνει δτὶ κι' ἀν δὲν συλλαμβάνει τὸ ἔνα, τὸ μεγάλο, τὸ μοναδικὸ μυστικό, κατακτᾶ ὠστόσο, ἔνα πρὸς ἔνα, πολλὰ ἀπὸ τὰ μερικώτερα μυστικά του. Ἄν δὲν κατακτοῦμε τὸ σύμπαν, θέτουμε πάντως ὑπὸ τὸν ἔλεγχό μας, πολλὲς ἀπὸ τὶς δυνάμεις του. Κι' δταν τόσες εἶγαι σήμερα οἱ μερικὲς κατακτήσεις μας, θὰ εἰταν τουλάχιστο ἀχαριστία νὰ θρηνολογοῦμε, μόνο καὶ μόνο γιατὶ δὲν σημειώσαμε τὴν μιά, τὴν ἀπόλυτη, κατάκτηση. Ἀντίθετα, οἱ κατακτήσεις αὐτὲς πρέπει νὰ ὀπλίζουν μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστη, δτὶ δ κίνδυνος τῆς αὐτοκαταστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου, θ' ἀποτραπεῖ τελικά. Ὅτι δπως κατακτήθηκαν οἱ φυσικὲς δυνάμεις, ἔτσι θὰ ὑποταγοῦν καὶ οἱ τεχνικές. Τὰ δημιουργῆματα τοῦ πνεύματος δὲν εἶναι δυνατὸ γὰρ ὑποδουλώσουν τὸ πνεῦμα. Κάνουν ἀκόμη τὸν πνευματικὸ αὐτὸν ἀνθρωπὸ νὰ δλέπει στὴν ἐποχή μας συντελούμενον ἔναν κάποιο κοσμογονισμό. Ὑπῆρξε στὸ βάθος τῆς ἴστορίας ἔνας ἀληθινὸς κοσμογονισμός. Ἔνας κόσμος δλόκηρος δημιουργήθηκε μὲ ἀσύληπτη τὴν Πρώτη Ἀρχή. Ἔνας κάποιος κοσμογονισμός, ἀσύγκριτα δέδαια μερικώτερος, ἀλλὰ ἀρκετὰ ἀληθινός, συντελεῖται καὶ στὴν ἐποχή μας: Μὲ δοσμένη τὴν ἀρχικὴ Δημιουργία καὶ μέσα σ' αὐτήν, δ ἰδιος δ ἀνθρωπὸς δημιουργεῖ ἔναν νέον, δικό του κόσμο. Ἀπειροελάχιστο δέδαια γιὰ τὴν καθολικὴ δημιουργικὴ ἔξελιξη. Ὁπωδήποτε δμως δικό του: τὸν κόσμο τῆς ζωῆς του. Μὲ κύριο γνώρισμα, τὴ συνεχῶς αἰξανδμενη κυριαρχία του πάνω στὴν ὑπόλοιπη φύση.

Στὴν ἀναδημιουργικὴ αὐτὴ πορεία του, δ ἀνθρωπὸς διατρέχει τὸν κίνδυνο γὰρ ἰδεῖ τὸ ἔργο του νὰ καταστρέφεται. Κιγδυνεύει δ ἰδιος γὰρ μεταβληθεὶ σὲ νέο Σίσυφο κι' ἐνῷ θὰ πλησιάζει: νὰ φάσει στὴν κοφυρή, νὰ γκρεμισθεὶ πάλι στὸ σκοτεινὸ βάθος ἀπὸ τὸ δποτὸ ξεκίνησε. Ὁ κίνδυνος αὐτός, πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ. Ὁχι δμως μὲ πνεῦμα ἀπαισιοδοξίας. Γιατὶ οἱ Ἱερεμιάδες καὶ οἱ Κασσαγδρισμοὶ δὲν ἀποτελοῦν λύση. Ἀλλὰ μὲ πνεῦμα αἰσιοδοξίας..

Μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστη, δτις δπως κάθε φορὰ ποὺ δ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς πισωδρόμησε καὶ κινδύνευσε γὰρ καταστραφεῖ θγῆκε δυναμωμένος ἀπὸ τὶς φλόγες ποὺ τὸν εἰχαν τυλίξει, ἔτσι καὶ τώρα θ' ἀποφύγει τὴν καταστροφήν. Αὐτὴ μάλιστα ἡ ἐλπίδα καὶ πίστη, τοῦ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ γὰρ θγεῖ ἀπὸ τὶς συμπληγάδες πέτρες τοῦ καιροῦ μας.

Πρέπει γὰρ παρατηρηθεῖ δτι καὶ οἱ δυὸι θεωρίες ἔτσι δπως διατυπώνονται, εἶναι: ἀρκετὰ μονόπλευρες. Εἴτε ἀπὸ τὴν ἀρνητική, εἴτε ἀπὸ τὴν θετική πλευρὰ διέπουν τὸ σύγχρονο πολιτισμό, μονόπαντα τὸν ἀντικρύζουν. Ἡ πρώτη, ἐπιτείνει αύσιαστικὰ τὸ ἀδιέξοδο. Ἡ δεύτερη δὲν ἀποτελεῖ πλήρη διέξοδο.

Δὲν ἀρκεῖ γὰρ κατακτήσει δ ἀνθρωπος ὄλικὰ μόνο τὴν φύση. "Οσο μεγάλη κι" ἂν θὰ εἶναι γὰρ τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ πρόσδιξ του, ἀνολοκλήρωτη θὰ μένει γὰρ πολιτιστικὴ του ἀνοδος, ἐφόσον δὲν θὰ συγδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς ἀνθρωπιᾶς. Δραματικὴ καὶ μεγαλειώδης εἶναι γὰρ Ἀνταϊκὴ τοῦ ἀνθρώπου προσπάθεια γὰρ κατακτήσει τὴν φύση. Ἀπὸ τὴν ἐπιστημόνικὴ κατάκτηση ξεκινάει καὶ προχωρεῖ πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ αὐτήν, στὴ σφαῖρα τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πνευματικῆς του ἀναδομῆς. Ἀλλὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἀκριβῶς πλευρὰ καλεῖται ἴδιαιτερα γὰρ προσέξει γὰρ Συνείδηση. Σ" αὐτὴν πέφτει τὸ βαρὺ καθῆκον, γὰρ τὴ διαμορφώσει γῆθικὰ καὶ πνευματικά. Καὶ θὰ τὴ διαμορφώσει, ἀν διπαγέλθει σὲ δρισμένες βασικές ἀρχές, ποὺ συγκροτοῦν καὶ συντηροῦν τὸν ἀνθρωπο, ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν καὶ τὸν ἀναπτύσσουν, ως ἀτομο καὶ ως σύνολο, ποὺ καθιστοῦν δυνατὴ τὴν ἐναρμονισμένη διαθίση καὶ τὴν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάτασην.

Οἱ ἀρχὲς αὐτὲς δὲ μπορεῖ γὰρ εἶναι ἀλλες ἀπὸ τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἀρχὲς τῆς συμπόνοιας καὶ τῆς φιλαλληλίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγγνώμης, τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ δογματίας. Μὲ στόχο τοῦ λογισμοῦ, δχι μόνο τὴ ὄλικὴ ἀπόλαυση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡθικὴν τελείωση. "Οχι μόνο τὴ σωματικὴ καὶ τὴν τοπικὰ πνευματικὴ ἵκανοποίηση, ἀλλὰ καὶ τὴν φυχικὴν ήμέρωση.

"Επάνοδος λοιπόν, στὸ Χριστιανισμό; Ναί, ως ἔνα σημεῖο καὶ μὲ δρισμένες προϋποθέσεις. Ἀπαραίτητες, γιὰ γὰρ μὴν κατα-

στεῖ ἀντικείμενο καπηλείας καὶ γιὰ νὰ τελεσφορήσει οὐσιαστικά. Τὸ κήρυγμα ποὺ γίνεται ως τώρα γιὰ τὴν ἐπάγοδο στὸ Χριστιανισμὸ παρουσιάζει καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ μειογεντήματα. ⁶ Οταν γίνεται ἀπὸ ἔκπρόσωπους τοῦ παλιοῦ κόσμου, τείνει νὰ ἀποκοινώσει τὸ πλήθος, ν' ἀποτρέψει τὴν προσοχὴ του ἀπὸ τὰ γῆινα. Κηρύσσει τὴν ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων, δχι ὡς ἀφηρημένη ἀλήθεια, ἀλλὰ ὡς συγκεκριμένη παθητικότητα, ποὺ τείνει νὰ ἀποτρέψει τὴν ταξικὴ πάλη, ποὺ θὰ δόδηγοσσε στὴν ἀνατροπή. ⁷ Οταν γίνεται ἀπὸ ἀριστεροὺς ἢ ἀπλῶς ἀνθρώπιστες λογοτέχνες, ὑποστηρίζεται ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς ἐπαγαστάτες, δχι ἀπὸ πίστη πρὸς αὐτό, ἀλλὰ ὡς δπλο ταξικῆς πάλης, ποὺ διευκολύνει τὴν κριτικὴ τὸν καθεστῶτος καὶ καμουφλάρει τὴν ἐναντίον του ἐπίθεση. ⁸ Ως ποὺ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀνατροπή του, δπότε ξεχνιούνται δλεις οἱ χριστιανικὲς ἀρχὲς καὶ δλεις καταπατοῦνται ἐν δύματι τῆς προστασίας τοῦ νέου καθεστῶτος.

Μόνο ἡ οὐσιαστικὴ διαφοροποίηση τῆς κοινωνίας, πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὰ δυὸ συστήματα, σὲ μιὰ νέα μορφή, ποὺ κύριο γνώρισμα θὰ ἔχει τὴν δσο τὸ δυνατὸ μικρότερη διάσταση ἀνάμεσα στὶς διάφορες κοινωνικὲς κατηγορίες καὶ τὴ συμπόρευση τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ συνολικοῦ συμφέροντος, τοῦ δικαιώματος καὶ τοῦ καθήκοντος, θὰ ἐπιτρέψει, δίχως ὑποκρισίες καὶ δίχως καπηλείες, νὰ ἐφαρμοσθοῦν δρισμένες χριστιανικὲς ἀρχές, ἀπαραίτητες στὴν κοινωνικὴ εὐημερία καὶ ἀνοδο.

Πέρα ἀπὸ τὴν προϋπόθεση αὐτῆ, πρέπει ἐπίσης μὲ εἰλικρίνεια νὰ διακηρυχθεῖ, δτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς σήμερα, δλεις οἱ ἀρχὲς τοῦ χριστιανισμοῦ. ⁹ Οχι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀπορρίψουμε τὴ γῆινη τοῦ ἀνθρώπου υπόσταση. Ούτε τὴ σάρκα ν' ἀρνηθοῦμε. Δὲ μποροῦμε ν' ἀγτιπαραθέτουμε τὴ σωματικὴ στὴν ψυχικὴ ἕκανοποίηση. ¹⁰ Η ἀντίστροφα. Κορμὶ καὶ ψυχὴ εἶναι συγυρασμένες σὲ μιὰ καὶ μόνη μορφὴ ὡς ἐκδηλώσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. ¹¹ Αδύνατη εἶναι ἡ μονόπλευρη τῆς μιᾶς δικαιώση καὶ τῆς ἀλλης ἡ καταδίκη. Οἱ ἀρχὲς τοῦ «δὲ σὺ μισεῖς ἑτέρω μὴ ποιήσεις» καὶ τὸ «ἄγαπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», μᾶς εἶναι ἀπαραίτητες, δχι γιὰ τὴν ἔξασφάλιση τῆς θασι-

λείας τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τείνουμε πρὸς τὸ ἴδαικὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἐμοίωμά της.

Καὶ ὁ Θεός ; 'Ο Θεός ὑπάρχει. Τὸ διακηρύσσει αὐτὸς ἔνας «μεγάλος» ἀλλοτε ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια ἀθεος. 'Η ὑπαρξη τοῦ «Μή "Οντος», δχι μόνο δὲν ἀποκλείει, ἀλλὰ καὶ προσεπικυρώνει τὴν ὑπαρξη τοῦ "Οντος. 'Αδιάφορο ἂν θὰ τὴν ἀποκαλέσει Θεός ἢ ἄλλως πῶς εἰναι ὑποχρεωμένος δ ἀνθρωπος νὰ δεχθεῖ τὴν ὑπαρξη μιᾶς Πρώτης Ἀρχῆς τῆς Δημιουργίας. "Οσο κι' ἂν προχωρήσει στὴν ἀποκαλυψη τοῦ ἑνὸς μετὰ τὸ ἄλλο, τῶν μυστικῶν τῆς Δημιουργίας, ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ ἔνα, τὸ μεγάλο μυστικό, τὴν προέλευσή της. "Οποια κι' ἂν δρεῖ γενεσιουργὸ αἰτία, δπως κι' ἂν τὴν ἀποκαλέσει, ἄλυτο πάντα θὰ παραμένει τὸ αἰγιγμα, δχι μόνο τοῦ ποιὸς δημιούργησε καὶ τὴν αἰτία αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πῶς ὑπῆρχε καὶ Τὶ μποροῦσε γὰρ 'Υπῆρχε ἢ νὰ Μήν 'Υπῆρχε στὴ θέση της. 'Η προύπαρξη τοῦ Τίποτα δὲν λύει τὸ πρόβλημα. Γιατὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ γίνει ἀποδεκτὴ ὡς Προύπαρξη, γίνεται βάση τῆς Δημιουργίας καὶ ἐπομένως δπως κι' ἂν ἀποκληθεῖ, καθίσταται Πρώτη Ἀρχή. Φυσικά, καὶ ἡ 'Ανυπαρξία τοῦ Τίποτα δὲν θὰ ἔλυε τὸ πρόβλημα. Καὶ τὸ μόνο ποὺ θὰ ἀπόμενε στὸν ἀνθρωπο, θὰ εἴταν νὰ δεχθεῖ, δτι, ἐλαχιστομόριο καθὼς είναι τοῦ σύμπαντος, δὲ μπορεῖ νὰ εἰσδύσει στὸ Μυστικὸ τοῦ Ἀπείρου. Νὰ δμολογήσει τὴν ἀδυναμία καὶ τὸ πεπερασμένο τῆς γνώσης του. Καὶ κατὰ συγέπεια νὰ παραδεχθεῖ μιὰ Πρώτη Ἀρχή. 'Ασύλληπτη, ναι. 'Αλλὰ 'Υπάρχουσα. Ποὺ ἡ παραδοχὴ τῆς μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναλισκόμαστε στὸ κυνήγι τοῦ 'Ασύλληπτου. Καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐπιδιδόμαστε στὴν ἔγδο-δημιουργιακὴ προβληματική.

'Εκτὸς δμως ἀπὸ τὴ λογικὴ ἀποφη, τὴν παραδοχὴ τῆς Πρώτης Ἀρχῆς, ἐπιβάλλει καὶ ἡ συγαισθηματικὴ ἀντίληψη. Στὸ συγαισθηματισμό, θὰ πεῖτε, θὰ τὸ ρίζουμε τώρα; Ναι, καὶ σ' αὐτόν. Δὲ μποροῦμε γ' ἀγνοήσουμε τὴ συγαισθηματικὴ τοῦ ἀνθρώπου πλευρά. Κάθε ἄλλο παρὰ ἔνα τυπικὰ λογικὸ δην είναι δ ἀνθρωπος. Τὸ συγαισθηματικὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖ βασικὸ δλικὸ σ' αὐτὴ τούτη τὴ δομὴ τῆς ἀνθρώπινης δυντότητας. "Οποιος θε-

λήσει νὰ τὸ ἀγνοήσει, θ' ἀγνοήσει καὶ τὸν ἀνθρωπὸν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποφῆ αὐτῆς, πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ, διὰ ἔρχονται στιγμές, ποὺ δὲ ἀνθρωπὸς αἰσθάνεται ἀμεση καὶ ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη τοῦ Θείου. Τὸ ἀγνωστὸ καὶ τὸ μυστήριο, ή μόνωση καὶ δὲ φόδος, δὲ κίνδυνος καὶ ή ἀδυναμία τῆς ἀμυνας, ή ἀέναη ἐναλλαγὴ ζωῆς καὶ θανάτου στὴν ἀγακυκλικὴ ροή τῆς δημιουργίας, κάνουν τὸ Εἶναι του ἀλόκηρο νὰ κλυδωνίζεται, παραμερίζουν δποιαδήποτε λογικοφανῆ ή καὶ ἀληθινή προσολή, προβάλλουν τὸ Δέος καὶ ἐπιτάσσουν τὴν Ἰκεσία. Πρὸς τὰ Ποῦ; Πρὸς Ποιόν; Στὴν ἀποκαλυπτικὴ αὐτὴ ὥρα τῆς ἀνθρώπινης Ἀδυναμίας, ή Παρουσία τοῦ Θείου καθίσταται Ἀγάγκη Ἐπιτακτική. Ἀδυναμία θὰ πεῖτε ἀτομικὴ καὶ ὅχι δλων τῶν ἀνθρώπων; Ὁφειλόμενη στὴν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση μακραίωνη τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆ; Μπορεῖ. Ἀλλὰ ἂς δάλει καθένας τὸ χέρι στὴν καρδιὰ κι' ἂς πεῖ μὲ εἱλικρίνεια στὸν ἑαυτό του, ἀν δὲν ἔνοιωσε κι' αὐτὸς κάποτε αὐτὴ τὴν ἀδυναμία. Ἀν δὲν αἰσθάνθηκε τῆς καρδιᾶς τὴν ἀπαίτηση, ν' ἀπευθυνθεῖ σὲ Κάποιον καὶ ἀπὸ Κάποιον νὰ ξητήσει θοήθεια. "Οχι γιὰ τὰ συγκεκριμένα τῆς ζωῆς του ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ περιστατικά, γιὰ τὰ δποῖα ὑπάρχουν συγκεκριμένες ὄλικες καὶ πνευματικές, ἐπιστημονικές καὶ κοινωνικὲς λύσεις, ποὺ θὰ εἴταν ἔγκλημα νὰ τὶς παραβλέπουμε γιὰ νὰ ζητᾶμε τὴν ἔξ ὄψους παρηγορία - μιλήσαμε ἀλλωστε πιὸ πάνω γιὰ τὶς προϋποθέσεις ἐφαρμογῆς τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ἀλλὰ δταγ ἔρχεται ή κρίσιμη τῆς ἐναλλαγῆς ζωῆς καὶ θανάτου στιγμή. Ἡ στιγμή, ποὺ κι' ἀν δὲν ὑπῆρχε Θεός, θὰ θελε καθένας νὰ τὸν ἐφεύρει.

Βέβαια, ή συγαισθηματικὴ τοῦ ἀνθρώπου πλευρὰ εἶναι αὐτή. Ἀλλὰ γιατὶ νὰ μὴν ἴκανοποιηθεῖ, δταν μὲ τὴν ἔξασφάλιση δρισμένων προϋποθέσεων, δὲν θὰ πρόκειται νὰ θιγεῖ ή ὑπόλοιπη τῆς ζωῆς οὐσία; Μπορεῖ πολλοί, νὰ θελήσουν νὰ γελάσουν μὲ τοῦτες τὶς σκέψεις τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου. Τί νὰ γίνει; "Ἄς τοῦ συχωρεθεῖ η ἀμαρτία. Βλέπεις, δὲ μπορεῖ δλοις οἱ ἀνθρωποὶ νὰ ναι δυγατοί . . .

Πέρα ἀπὸ τὴν παραδοχὴ μιᾶς Πρώτης Ἀρχῆς τῆς Δημιουρ-

γίας, ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸν θὰ πάρουμε ἐκεῖνες μόνο τὶς δοξα-
σίες, ποὺ ἔχουπηρετοῦν τὸν "Ανθρωπὸν στὴ γῆνη ἐπαρουσίᾳ του.
Δὲν μᾶς ἔνδιαφέρει ἡ μεταθανάτικὴ ζωὴ. Μᾶς ἔνδιαφέρει νὰ φτιά-
ξουμε τούτη τὴν, πρόσκαιρη ἔστω, ὑπαρξή μας. Καὶ μ' αὐτὴ τῇ
βάσῃ, τὸ λυτρωτικὸν ἥθικὸν κίνημα θά 'πρεπε νὰ ἀποκληθεῖ Νεο-
Χριστιανικὸς 'Ανθρωπισμός. "Η ἀν προτιμᾶτε, Χριστιανικὸς Νεο-
'Ανθρωπισμός. Γιὰ νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ δόλο τοῦ Χριστιανισμοῦ.
Καὶ γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸ παλὴδ ἀνθρωπιστικὸν κίνημα, ποὺ
εἶχε δημιουργήσει κάποιες πλάνες, παραγοήσεις καὶ παρεκκλί-
σεις. Μακριὰ ἀκόμη ἀπὸ τὸ νεκρὸ Γράμμα, μακριὰ ἀπὸ κάθε
ἀρνηση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, ἀπὸ κάθε ἀσκητικὴ καὶ μαζο-
χιστικὴ ἀντίληψη, θά 'πρεπε νὰ δεχτοῦμε τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ
χριστιανικοῦ Πνεύματος, ποὺ ὑποδέχεται τὴν κοινωνικὴ συμβίωση
καὶ τὴν ἥθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔξιψωση, τὴν ψυχικὴ λύτρωσή
του.

"Ετσι, ή νέα Πνευματικὴ Σύνθεση καθορίζεται μὲ δῦν ἐξ
ἰσου ἀπαραίτητα στοιχεία: Κατάκτηση τῆς Φύσης καὶ 'Ανθρω-
πισμός. "Η πρώτη είναι ἀπαραίτητη τοῦ δεύτερου προϋπόθεση.
Ο δεύτερος, είναι ἀναγκαῖο τῆς πρώτης ἐπιστέγασμα. Ναί, μᾶς
χρειάζονται οἱ Νέοι Προμηθεῖς, ποὺ δόπλιζουν τὸν ἀνθρωπὸ μὲ
δόλο καὶ μεγαλύτερη δύναμη Φωτιάς. Μᾶς χρειάζονται δύμας καὶ
Νέοι Χριστοί, ποὺ νὰ τὸν ἔξευγενίζουν, νὰ τὸν ἡμερώνουν, νὰ
τοῦ δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ Φωτιά, δχι μόνο
γιὰ τὴν 'Υλικὴ Μετάπλαση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν Ψυχικὸ μεταδο-
λισμό του. "Ετσι μόνο μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ ἔνα Γήινο Βασί-
λειο 'Αλήθειας κι' 'Ομορφιᾶς.

Φυσικά, τοῦτο είναι τὸ περίγραμμα, τὸ γενικὸ Σχῆμα, ποὺ
τείνει νὰ περιλάβει τὴ συνολικὴ τοῦ ἀνθρώπου πορείαν. "Άλλα
δπως κανένα σχῆμα δὲν ἔχει ἀπόλυτη ἴσχυ, δπως κάθε σχῆμα,
δσο μεγάλο κι' ἀν είναι, γιὰ νὰ είναι σχῆμα είναι ἀναγκαστικά
πεπερασμένο, ἔτσι καὶ ἡ Πνευματικὴ Σύνθεση, ἀποτελεῖ τὸ κύ-
ριο μόνο περίγραμμα, ποὺ ἐμπερικλείει μερικὰ μόνο βασικὰ τοῦ
ἀνθρώπου προβλήματα. "Αντικρύζει τὸ συνολικὸ μόνο τῆς ἐπο-
χῆς δρᾶμα, στὴ γενικευμένη του ἔννοια. "Απὸ τὸ δποτὸ πάσχουν

ὅλα δέδαια τὰ ἀτομα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περικλείει καὶ τὰ κατ' ίδιαν ἀτομικὰ δράματα. Μένει ἀναγκαστικὰ ἔξω ἀπὸ αὐτόν, τὸ εἰδικὸν τὸ καθειγός δρᾶμα, ή ἀτομικὴ τοῦ καθειγός περιπέτεια. Γιὰ τὴν δποία χρειάζεται εἰδικώτερη διαπίστωση. Εἰδικώτερη προσβολή. Καὶ ή δποία ἀποκλείει τὴν δμοιομορφία, ἔξασφαλίζει τὴν ποικιλία, ἀποτρέπει τὴν ἀνία, τὸν τελματισμό.

“Οπωσδήποτε, ή λύση τοῦ καθολικοῦ προβλήματος, λύει ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ κατ' ίδιαν ἀτομικὰ προβλήματα. Περιορίζει τὶς ἀνθρώπινες περιπέτειες σὲ καθαρὰ ἀτομικές. Καὶ διευκολύνει σὲ μεγάλο βαθμὸν τὴν εἰδικὴ θεραπεία. Ἡ Σύνθεση δίνει ἀπόκριση καὶ σὲ πολλὰ ἀτομικὰ ἐρωτηματικά. Γι' αὐτὸν είναι καὶ ἀπαραίτητη.

Κάτι ἀκόμη σημαντικό: Εἴτε πραγματοποιηθεῖ, εἴτε ὅχι, ή λύση τοῦ προβλήματος, ἀρκεῖ γιὰ τὸν ἀνθρωπὸν γὰρ γίνει Πίστη ή Πνευματικὴ Σύνθεση γιὰ γὰ τοὺς δώσεις καινούργια φτερά. “Αμα τὴν ἐνστεργισθεῖ δ πνευματικός ἀνθρωπός, ἔχει μιὰ ἔκεκαθαρισμένη βάση στὴν δποία νά στηριχθεῖ, μιὰ ὑψηλὴ σκοπιὰ ἀπὸ τὴν δποία μπορεῖ γὰρ ἐποπτεύει, ἀποκτᾶ τὴν ψυχολογικὴ δυνατότητα γὰ τείνει πρὸς ἔνα σκοπό, γὰρ κατευθύνει πρὸς αὐτὸν τὴ δραστηριότητά του, νά οὖσιώσει μὲν αὐτὸν καὶ τὴν καλιτεχνικὴ του δημιουργία.

“Η πνευματικὴ αὐτὴ σύγθεση μπορεῖ γὰρ ἀποτελέσει τὸν Συλλογικὸ Μύθο τῆς ἐποχῆς μας, ἀπὸ τὸν δποίον γ' ἀντλεῖ δ καλλιτέχνης τὴν ἔμπνευσή του. Πολλοὺς ξενίζει δ δρος. Ἐκείνους, ποὺ παίρνουν τὴν ἔννοια τοῦ μύθου ἀπὸ καθαρὰ λεκτικὴ ἀποφῆ: Μιὰς ἀπλῆς φανταστικῆς ἴστορίας, μὲν ἀρχή, μέση καὶ τέλος, ποὺ ἐκφράζει κι' ἐρμηγεύει ἔτσι φανταστικὰ καὶ ἔξωλογικά, μιὰ κατάσταση. Η ἀποφῆ δμως αὐτὴ δὲν δίνει τὸ ζητούμενο. Στὴν κοσμικὴ προβληματική, ή ἔννοια τοῦ μύθου ἔκτείνεται καὶ βαθύνεται. Ταυτίζεται μὲν τὴ διάχυτη καὶ δμαδικὴ τοῦ ἀνθρώπου συνείδηση, ποὺ πέρα καὶ πάγω ἀπὸ τὸ ἐπιμέρους κοινωνικὸν πόδαθρο καὶ τὸ πολιτιστικὸν ἐπιστέγασμά του, τείνει στὴν καθολικὴ τῶν φαιγομένων ἐρμηγεία. Στὴν εἰδικώτερα πνευματικὴ προβληματική, δ μῆδος μιὰς ἐποχῆς, εἶναι τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Πού. μπο-

ρεῖ, ἀλλοτε νὰ είγαι μυθιστοιημένο, μὲ δλα τὰ στοιχεῖα τοῦ φανταστικοῦ, τοῦ παραλογικοῦ καὶ τοῦ μυστικιστικοῦ. Κι' ἀλλοτε, νὰ είγαι, μὲ πολὺ λιγώτερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, πλαστουργῆμένη σὲ σύμβολα δμαδική συνείδηση. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, εἴτε τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ ἔξωλογικὸ κυριαρχοῦν, εἴτε τὸ δρθολογικὸ καὶ τὸ ἀπλὰ συμβολικὸ δεσπόζουν, ή οὐσία παραμένει: Μιὰ ἐποχὴ ἔκφραζει τὸν ἔαυτό της μὲ τὸ συλλογικό της μύθο, δῆπου τὸ ὑπερλογικὸ καὶ τὸ λογικὸ συνάπτονται σὲ συμβολική σύνθεση.

Φυσικά, μοναδικότητα μύθου δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ διάφοροι, μερικοὶ μύθοι. Τόσοι, δεσι καὶ οἱ σκοπιὲς ἀπὸ τὶς δποτεις κάθε ἀνθρωπος ἀντικρύζει τὴν ζωή του. Ἐπικρατεῖ δμως κάθε φορά καὶ γίνεται συλλογικός, ἔκεινος δ μύθος, ποὺ τείνει πρὸς τὴν καθολικώτερη σύλληψη κι' ἀποτελεῖ τὴν δμαδικώτερη ἔκφραση τοῦ κυριαρχικοῦ τῆς ἐποχῆς αἰτήματός.

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ή ἀνθρωπομορφική καὶ ηρωϊκή συνάμα προσθολή τῶν φυσικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων στὴν ἀρχαιότητα, ἀποτελοῦσε τὸν συλλογικὸ τῆς ἐποχῆς ἔκεινης μύθο, ἀπὸ τὸν δποτειο δ καλλιτέχνης ἀντλοῦσε τὴν ἐμπνευσή του καὶ δημιουργοῦσε κλασική τέχνη. Τὸ ίδιο θὰ μποροῦσε Ισως γὰ λεχθεῖ γιὰ τὴ μεταφυσική τοῦ κόσμου ἐρμηγεία, ποὺ δδηγοῦσε στὴ θρησκευτική τέχνη τοῦ μεσαίωνα. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις, ὑπῆρχε μιὰ καθολική βεβαίότητα, ποὺ ἔτεινε πρὸς τὴν ἔνοτητα καὶ τὴν πληρότητα, ἐνῷ ταυτόχρονα χάριζε στὸν καλλιτέχνη τὴν μαγεία τοῦ μυστηρίου καὶ τὸ θέλγητρο τοῦ δνείρου, ὡς παρορμητικές δυνάμεις.

Καὶ σήμερα; Πολλοὶ πιστεύουν δχι μόνο δτι λείπει, ἀλλὰ καὶ δτι δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει συλλογικὸς μύθος. Θεωροῦν ἀντίπευματική τὴν πραγματικότητα καὶ καλοῦν στὴν ὑπέρβασή της, δχι μὲ τὴν ἀντικειμενική τῶν ἀντικειμενικῶν καὶ ὑποκειμενικῶν συγθηκῶν ἐναρμόνιση, μιὰ συνυφασμένη ἀπὸ τὰ ἔξω πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἀντίστροφα ἐναρμόνιση, ἀλλὰ μὲ μιὰ μονόπλευρη ὑποκειμενική αὐτοδύθιση, γιὰ τὴ δημιουργία ὑποκειμενικοῦ πιὰ καὶ δχι συλλογικοῦ μύθου. Ἡ θεωρία αὐτὴ δδηγεῖ τὸ Λόγο καὶ τὴν Τέχνη στὸν δμφαλοσκοπισμό.

"Άλλοι, νομίζουν ότι έχει σημάνει τὸ τέλος κάθισ μύθου. Είναι συγεπεῖς μὲ τὴ λεκτική του ἀπόδοση. Καὶ ή ἀποφή τους παρέχει στὸν ὑποκειμενικὸν ἐγωκεντρισμόν, δικαιολογία γιὰ κάποια ἀντιαισθητικὰ—ώς ἐγκεφαλικά—καὶ ἀντιανθρωπιστικὰ—ώς ἀποκλείοντα τὸν συνάνθρωπο ἀπὸ τὸ διπτικό τους πεδίο—δημιουργήματα μιᾶς δῆθεν καθαρῆς καὶ ἀφηρημένης τέχνης.

"Ἡ ἀλήθεια εἰναι διὰ ή ἔννοια τοῦ συλλογικοῦ μύθου στὴν ἐποχὴ μας ἔχει ἔφορος θεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ φανταστικό, τὸ φεύτικο στοιχεῖο της. Ο σημερινὸς ἀνθρωπὸς ἀποκρούει τὴν ἀποφή διὰ ή "Παρεῖη δὲν ἔχει ἀντικειμενικὴ τὴν ὑπόσταση, διὰ εἰναι ὑποκειμενικὸν δημιούργημα. Κι' ἀντὶ νὰ φάγει διὰ τοῦ ὑποκειμένου γὰ ἐφευρίσκει ἀλήθειες, μὲ θαυμασμὸν ἀντικρύζει καὶ ἀποδέχεται τὶς χειροπιαστὰ προσφερόμενες ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη ἀλήθειες. Ο ἡρωϊκὸς μύθος τοῦ Ομῆρου καὶ διεταφυσικὸς τοῦ μεσαίωνα, δὲν ἔχουν θέση σήμερα, δχι ἀπλῶς γιατὶ εἰναι μύθοι παλαιότερων ἐποχῶν, ποὺ δὲ μποροῦν γὰ δώσουν καθολικὴ τοῦ ὄντος ἐρμηνεία, ἀλλὰ γιατὶ σήμερα, μὲ τὶς ἐπιμέρους κατακτήσεις τοῦ πνεύματος, μιᾶς καθολικώτερης ἀκριβῶς ἐρμηνείας δ δρόμος ἔχονται. "Ενα πρὸς ἔνα ἀποκαλύπτουν οἱ κατακτήσεις αὐτὲς τὰ μυστήρια, ποὺ ζηλότυπα ὡς τώρα η φύση κρατοῦσε γιὰ τὸν ἔαυτό της κι' ἐλευθερώνουν ἔτσι σιγὰ-σιγὰ τὸν ἀνθρωπὸ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγνοίας. Λάθος θὰ εἰταν γὰ θεωρήσουμε τὶς κατακτήσεις αὐτὲς ὡς ἐπιμεριστικές μόνο καὶ γὰ πιστεύουμε διὰ ή ἐπιστήμη ἀδυνατεῖ σήμερα γὰ συλλάβει τὴ Φύση ὡς ἔνα "Ολον. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς, συμβαίνει στὴν πραγματικότητα. Μετὰ τὴ διάσπαση τοῦ ἀτόμου, η σύγχρονη ἐπιστήμη ἀποκαλύπτει τὴν ὑφὴ τοῦ κόσμου ὡς "Ολου. "Απὸ τὴν ἀποφὴ αὐτή, δ ἀγνωστικισμὸς δικαιολογεῖται λιγάτερο ἀπὸ κάθε ἀλλη ἐποχή. Καὶ μόνο ὡς κίνημα δειλίας ἔκείνου ποὺ φοδαῖται ν' ἀντικρύσει τὴν ἀλήθεια θὰ μποροῦσε γὰ θεωρηθεῖ η ἐπίμονη προσολή του. Φυσικά, αὐτὸ δὲ σημαίνει διὰ παύει γὰ ἔχει η γνώση πεπερασμένα δρια. "Οπως καὶ πιὸ πάνω τονίσθηκε, δὲ μπορεῖ γὰ ξεπεράσει τὸ δριο τῆς Πρώτης Ἀρχῆς. "Έκει σταματᾶ. Εἰναι ὑποχρεωμένη γὰ τὴν παραδεχθεῖ. Καὶ γὰ κάμει ἀναστροφὴ ἐνδο-

δημιουργιακή, πρός τὴν κατανόηση τῆς ἀναγκαιότητας. Γιατὶ μέσα στὴν κατανόηση αὐτὴ δρίσκεται καὶ ἡ ἀληθινὴ πνευματικὴ ἐλεύθερία. Καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ σ' αὐτήν, ἀνεβάζει τὸν ἀνθρωπὸν πάνω ἀπὸ τὴν μηχανήν. Μπορεῖ αὐτὴ νὰ κυριαρχεῖ ὑλικά. Ἀλλά, πνευματικά, ἥθικά, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν ἀνθρωπὸν, τὸν δημιουργὸν της.

‘Η προσπάθεια γιὰ νὰ κατακτηθεῖ ἡ Φύση καὶ νὰ ἐναγθρωπισθεῖ δὲ ἀνθρωπὸς, κατακτᾶ σήμερα δόλο καὶ εὑρύτερα ἀνθρώπινα στρώματα καὶ τείνει νὰ μεταβληθεῖ σὲ δμαδικὴ συνείδηση ποὺ συλλαμβάνει τὸ ἀναγκαῖο τῆς ἐποχῆς μας νόημα. Γι’ αὐτὸν καὶ συνθέτει τὸν συλλογικὸν τῆς ἐποχῆς μας μύθον.

Μπορεῖ δὲ μύθος αὐτὸς νὰ μὴν ἔχει ἀκόμα πλήρως διαμορφωθεῖ. Στὴν πλήρη διμόρφωσή του, στὴν ἀποκρυστάλλωση τοῦ διάχυτου, καλεῖται νὰ συμβάλῃ δὲ πνευματικὸς ἀνθρωπὸς. ‘Οχι ὡς οὐραγός, ἀλλὰ ὡς Ταγός. ‘Ως Μορφή, συγισταμένη καὶ ἔκφραση τῆς ἐποχῆς του, ὡς προφητικὸς πρόδρομος καὶ διαμορφωτὴς τῶν μελλούμενων καιρῶν. Μὲ τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικά του δημιουργήματα, ποὺ μὲ δάση αὐτὸν τὸ μύθον θὰ ἐμπνευσθεῖ. Μπορεῖ δὲ μύθος αὐτὸς ν’ ἀποτελέσει πηγὴ γιὰ καλλιτεχνικὴ ἔμπνευση; ‘Αγαμψισθήτητα, ναί. Καὶ μάλιστα γιὰ μιὰ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ποὺ θὰ εἴται ἡ ὥραιότερη, γιατὶ θὰ είχε κέντρο τὴν Γνώση καὶ σύμβολο τὸν ‘Ἀνθρωπο. Τὸ Φῶς κι’ ὅχι τὸ σκοτάδι. Τῆς ψυχῆς τὴν θέρμη κι’ ὅχι τῆς ξηρῆς λογικῆς τὴν φύχρα. Γιατὶ τάχα είται πηγὴ ἀπὸ τὴν δποία ἀντλοῦσε δὲ καλλιτέχνης τὴν ἔμπνευσή του, δὲ ἀνθρωπομορφικός πανθεῖσμός, ἡ εἰδωλολατρεία, ἡ δποιοδήποτε μεταφυσικὸς μυστήριο καὶ δὲ μπορεῖ ν’ ἀποτελέσει πηγὴ γιὰ ἔμπνευση, ἡ τιτανικὴ τῶν ἀνθρώπων προσπάθεια ποὺ δόηγει στὴν ἀποκάλυψη τῶν μυστικῶν τοῦ μικροκόσμου καὶ τοῦ μακροκόσμου καὶ στὴν ἐπιδολὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ φύση; Γιατὶ τάχα νὰ μαγεύει τὸ μυστήριο καὶ δὲ μαγεύει ἡ ἀποκάλυψή του; Τὶ περισσότερο πνευματικὸν ἀπὸ αὐτὸν τὸν οὖσιαστικὸν «μύθο», ποὺ τείνει νὰ δδηγήσει τὸν ἀνθρωπὸ—παρὰ τὴν σημερινή, φαινομενικὴ σὲ πολλὰ

κατάπιωσή του—στὸ θρόνο τοῦ κυρίαρχου πάνω στὴ Φύση ; Τὶ ὥραιότερο σύμβολο ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο, ποὺ ἀγωνίζεται ταυτόχρονα νὰ ἔχαγει τὴν χαμένη του ἀνθρωπιά, νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὰ δημιουργήματά του, νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμά τους καὶ νὰ κάνει τῆς ζωῆς του οὐσία, τοῦ Θείου τὴν φυχή ; Ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν ἰδοῦν καὶ νὰ τὸν αἰσθανθοῦν τὸν συνάνθρωπό τους αὐτὸν, πῶς νὰ ἐμπνευσθοῦν ἀπ’ αὐτὸν οἱ καλλιτέχνες, ἀν, ἀπὸ δειλία, στὸ δάθος, μπρὸς στὶς ἀντικειμενικὲς δυσκολίες, στοὺς πόνους μιᾶς γέννας, καὶ μὲ φευτορομαντικὸ οὖσιαστικὰ στὴν φυχή τους αἰσθημα, προτιμοῦν ν' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο τῆς φυγῆς, νὰ κλεισθοῦν στὸ καθούκι τους, νὰ μεταβληθοῦν σὲ τυφλοπόντικες, ποὺ προσπαθοῦν ν' ἀγακαλύψουν τὸ μυστικὸ τῆς πλαστικῆς διμορφιάς, δχι στ' ἀληθινὰ τῆς Πλάσης πλαστουργήματα, ἀλλὰ στὰ σκοτάδια τῶν κυλιγραφιῶν τοῦ δημφαλοῦ τους σχημάτων ; Εἴναι στ' ἀλήθεια κάπως ἐλαροτραγικὸ ν' ἀκούει κανεὶς καλλιτέχνες νὰ λένε δτὶ τοὺς λείπεις σήμερα ἡ πηγὴ συλλογικῆς ποίησης. Νὰ δρίσουν ποίηση στὴν κύφωση τοῦ ἐνδόσκοπισμοῦ καὶ γά μὴν ἀστράφτουν τὰ μάτια τους σὲ μιὰν ἀνάταση πρὸς τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀναδημιουργικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναφτέρωσης. Νὰ κατατρί-
βονται στὰ μικρὰ τοῦ μικροῦ ἑαυτοῦ τους ζητήματα, ἐνῷ θά
"πρεπε ν' ἀντιληφθοῦν δτὶ διάρχεις καὶ ἔξω ἀπ' αὐτοὺς κόσμος,
ποὺ ἀγωνίζεις καὶ ἀγωνίζεταις. Καὶ νὰ δραματισθοῦν τὴν τιτανική
του πάλη, ποὺ τείνεις καὶ σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀτομικά τους ἐρωτη-
ματικά νά δώσεις ἀπόκριση. Ὁπότε, καὶ δὲν θὰ σημείωναν μὲ
πικρία τὴν ἔλλειψη διαλόγου τεχνίτη καὶ κοινοῦ, ὡς τὴν πιὸ
μεγάλη δυστυχία τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ἡ
τέχνη, δημιουργικὴ τότε, ἀληθινὰ πλαστικῆς διμορφιάς, θὰ ἔπαινε
νὰ είναι ἀκατανόητη ἀπὸ τὸ εύρυ κοινοῦ.

Καιρὸς είναι οἱ καλλιτέχνες γά ἀντιληφθοῦν δτὶ δ ἀνθρω-
πος-δραματιστής, ποὺ ἐπιχειρεῖ γά κατακτήσει τὸ Σύμπαν καὶ
ταυτόχρονα νὰ μὴν πάψει νὰ είναι "Ανθρωπος, ἀδιάφορο
ἄνθρωπος τὸ πετύχει ἢ δχι, ἀν θὰ γινήσει ἢ ἀν θὰ γι-
νηθεῖ, ἀν θὰ γίνει ἀναδημιουργός ἢ ἀν θὰ αὐτοκαταστρα-
φεῖ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιὸ θὰ είναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς

σημερινῆς τιτανομαχίας του πρὸς τὴν ὑπόλοιπη φύση, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶγαι, χάρις σ' αὐτὴν καὶ μόνη τὴν ἀμάχη του, «μύθος» καὶ πηγὴ γιὰ ἔμπνευση καὶ ποιητικὸ σύμβολο. Τὸ δραματικώτερο καὶ ὥραιότερο ἀπὸ δσα ὑπῆρξαν ὡς τώρα. Ἐάρκει νὰ τὸ ὶδει δικαλλιτέχνης στὴν αἰσιόδοξη λαμπρότητά του, νὰ τὸ ἔκτιμήσει σωστά, νὰ προσέλθει κι' αὐτὸς κάτω ἀπ' τὴ σημαία του.

Φυσικά, αὐτὸς δὲ σημαίνει, οὗτε στενὸ προγραμματισμό, οὗτε ἐγκεφαλισμό. Κι' οἱ δυὸς ἀποτελοῦν κίγδυνο σοδαρὸ γιὰ τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο. Ὁ στενὸς προγραμματισμός, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἔνας ἀπριορισμὸς ποὺ δδηγεῖ κι' αὐτὸς σὲ μονομερῆ τοῦ κόσμου θεώρηση. "Ἐστω κι' ἂν ἐπαγγέλλεται τὴν ἀρνηση τοῦ δόγματος καὶ τῆς ἀπολυτότητας, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ θέσει αὐτὴ τὴν ἀρνηση ὡς ἀποκλειστικὸ πρόγραμμα, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ θέτει μιὰ ἀρχή, ὡς ἀναμφισβήτητη καὶ αὐταπόδεικτη. Ξεκινάει δηλ., κι' αὐτὸς ἀπὸ ἔνα δόγμα, ποὺ τίθεται ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἀξιοῖ τὴν ἀνεξέλεγκτη παραδοχή του. Αὐτὸς σημαίνει παρωπίδες, ποὺ ἀποκλείουν κάθε ἀλλη ἔξω ἀπὸ τὴ διαχαρασσόμενη, κατεύθυνση. Σημαίνει δέσμευση στὴν καλλιτεχνικὴ παρόρμηση, μείωση, συγκάλυψη καὶ παραμόρφωση τῆς ἀλήθειας, φεύτισμα—ἔμμεση ἀπεμπόληση τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου, ματαίωση τοῦ πνευματικοῦ προσορισμοῦ, μὴ ἐκπλήρωση κι' αὐτοῦ τοῦ τιθέμενου ἀπὸ τὸν προγραμματιζόμενο καλλιτέχνη σκοποῦ.

Αὐτάδελφος τοῦ στενοῦ προγραμματισμοῦ, εἶναι οἱ ἐγκεφαλισμὸς στὴν καλλιτεχνικὴ προσπάθεια. Ἡ ζεστὴ καρδιὰ παραχωρεῖ τὴ θέση τῆς στὸν ψυχρὸ ἐγκέφαλο. Κι' ἀντὶ αὐτὴ νὰ μιλεῖ, ἀποτυπώνει αὐτὸς τὶς περιελέξεις του. "Ἐτσι, ἀγτὶ γιὰ τὴν πλαστικὴ συστηματοποίηση συγαισθημάτων καὶ διανοημάτων σὲ μορφές, ποὺ ἀπαιτεῖ ή Τέχνη, ἔχομε στυγνὴ κατασκευὴ νοητικῶν καὶ παρανοϊκῶν σχημάτων.

Πῶς δμως τότε συμβιβάζεται ή προσολὴ τῆς Πνευματικῆς Σύνθεσης καὶ τὸ προσκλητήριο στοὺς καλλιτέχνες νὰ τεθοῦν κάτω ἀπὸ τὴ σημαία της; Ἀπλούστατα, γιατὶ δὲ ζητεῖται ή τυπικὴ καὶ ἀμετάπλαστη ἀποδοχὴ της. Ζητεῖται κατ' ἀρχὴν νὰ ὶδει δ

καλλιτέχνης μὲ τὰ δικά του μάτια καὶ μέσα ἀπὸ τὸ συνείδησιακό του πρᾶσμα τὶ γίνεται γύρω, νὰ συλλάβει τὸ νόημα τῶν πραγμάτων, νὰ τὸ κάγει συνείδησή του, ἔρμα στὸ συναισθηματικό του δίωμα. Κι' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ἐρματισμένο ἔτσι γενικὰ καὶ δχι εἰδικά, μὲ πλαστικὲς νὰ ἔκφρασει μορφές. Θὰ μπορέσει ἔτσι μόνος του νὰ ἴδει καὶ νὰ προβάλει τὸν πρωταρχικὸ τοῦ ἀνθρώπου ρόλο στὴν πορεία τῶν πραγμάτων. Καὶ κατ' αὐτὸν μόνο τὸν τρόπο νὰ διηγήσει γ' ἀποκατασταθεῖ ἡ συγκεκριμένη πιά, κι' δχι ἡ ἀφηρημένη, ἀνθρώπινη ἑνότητα, στὸ ἀληθινό τῆς δάθυρο, ὡς κυρίαρχη καὶ δχι ὑποτελής τοῦ μηχανοτεχνικοῦ πολιτισμοῦ. 'Ο Λόγος καλεῖται τὴν ἀλήθεια νὰ ἐνστερνισθεῖ. 'Η Καρδιὰ ἀφήνεται ἐλεύθερη νὰ μιλήσει μὲ τῶν δικῶν τῆς κραδασμῶν τὴν λαλιά. Συνείδηση καὶ δίωμα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ζητεῖ νὰ γίνει ἡ Πνευματικὴ Σύνθεση. 'Υπόστρωμα πνευματικὸ στὸ δποτὸ νὰ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ γερά δ καλλιτέχνης, γιὰ νὰ τανύσει τὰ φτερά τῆς καλλιτεχνικῆς του δημιουργίας. 'Οπλισμὸ διαγονητικὸ καὶ συναισθηματικὸ τοῦ παρέχει ἡ Πνευματικὴ Σύνθεση, ἀπαλλάσσοντάς τον ἀπὸ δρισμένα δεσμὰ πνευματικοῦ ἄγχους κι' ἐφοδιάζοντάς τον μὲ εὐφορία ψυχῆς, ἀπαρχίτητη γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία.

Στὴν ἐπανάσταση τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν πολέμων καλεῖ ἡ Πνευματικὴ αὐτὴ Σύνθεση. "Εχει πιὰ καὶ ἀπὸ τὰ δυδ δ κόσμος μπουχτίσει. Δὲν τοῦ χρειάζονται ἀλλο. Τοῦ ἀρκεῖ νὰ φέρει σὲ αἰσιο πέρχας τὴν ἐπανάστασή του «ἐγάντια» στὴ Φύση. "Αν τὴν φέρει, θὰ σωθεῖ. "Αγ δχι, κινδυνεύει νὰ καταστραφεῖ.

Μὲ δέος πολλοὶ τεχνίτες δραματίζονται τὸ ἀμελίκτο αὐτὸ δίλημμα. Καὶ συνθλιψμένοι ἀπὸ τὸ δέος τους, ἐπιχειροῦν μιὰ νέα φυγή. "Άλλοτες ἡ φυγὴ εἶταν ἔξωτερική : Πρὸς τὴν Φύση, τὸ εἰδύλλιο, τὸ φῶς, τὸ αἰσθημα, τὸν κελαϊδημό, τὸ μελωδικὸ σκοπό. Σήμερα, δὲν τολμοῦν μιὰ τέτοια φυγή. Γιατὶ δὲν τολμοῦν γ' ἀντικρύζουν τὸν ἔξωτερικὸ κόσμο. Τὸν φοδοῦγται. Τὸ περίγυρό τους, τοὺς γεμίζει πόνο καὶ σπαραγμό. 'Η Φύση δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς χαρίσει τὴ λύτρωση. Καὶ στρέφονται πρὸς τὸ θλιβερὸ

καὶ μελαγχολικὸς ἔρεθος τοῦ ἐσώτερου ἑαυτοῦ τους. Γίνονται
ἐσωτερικοὶ καὶ ἀπαισιόδοξοι. Πάσχουν ἀπὸ ἓνα ὑποκειμενικὸν
ἄγχος.

Τὴν κάθοδον αὐτὴν πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἀβυσσον, ζητεῖ ἡ
Πνευματικὴ Σύνθεση, σὲ ἄνοδο πρὸς τὶς διανθρώπινες σφαῖρες
νὰ μετάτρεψει. Ν' ἀντικαταστήσει τὸ αἰσθημα τοῦ τρόμου καὶ
τοῦ μαρασμοῦ, τοῦ δέους καὶ τῆς ἀπαισιόδοξίας, μὲ αἰσθημα δύ-
ναμης καὶ αἰσιοδοξίας, ἐλπίδας καὶ πίστης, διὰ δὲν εἶναι δυνατὸν
νὰ αὐτοκαταστραφεῖ ὁ ἀνθρωπός, διὰ διπλῶς ἔχουσιάζει τὶς φυσικὲς
δυνάμεις, ἔτσι θὰ ἔχουσιάσει καὶ τὶς κοινωνικὲς δυνάμεις.

Στὴν νέα, συνθετικὴ τῷν παλιῶν, ἐπανάσταση καλεῖ. Στὴν
Ἐπαγάσταση τῷν Συγειδήσεων. Καὶ στὴν ἐπανάσταση αὐτῇ, τὴν
μόδην σήμερα σωστικήν, θετικοὶ σοφοὶ καὶ μύστες τοῦ λόγου καὶ τῆς
τέχνης καλοῦνται νὰ ἡγηθοῦν. Ἀπὸ ἐνθουσιῶντες ἢ κλαυθμηροὶ
οὐραγοὶ τῆς σημερινῆς, Ταγοὶ γιὰ τὴν αὐριανὴν ἐποχὴν νὰ γίνουν.
Νὰ ξεδιπλώσουν τὴν σημαία τῆς σταυροφορίας γιὰ τὴν Σωτηρία
τοῦ Ἀνθρώπου καὶ νὰ σημάνουν ἐγερτήριο: "Οσοι πιστοὶ σὲν
ἀνθρωπό, προσέλθετε. Καὶ νὰ είναι δέσμαιοι, διὰ κανεὶς ἀληθινὸς
ἀνθρωπός δὲν θὰ παραλείψει νὰ δώσει τὸ Μεγάλο Παρών.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

"Ας ἔξαντλήσει δ' ἀναγνώστης τὴν ὑπομονή τοῦ γιὰ λίγιες ἀκόμα γραμμές: Δικαίωμα τοῦ καθεγός εἶναι, ν' ἀρνηθεῖ πώς τοῦτες οἱ λύσεις λόγουν τὸ πρόδηλημα. 'Ο ἀπλὸς ἀνθρωπὸς δὲν ἔχει τὴ ἀξίωση κοσμοσωτήρας ν' ἀναγνωρισθεῖ. Μιὰ ἔξομολόγηση καὶ μιὰ συνειδησιακὴ τακτοποίηση θέλησε νὰ κάνει. Μιὰ συνέπεια ἀνάμεσα στὴ διοιθεωρία καὶ στὴ διοπρακτικὴ καὶ μιὰ διέξοδο ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο ἀναζήτησε. Κι' ἀν κάποτε οἱ στοχασμοὶ του πῆραν τόνο ἀφοριστικὸ κι' ἡ διατύπωσή τους χαραχτήρα ἀξιωματικό, ἀς τοῦ συχωρεθεῖ ἡ ἀδυγαμία: Φωνὴ εἶναι διαμαρτυρίας τοῦ ἀνθρώπου που παραδέρνει ἀνάμεσα στῶν καιρῶν μας τὶς συμπληγάδες, τὴν οἰκονομικὴ Χάρυβδη καὶ τὴν πολιτικὴ Σκύλα—ποὺ συναλλάζονται ἔτσι ποὺ θαρρεῖς πώς συνυπάρχουν κι' οἱ δυὸς καὶ στὶς δυὸς μεριές. Τοῦ στοχασμοῦ προσπάθεια εἶναι στὸν τρανοὺς ν' ἀφήσει τοῦ 'Ολύμπου τὰ νεφελοσκέπαστα ὕψη καὶ στὰ σκογισμένα τῶν κάμπων μονοπάτια νὰ κατεβεῖ. Ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια ποὺ δέργει τὴ σκέψη τῆς ἐποχῆς μας: Τὴν πολλὴ ἀφαίρεσην. Νὰ περάσει ἀπὸ τὸ ἀφημημένο στὸ συγκεκριμένο. Ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο, στὸ μέτρο. Ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἀντιθετικότητας, στὴ γαλήνη τῆς ἀρμονίας.

Μεγάλη θά' ναι τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου ἡ ἴκανοποίηση, ἀν ἔστω καὶ λαγθάνοντας στὰ αἴτια καὶ στὶς προδολές, δοηθοῦσε κάπως μὲ τοῦτο τὸ «Πιστεύω» του, ν' ἀφήσει γιὰ λίγο δ στοχασμὸς τὴ γενικολογία γιὰ τῆς ἐποχῆς μας τὸ ἄγχος καὶ νὰ περάσει στὰ εἰδικώτερα «Γιατὶ» πάσχει δ σημερινὸς ἀνθρωπὸς. Κι' ίσως τότε, ἄλλοι ποὺ δὲν θά' ναι ἀπλοὶ ἀνθρωποι, ἄλλα σοφοὶ καὶ μεγάλοι, θρούγκως καὶ ἄλλες λύσεις, πιὸ ἀποτελεσματικῆς θεραπείας.

ΔΡΑΧ. 20

